

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Smrt jako objektivní právní skutečnost

Zpracovala:

Marcela Vaňková

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

Plzeň 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Marcela VAŇKOVÁ**
Osobní číslo: **R18M0451P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Smrt jako objektivní právní skutečnost**
Zadávající katedra: **Katedra občanského práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Základní pojmy
3. Domněnka smrti
4. Prohlášení člověka za mrtvého
5. Ochrana lidského těla po smrti člověka
6. Ochrana osobnosti po smrti člověka
7. Procesní úprava
8. Práva a povinnosti související se smrtí člověka
9. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. července 2022

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2023

Marcela Vaňková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. Jindřichu Psutkovi, Ph.D., za cenné připomínky a rady, které mi pomohly k vypracování této diplomové práce, jakož i za čas, který věnoval odbornému vedení diplomové práce.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ÚVOD.....	1
1 HRANICE LIDSKÉHO ŽIVOTA.....	3
1.2 Zákonná úprava.....	3
1.2.1 Narození.....	4
1.2.2 Smrt.....	5
2 OKAMŽIK SMRTI	6
2.1 Vývoj moderní medicíny	11
3 ZJIŠŤOVÁNÍ SMRTI.....	15
3.1 Důkaz smrti	15
3.1.1 List o prohlídce zemřelého	17
3.1.2 Prohlášení za mrtvého soudem	19
3.2 Domněnka smrti	20
4 ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO	25
4.1 Příslušnost soudu	26
4.2 Účastníci řízení	27
4.3 Zahájení řízení	29
4.4 Průběh řízení	31
4.5 Účinky rozsudku	34
4.6 Opravné prostředky	35
4.6.1 Řádné a mimořádné opravné prostředky	35
4.6.2 Zrušení či změna rozhodnutí	36
5 URČENÍ DATA SMRTI	38
5.1 Příslušnost soudu	39
5.2 Účastníci řízení	39
5.3 Zahájení řízení	41
5.4 Průběh řízení	42
5.5 Účinky rozsudku	44
5.6 Opravné prostředky	46
5.6.1 Řádné a mimořádné opravné prostředky	46
5.6.2 Zrušení či změna rozhodnutí	46
6 POSTMORTÁLNÍ OCHRANA	48
6.1 Právo na postmortální ochranu	48
6.1.1 Aktivní legitimace	50

6.1.2	Pasivní legitimace.....	52
6.2	Hodnoty chráněné postmortální ochranou.....	55
6.2.1	Ochrana piety zemřelého	55
6.2.2	Ochrana podoby.....	56
6.2.3	Ochrana jména a pseudonymu	57
6.2.4	Ochrana projevů osobní povahy.....	57
6.2.5	Posmrtná ochrana lékařského tajemství.....	58
6.2.6	Ochrana pietního místa	59
6.3	Existence postmortální ochrany	60
6.4	Důvody vylučující neoprávněnost zásahu.....	61
6.4.1	Svolení dotčeného člověka nebo osob blízkých.....	62
6.4.2	Zákonné licence podle ObčZ.....	63
6.4.3	Zvláštní zákonná úprava.....	64
6.4.4	Plnění právní povinnosti.....	64
6.5	Ochrana lidského těla a jeho částí po smrti.....	65
6.5.1	Pitva.....	66
6.5.2	Odběr tkání a orgánů po smrti člověka	67
6.5.3	Použití lidského těla pro vědecké, výzkumné a výukové účely	69
6.6	Další práva a povinnosti související se smrtí	70
6.6.1	Nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky.....	70
6.6.2	Pohřeb.....	73
	ZÁVĚR	76
	RESUMÉ	79
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	80

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

LZPS	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
MatrZ	zákon č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ 1964	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
PohřZ	zákon č. 256/2001 Sb., zákon o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
RegP	zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
TransplZ	zákon č. 285/2002 Sb., zákon o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZdravSI	zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů
ZMPS	zákon č. 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

ÚVOD

Smrt představuje velice podstatnou, a především nevyhnutelnou část lidského života. Přestože je téma života a smrti nadmíru složité a mnozí z nás se mu snaží raději vyhýbat, jedná se o téma, které bylo, je a vždy bude aktuální. Odedávna se vedou spory o tom, zda po smrti něco následuje či nikoliv. Ačkoli na tuto otázku stále neznáme přesnou odpověď, jedno je přeci jen jasné, z pohledu práva smrt představuje nepominutelný fenomén, který má bezesporu vliv na praktické stránky lidského života. Tato diplomová práce si tak klade za cíl poskytnout ucelený výklad smrti a s tím spojených následků z pohledu soukromého práva na území České republiky. Vzhledem k tomu, že témat vztahujících se ke smrti je nespočet, vycházela jsem především z obecné části ObčZ a jeho jednotlivých ustanovení.

Obsahově je diplomová práce členěna do šesti kapitol. První kapitola je zaměřena na definování dvou základních hraničních bodů lidského života, narození a smrti. Přestože je práce primárně zaměřena na konečnou fázi života, považuji za důležité, vymezit i samotný počátek lidského života, jelikož bez něho by nebylo smrti. Cílem této kapitoly je v první řadě představit smrt jako objektivní právní skutečnost, na základě níž dochází k zániku právní osobnosti, tedy způsobilosti být subjektem práv a povinností. Jedná se o primární myšlenku, která prostupuje všemi kapitolami této diplomové práce. Hned v následující kapitole je pojednáno o okamžiku smrti, jehož stanovení je z pohledu práva a medicíny bezesporu více než zajímavé. Hlavní otázkou tedy je, jaký vliv mají jednotlivé a pro účely této diplomové práce vybrané obory medicíny na právní úpravu smrti.

Třetí, čtvrtá a pátá kapitola této diplomové práce spolu neodmyslitelně souvisí. Zprvu jsou rozebrány jednotlivé způsoby, na základě nichž se smrt zjišťuje, na což plynule navazuje procesní úprava řízení o prohlášení člověka za mrtvého a řízení o určení data smrti.

Šestá a poslední kapitola této diplomové práce je pak zaměřena na postmortální ochranu. Cílem této části je především poukázat na skutečnost, že prostřednictvím tohoto práva je zemřelému i nadále poskytována ochrana. Tato ochrana se v zásadě vztahuje nejen na všechny složky původní osobnosti člověka, ale rovněž k lidskému tělu samotnému. Z tohoto důvodu je dále rozebrána problematika fyzických zásahů do lidského těla ve formě odběru tkání a orgánů

po smrti člověka, pitev a použití lidského těla pro vědecké, výzkumné a výukové účely. Dále tato kapitola poskytuje stručný přehled dalších práv a povinností souvisejících s právní povahou lidského těla a jeho částí po smrti.

Pro splnění výše uvedených cílů byla použita zejména metoda deskriptivní a komparativní. Komparace je zaměřena nikoliv na právní úpravu smrti v jiných státech, ale především na současnou a předchozí právní úpravu jednotlivých právních předpisů na území České republiky.

Při zpracování této diplomové práce jsem vycházela převážně z monografií a komentářů k právním předpisům. Dále v jednotlivých kapitolách užívám judikaturu pro lepší ilustraci dané problematiky. Značný přínos rovněž spatřuji v odborných člancích, a to především z oboru medicíny.

1 HRANICE LIDSKÉHO ŽIVOTA

Hranice lidského života tvoří nám zcela známé právní skutečnosti, a to narození a smrt. Bez narození a samotného života by nebylo smrti. Z tohoto důvodu je potřeba pro účely této diplomové práce jen okrajově zmínit objektivní právní skutečnost narození, jelikož se s oběma těmito právními skutečnostmi pojí jedna ze zásadních otázek. Touto otázkou je, kdy se člověk stává nositelem práv a povinností, a naopak, kdy jím být přestává.

1.2 Zákonná úprava

Zákonnou úpravu, která zmiňuje oba výše zmíněné hraniční určovatele, nalezneme v ustanovení § 23 ObčZ. Ze samotné dikce „*člověk má právní osobnost od narození až do smrti*“ lze dovodit, že právě narození a smrt jsou okamžiky, kterými je ohraničena existence právní osobnosti člověka. Pojem právní osobnost (či právní subjektivita) představuje způsobilost člověka k právům a povinnostem. Člověk je tak nositelem práv a povinností, jak je zakotveno v ustanovení § 15 odst. 1 ObčZ. Jedná se o jednu ze základních vlastností člověka, jež je součástí lidské existence a výrazem lidské důstojnosti, což dokazuje i její uznání hned na několika úrovních. Všeobecná deklarace lidských práv ve svém čl. 6 zajišťuje mezinárodní úroveň práva na to, aby byla právní osobnost každého člověka uznávána všude. Stejně tak LZPS uznává tuto vlastnost na ústavněprávní úrovni tím, že je v čl. 5 zakotvena způsobilost každého mít práva.

Právní osobnost představuje jakýsi pomyslný předpoklad pro to, aby mohl být člověk subjektem každého práva a každé povinnosti. Vzhledem k povaze deklarovaných základních práv, tedy nezadatelnosti, nezczizitelnosti, nepromlčitelnosti a nezrušitelnosti, není ani právní osobnost člověka možné žádným způsobem omezit či jí dokonce člověka zbavit. Dle ustanovení § 16 ObčZ se rovněž právní osobnosti ani svéprávnosti nikdo nemůže vzdát, a to ani zčásti. V případě, že by k takovému projevu vůle přeci jen došlo, označuje ObčZ toto právní jednání za nicotné a nebude se k němu přihlížet.

1.2.1 Narození

Samotný počátek právní osobnosti člověka je vázán na objektivní právní skutečnost narození. Tuto skutečnost lze uchopit samozřejmě jak z hlediska biologického, kdy vzniká nový život, tak z hlediska právního. Z právního hlediska se jedná o okamžik vzniku člověka jako subjektu práv a povinností. Ustanovení § 25 ObčZ uvádí následující: „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*“ U člověka je tak odlišován právní status před narozením v prenatálním stadiu vývoje a status člověka po jeho narození. Na toto pamatovala i předchozí právní úprava, avšak jsou zde jisté niance. Početí jako okamžik vzniku právní osobnosti člověka bylo možno dovodit i podle předchozí právní úpravy, jelikož dle ustanovení § 7 odst. 1 ObčZ 1964: „*Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.*“ Z uvedené dikce vyplývá, že každý člověk měl právní osobnost, tedy způsobilost k právům a povinnostem, již od okamžiku početí, jestliže se narodil živý. Na rozdíl od nové právní úpravy ObčZ tak měl *nasciturus* právní osobnost skutečně, nikoliv pouze na základě právní fikce.¹ Pokud tedy k narození živého dítěte nedojde, hledí se na něj, jako by nikdy nebylo.

K narození dochází porodem. Za okamžik narození živého dítěte se považuje úplné vypuzení či vynětí plodu z matčina těla, bez ohledu na to, jak dlouhá byla délka těhotenství, pakliže plod po narození dýchá nebo projevuje alespoň jednu ze známek života. Těmito známkami se myslí srdeční činnost, pulzace pupečníku nebo nesporný pohyb kosterního svalstva, bez ohledu na to, zda byl pupečník přerušen nebo placenta připojena.² Rozhodným okamžikem je ale především oddělení plodu od matčina těla, ať už se jedná o oddělení přirozené či umělé. Ustříhnutí pupeční šňůry není rozhodující. Takto narozené dítě však musí jevit výše zmíněné známky života. Poté je okamžik narození zaznamenán do příslušné dokumentace s uvedením hodiny a minuty narození. Právní skutečnost narození se poté prokazuje rodným listem dle ustanovení § 24a MatrZ.

¹ KŘIVÁČKOVÁ, Jana, HAMULÁKOVÁ, Klára, TINTĚRA, Tomáš a kolektiv. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 11-12.

² Příloha k vyhlášce č. 297/2012 Sb., vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého.

Předchozí právní úprava narození živého dítěte, jež se nacházela v ustanovení § 2 vyhlášky ministerstva zdravotnictví č. 11/1988 Sb., obsahovala vedle výše zmíněných předpokladů pro narození živého dítěte rovněž požadavek porodní váhy 500 g a vyšší, anebo nižší než 500 g, pakliže přežije 24 hodin po porodu. Vzhledem k neustálému vývoji zdravotnictví, vědy a výzkumu je dle mého názoru požadavek konkrétní váhy narozeného jedince nadbytečný až scestný. Forma vyhlášky tak byla vhodně zvolena z toho důvodu, že je tento právní předpis schopen pružně reagovat na poznání lékařské vědy na rozdíl od zákona, jehož délka legislativního procesu tvorby a přijetí tuto schopnost znemožňuje.

1.2.2 Smrt

Dalším a pro tuto diplomovou práci stěžejním hraničním určovatelem je konec života, tedy smrt. Jedná se o objektivní právní skutečnost, na základě níž dochází k zániku právní osobnosti, tedy způsobilosti být subjektem práv a povinností. Právní osobnost člověka podle ObčZ, shodně jako podle předchozí právní úpravy obsažené v ObčZ 1964, zaniká pouze smrtí člověka. V okamžiku smrti se z pohledu soukromého práva hledí na mrtvé tělo jako na objekt práv a povinností, *res sui generis*.³

Smrt člověka ovšem z právního hlediska neznamena absolutní konec. Naopak se jedná o spouštěč řady právních procesů. Nakonec ona smrt člověka prostupuje hned několik právních předpisů, které jasně poukazují na to, že i po smrti je zemřelému poskytována ochrana.

³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. února 2007, sp. zn. 4 Tz 173/2006.

2 OKAMŽIK SMRTI

Smrt představuje jednu z nejzásadnějších právních událostí ve smyslu ustanovení § 600 ObčZ. Vzhledem k její významnosti z pohledu práva a právní praxe je potřeba určit přesný okamžik, kdy nastala. Okamžik smrti je však spíše otázkou biologickou než právní. K tomuto názoru se přiklonil i Nejvyšší soud České republiky, který ve svém rozhodnutí ze dne 11. srpna 1970 uvedl následující: „*Jestliže je třeba za účelem zjištění příčiny smrti určit moment smrti, zjišťuje soud tuto okolnost za pomoci znalce lékaře. Kritéria smrti nestanoví právní řád, nýbrž jsou zde rozhodná vědecky uznávaná medicinská kritéria, která musí znalec lékař ve svém posudku vysvětlit a jejich existenci v daném případě odůvodnit*“.⁴ Biologicky tak smrt představuje určitý proces, během něhož dochází k selhávání jednotlivých orgánů, a jen znalec lékař je schopen tento proces označit za definitivní.

V právní literatuře vychází definice smrti zejména z dualistické koncepce fyzické a psychické podstaty lidského života založené na vědeckých poznatcích o kapacitě vědomí člověka a jeho vztahu ke schopnostem a pochodům lidského mozku. Proto tak dříve obecně akceptovaný konsensus nad tím, že smrt nastává v momentě, kdy přestává jedinec dýchat a jeho srdce fungovat, postupem času ustupuje do pozadí. Již zmíněné kardiopulmonální selhání je nabouráváno novými lékařskými procedurami a poznatky, zvláště pak z oblasti neurologie, kdy se pozornost přesunuje od srdce k mozku a jeho fungování. Vedle kardiopulmonálního selhání se v případě definice smrti v současné době přidává i celkové selhání mozkové činnosti (tzv. *brain stem death*). To samo o sobě způsobuje celkovou a trvalou ztrátu vědomí, tzv. permanentní vegetativní stav člověka, kdy jsou zachovány některé ze základních životních funkcí a regulační systémy (jako je dýchání, spánek či bdělost), avšak jedinec již nevykazuje žádné známky vědomí, není schopen uvědomování si sebe sama a nejsou přítomny žádné reakce s okolím.⁵

Pokud bychom hledali obecnou definici smrti v rámci právní úpravy, nalezneme pouze legální definici smrti v ustanovení § 2 písm. e) TransplZ, podle níž se smrtí rozumí „*nevratná ztráta funkce celého mozku včetně mozkového kmene,*

⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 11. srpna 1970, sp. zn. 7 To 7/70.

⁵ KOKEŠ, Marian. In: WAGNEROVÁ, Eliška a kolektiv. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. V Praze: Wolters Kluwer, 2012, s. 165-166.

nebo nevratná zástava krevního oběhu“. Smrt se pak ve smyslu ustanovení § 10 odst. 3 tohoto zákona zjišťuje právě prokázáním „*nevratné zástavy krevního oběhu, nebo nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle“*. Dále pak ustanovení § 10 odst. 2 téhož zákona stanovuje podmínky pro nestranné, nezávislé a objektivní zjištění smrti, čímž je založen požadavek na to, aby určený lékařský tým ke zjištění smrti nebyl totožný s týmem, který se účastní transplantace v jakékoli její fázi. Specializovanou způsobilost lékařů zjišťujících smrt a lékařů, kteří provádějí vyšetření potvrzující nevratnost smrti pro účely odběru tkání nebo orgánů určených pro transplantaci, upravuje vyhláška č. 115/2013 Sb.

V ustanovení § 10 odst. 3 TransplZ ve znění účinném do 31. 3. 2013 absentovala spojka „nebo“. Smrt tak musela být prokázána na základě obou výše zmíněných podmínek současně. Avšak vzhledem k tomu, že každá z těchto podmínek samostatně je s životem neslučitelná, navíc při zástavě krevního oběhu nekoluje krev v celém těle, tedy i včetně mozku, bylo potřeba ustanovení doplnit právě o tuto spojku. Z definice je pak zřejmé, že postačuje prokázání smrti jen na základě jedné z výše uvedených podmínek.⁶

Výše zmíněná definice smrti obsažená v TransplZ je však pouze obecnou medicínsko-právní definicí, která slouží především pro účely TransplZ, neplatí tak absolutně. Za rozhodné ve výše zmíněné definici smrti je považováno právě ono slovo „nevratné“, z něhož vychází i samotné trestní právo v případech, kdy je vedeno trestní řízení pro trestný čin, jehož následkem je právě smrt člověka. I zde je pojem smrti vykládán na základě poznatků lékařské vědy. Pro účely trestního práva se tak tímto pojmem rozumí biologická smrt mozku (cerebrální smrt), což je takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí vyloučeno.⁷

Pokud bychom se vrátili zpět k TransplZ a transplantologii samotné, obecně se v tomto oboru setkáváme se snahou nalézt a využít veškeré existující legální možnosti pro získání vhodných orgánů k transplantaci, a to z jednoho prostého důvodu, jejich nedostatku. Vzhledem k tomu lze v současné době využít hned ze tří potenciálních zdrojů orgánů, kterými jsou živí dárce (*living donors*), dárce se smrtí mozku (*donors after brain death*) a dárce s nevratnou zástavou krevního oběhu (*donors after circulatory death / non-heart beating*

⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 44/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 285/2002 Sb.

⁷ ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 1457.

donors).⁸ Pro účely této diplomové práce jsou stěžejní především dvě poslední skupiny zmíněných dárců. Každá z těchto skupin umožňuje získání potřebných orgánů, které se však liší svou kvalitou, proto i medicínské podmínky pro jejich získávání se liší, na což se vztahují rovněž podmínky legislativní, jež je nutné dodržovat. TransplZ tyto podmínky upravuje v ustanovení § 10 odst. 4, kdy je možné provést odběr od zemřelého dárce před uplynutím 2 hodin od zjištění smrti prokázané nevratnou zástavou krevního oběhu. To je však možné pouze v případě, pokud je známa doba zjištění smrti za současného předpokladu, že byla smrt zjištěna ve zdravotnickém zařízení. Za stejných podmínek lze uskutečnit odběr, kdy byla smrt zjištěna na základě ukončení neúspěšné resuscitace.

Stanovení onoho okamžiku smrti před tím, než má dojít k samotné transplantaci, je mnohem složitější, než se zdá. Touto problematikou se zabývala i mezinárodní studie *Death Prediction and Physiology after Removal of Therapy (DePPaRT)*, do které se zapojily dvě desítky jednotek intenzivní péče v Kanadě, Holandsku a České republice. Studie trvala více než pět let a její výsledky byly roku 2021 prezentovány v nejprestižnějším recenzovaném lékařském časopisu *The New England Journal of Medicine*. Studie byla zaměřena na výskyt a načasování obnovení srdeční a pulsní aktivity u pacientů, kteří zemřeli po plánovaném zrušení opatření k udržení života. Výzkumníky bylo osloveno více než 600 rodin dárců s nevratnou zástavou krevního oběhu, aby mohli sledovat jejich srdeční aktivitu během procesu umírání, kdy tento proces není ani zdaleka jednoznačný a je tedy mimořádně důležité tomuto procesu porozumět. V případě těchto dárců je potřeba získat orgány co nejrychleji od okamžiku smrti, vzhledem k vyšší míře úspěšnosti transplantace. Podle lékařů se jedná o studii zásadního významu, první svého druhu v mezinárodním měřítku. Na základě zjištěných výsledků této studie byly lékařům poskytnuty podklady pro stanovení přesného okamžiku smrti. Doposud se jednalo o pouhý odhad, ale nyní je tato skutečnost založena na objektivně zjištěných datech. Každý pacient byl důkladně monitorován po dobu 30 minut od stanovení smrti. Poté dospěli výzkumníci k závěru, na základě něhož stanovili pravidlo pěti minut. Po uplynutí této časové prodlevy je již velká míra jistoty, že je zástava krevního oběhu nevratná. Pro české lékaře se po ukončení této studie v zásadě nic nezměnilo, jelikož již dříve u pacientů uplatňovali pravidlo pěti minut po zastavení srdeční činnosti, avšak v dalších zemích se tato doba různí. Cílem této studie je zavést ono

⁸ Kdy přesně nastává okamžik smrti. In: *MEDICAL TRIBUNE* [online]. 29.3.2021 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/zdravotnictvi/kdy-presne-nastava-okamzik-smrti/>.

pravidlo pěti minut od zastavení srdeční činnosti pro transplantace na celém světě, čímž se prohloubí určitá míra důvěry v proces dárcovství nejen u lékařů, ale především u veřejnosti.⁹

Co se dárců po nevratné ztrátě funkce celého mozku včetně mozkového kmene týče, v těchto případech je dárce napojen na ventilátor a srdce je plně funkční. K diagnostikování smrti tedy není rozhodující, kdy dojde k zástavě srdce, avšak podstatný je moment, kdy je na základě zobrazovací metody zjištěno, že dárce nemá žádné kmenové reflexy a zobrazovací metoda potvrdí, že do mozku již neproudí krev.¹⁰ Jedná se tedy o administrativní úkon, kdy se okamžik smrti odvíjí od času, kdy radiolog provede potvrzující zobrazovací metodu. Způsob vyšetření je podle zákona nastaven tak, že omyl je nad vši rozumnou míru vyloučen. Tento stav je z pohledu dárcovství ideální opět vzhledem ke kvalitě takto odebraných orgánů. Stav, na jehož základě lze uvažovat o přistoupení k diagnóze smrti mozku, stejně tak klinické známky smrti mozku či vyšetření potvrzující nevratnost smrti mozku, tvoří přílohu TransplZ. Poté, co je zobrazovacím vyšetřením definitivně potvrzena smrt mozku, je pacient prohlášen za mrtvého. Tento čas je také zapsán v úmrtním listu. Čas úmrtí tedy není podmíněn okamžikem odpojení pacienta od přístrojů.

K rozdělení na dvě výše zmíněné skupiny dárců přispěla především *The Ad Hoc Committee of the Harvard Medical School to Examine the Definition of Brain Death*, tedy komise složená ze zástupců lékařské, právnické a teologické fakulty, jež se sešla v roce 1968 za účelem přezkoumání definice mozkové smrti. Předsedou komise byl americký anesteziolog Henry K. Beecher. Výsledkem bylo vydání zprávy nazvané „*Irreversible coma*“, v překladu „*Definice nevratného kómatu*“. Termín ireversibilní kóma komise spojuje s mozkovou smrtí a mozkovou smrtí pojímá jako smrt jedince. Dále byla komisí stanovena kritéria mozkové smrti. Během následujících desetiletí byla ona definice brána jako podstatné kritérium a byla rovněž přijata v klinické praxi. V roce 1981 prezidentova komise pro studium etických problémů v medicíně a biomedicínském a behaviorálním výzkumu posílila koncept mozkové smrti a podpořila jej o dva alternativní fyziologické standardy pro prohlášení smrti: 1) nevratné zastavení oběhových funkcí celého mozku, 2) nevratné zastavení všech funkcí celého mozku, včetně

⁹ Kdy přesně nastává okamžik smrti. In: *MEDICAL TRIBUNE* [online]. 29.3.2021 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/zdravotnictvi/kdy-presne-nastava-okamzik-smrti/>.

¹⁰ HEŘMAN, Miroslav. *CT angiografie tepen zásobujících mozek pro stanovení smrti mozku u dárců orgánů*. *Ces Radiol.* 4/2020, s. 235-237.

mozkového kmene. Zpráva komise byla poté předložena do navrhovaného statutu zvaného „Jednotný zákon o určování smrti“ (*UDDA – Uniform Determination of Death Act*).¹¹ Mnohé další modifikace definice mozkové smrti vycházejí právě z kritérií publikovaných Harvardským výborem. Tento dokument vůbec poprvé považuje stanovení smrti za ryze lékařský úkon, který zároveň doporučuje k jejímu určení více lékařů.¹²

Otázkou je, kdo má právo rozhodnout a vyřknout onen závěrečný verdikt, že již u pacienta neexistuje žádná možnost k návratu do života. Každý pacient má právo na náležitou odbornou úroveň zdravotní péče. Toto právo je zakotveno v ustanovení § 28 odst. 2 ZdravSl. Musí mu tak být poskytnuta péče a léčba odpovídající jeho zdravotnímu stavu v souladu s uznávanými medicínskými postupy a vědeckými poznatky. Všeobecně přijatým cílem intenzivní péče je vždy zachování života a zdraví pacienta. Pokud žádná dostupná léčba nedokáže pacientův zdravotní stav zlepšit, mohou lékaři prohlásit další léčbu za marnou a ukončit ji, neboť pokračování v marné léčbě je neúčelné a z hlediska pacienta také neetické. V takovém případě se přechází na léčbu paliativní (soucinnou) a je možné začít o pacientovi uvažovat jako o možném dárci orgánů. Jakýkoliv léčebný postup, kde není odůvodněný předpoklad jeho příznivého účinku na zdravotní stav nebo pro záchranu života pacienta, a kde rizika komplikací, bolesti, dyskomfortu a strádání převažují nad reálným klinickým přínosem zvoleného postupu, je nutno považovat za postup, který není ku prospěchu a v nejlepším zájmu pacienta.¹³ Podnět k zahájení paliativní léčby je oprávněn dát kdokoliv z ošetřujícího zdravotnického týmu. Rovněž se může jednat o rodinného příslušníka či osobu z okruhu blízkých pacienta. Ti by měli být do rozhodování co nejvíce zapojeni, nejlépe formou strukturovaného rozhovoru. Konečný výsledek rozhodující o zahájení paliativní léčby by měl být přijat konsensuálně všemi členy ošetřujícího zdravotnického týmu (tzv. „*shared-approach to end-of-life decision making*“ model). Nastane-li situace, kdy není dosaženo potřebného konsensu, lze přizvat dalšího nezávislého lékaře nebo etickou komisi ustanovenou pro tento účel.

¹¹ Curlin, F. *Brain death: new questions and fresh perspectives*. In: *Theoretical Medicine and Bioethics* [online]. 15.11.2019 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11017-019-09507-7>.

¹² KUŘE, Josef, VESELSKÁ, Renata a kolektiv. *Etika transplantací medicíny*. In: *Muni.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: file:///C:/Users/marce/Downloads/06_trasplantacni_medicina.html.

¹³ Doporučení představenstva ČLK č. 1/2010.

Závěrečné rozhodnutí o zahájení paliativní léčby je odpovědností ošetřujícího lékaře a je uvedeno ve zdravotnické dokumentaci jako součást léčebného plánu.¹⁴

Samotný pojem „úmrtí“ nalezneme také v čl. 2 nařízení komise EU č. 328/2011 ze dne 5. dubna 2011, které definuje úmrtí jako: „*trvalé vymizení všech známek života v libovolném okamžiku po živém narození (postnatální selhání vitálních funkcí bez možnosti opětovného oživení)*.“ Smrt tak musí doprovázet, stejně jako v již uvedených případech, selhání všech životně důležitých funkcí lidského těla, tedy funkce srdeční, dýchací i mozkové.

V rámci tohoto tématu se setkáváme rovněž s pojmem „klinická smrt“, představující zvrtné stadium umírání. Tento stav je charakterizován náhlou zástavou krevního oběhu a dýchání při dosud reverzibilním selhání funkce mozku. Pokud však tělu není dodáván kyslík, začne po 5 minutách odumírat a s ním i další orgány, které bez kyslíku nemohou fungovat.¹⁵ Tzv. klinickou smrt tedy nelze považovat za smrt jako takovou, poněvadž za současného stavu lékařské vědy i po zastavení životně důležitých funkcí, které dříve nutně vedlo ke smrti, je v současné době možné obnovit, a tím i zachránit potenciálně smrti ohroženého jedince.¹⁶ Vzhledem k výše zmíněnému tak docházím k závěru, že smrtí rozumíme pouze takový stav, z něhož je návrat do života vyloučen. Rovněž je potřeba dodat, že samotné vymezení okamžiku smrti a metoda jeho zjištění je výhradně věcí lékařské vědy.

2.1 Vývoj moderní medicíny

V rámci této kapitoly je potřeba znovu poukázat na neustálý vývoj moderní medicíny. V tomto ohledu je tedy již dnes možné udržet do jisté míry životní funkce těla, aniž by byl mozek funkční, jak již bylo zmíněno v souvislosti s dárcovstvím. Mimo dárcovství lze ale uvést případ, který se odehrál na území České republiky v roce 2019. Jednalo se o případ nastávající matky, již ve čtvrtém měsíci těhotenství postihla mozková příhoda. Po vyšetření na CT bylo lékaři Fakultní nemocnice Brno u pacientky zjištěno objemné krvácení do levé mozkové hemisféry. Následně došlo k vymizení spontánní dechové aktivity a po všech náležitých vyšetřeních byla

¹⁴ Konsensuální stanovisko k poskytování paliativní péče u nemocných s nezvratným orgánovým selháním. Verze 1/2009.

¹⁵ ŠEBLOVÁ, Jana, KNOR, Jiří a kolektiv. *Urgentní medicína v klinické praxi lékaře*. V Praze: Grada, 2013, s. 109.

¹⁶ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. června 1976, sp. zn. Tpjf 30/76.

potvrzena smrt mozku. Lékaři se však rozhodli pro ojedinělý krok, a to plod zachránit. Po celou dobu hospitalizace byla pacientka připojena na plicní ventilaci, dostávala léky na podporu činnosti srdce, lékaři rovněž udržovali v chodu trávicí a zažívací ústrojí, ledviny a dohlíželi na správnou výživu plodu. Po 117 dnech se pak lékařům podařilo provést císařský řez a dítě tak přivedli na svět živé a zdravé.¹⁷

Nejedná se však o ojedinělý případ. Obdobným případem se zabýval i okresní soud v německém městě Hersbruck, který vydal usnesení, v němž uvedl, že by nebylo v souladu s etickými požadavky, požadavkem altruismu a celospolečenským zájmem, aby těhotná žena přestala být okamžikem mozkové smrti subjektem práv, tedy aby zanikla její právní osobnost.¹⁸ Z tohoto pohledu se jedná o velice problematickou a v České republice legislativou ne zcela komplexně upravenou situaci.

Rozhodování o tom, zda dojde k odpojení pacienta od přístrojů, představuje nejen problém medicínský, ale i etický a ostatně i právní. V první řadě je potřeba vymezit pojem „odpojení od přístrojů“. Z pohledu judikatury napříč celým světem existují neustálé spory o tom, zda se jedná o konání či nekonání, s čímž souvisí i neshoda ohledně posuzování příčinné souvislosti. Čeští lékaři nepovažují odpojení od přístrojů za aktivní ukončení života a vnímají jej jako ponechání průchodu přirozeného řádu věcí.¹⁹ S tím se však neslučuje znění Důvodové zprávy k ZdravSl, která za aktivní ukončení života považuje právě ono odpojení od přístrojů či podání smrtelné dávky léku.²⁰ Ovšem výše zmínění pacienti po mozkové smrti, jež jsou napojeni na přístrojích, představují podstatně odlišnou kategorii pacientů, jelikož u takových pacientů je potenciální šance na návrat do života nulová. Otázkou ale je, jak přistupovat k matce, jež ve svém těle nosí živý a zdravý plod.

Evropský soud pro lidská práva se zabýval řadou stížností, jejichž jádro spočívalo v rozhodování na konci života, jako je právě nezahajování život udržující léčby nebo její ukončení. Meritorně se přitom zabýval zejména dvěma stížnostmi, a to v případě *Glass v. Spojené Království* (stížnost č. 61827/00, 2004) a stížností v případě *Lambert a další v. Francie* (stížnost č. 46043/14, 2015). Zcela zásadní

¹⁷ Událost roku. Brněnská medicína dobyla celý svět. In: *fnbrno.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/udalost-roku-brnenska-medicina-dobyla-cely-svet/t6920>.

¹⁸ Usnesení ze dne 16. 10. 1992, XVII 1556/92, NJW 1992.

¹⁹ Zákon je zákon, byť je zralý k novelizaci. In: *MEDICAL TRIBUNE* [online]. 5.4.2012 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/zdravotnictvi/zakon-je-zakon-byt-je-zraly-k-novelizaci/>.

²⁰ Důvodová zpráva k § 36 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

bylo především vytyčení tří základních zásad, které byly v těchto rozhodnutích opakovány. Jedná se o okolnost, zda ve vnitrostátním právu a praxi existuje dostatečný legislativní rámec upravující rozhodování o právu na život. Za druhé o okolnost, zda jsou brána v úvahu přání osoby, která dříve vyslovila. A v neposlední řadě, jaký postup je v nejlepším zájmu pacienta.

Na výše zmíněné lze plynule navázat nálezem Ústavního soudu České republiky, který se zabýval otázkou, zda je legitimním zájmem ochrana života dítěte při současném omezení práva matky na rozhodování a ochranu její integrity, a to navíc ještě dítěte nenarozeného, tedy individua, které podle zákona není subjektem práv. Ústavní soud se přiklonil k názoru, že lze stěží akceptovat, že by v těchto výjimečných situacích mělo dítě v průběhu porodu zůstat zcela bez právní ochrany. Takový závěr by byl toliko v rozporu s čl. 6 odst. 1 LZPS, podle kterého je lidský život hoděn ochrany již před narozením. Při své úvaze vycházel rovněž z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, jíž je Česká republika vázána. Její čl. 8 stanoví, že zákrok lze poskytnout i bez souhlasu pacienta, pokud je nezbytný pro zdraví osoby a příslušný souhlas nelze vzhledem ke stavu nouze řádně získat. Proto dle Ústavního soudu, přestože by dosud nenarozené dítě nebylo subjektem základních práv, je ochrana jeho života a zdraví v průběhu porodu ústavním pořádkem chráněným statkem. V dané věci je tedy nutno vážit zájmy rodičky na ochraně její fyzické integrity a zájmy nenarozeného dítěte na životě a zdraví. Právo rodičí matky na nedotknutelnost její osoby tedy v ústavněprávní rovině omezit lze za předpokladu, že je skutečně nebo alespoň s vysokou pravděpodobností život a zdraví plodu bezprostředně ohrožen a provedené zákroky jsou přiměřené sledovanému účelu záchraně života a zdraví nenarozeného dítěte.²¹

Z výše uvedeného tak docházím k závěru, že v případě, kdy se matka nachází ve stavu po diagnostikování mozkové smrti, tedy kdy už sama není považována dle české právní úpravy za subjekt práv, je v nejlepším zájmu nenarozeného dítěte učinit potřebný lékařský zákrok pro jeho záchranu, neexistuje-li jiný vhodný způsob, jak toho za stejných okolností dosáhnout. Matka v tomto případě nemůže dát k umělému přerušení těhotenství souhlas, zároveň její život nebo zdraví nemůže být již nijak více ohroženo.²² Závěrečné rozhodnutí, stejně jako

²¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14.

²² Zákon č. 66/1986 Sb., zákon České národní rady o umělém přerušení těhotenství.

u paliativní léčby, by tak mělo být v rukou ošetřujícího lékaře, který je povinen postupovat *lege artis*.²³

²³ § 28 odst. 2 a § 4 odst. 5 ZdravSl

3 ZJIŠŤOVÁNÍ SMRTI

Jak již bylo v předchozí kapitole zmíněno, smrt představuje neodvratitelnou právní skutečnost, s níž je spojen nejen samotný konec života po stránce biologické, ale tato skutečnost s sebou přináší i řadu právních důsledků zasahujících do široké oblasti právní úpravy. Stává se tak předmětem nejen práva hmotného, ale i práva procesního. Z tohoto důvodu je potřeba smrt náležitě prokázat.

3.1 Důkaz smrti

V praxi nejfrekventovanějším důkazem smrti je jednoznačně prokazování smrti dle ustanovení § 26 odst. 1 ObčZ, kdy se smrt člověka prokazuje veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla zemřelého stanoveným způsobem. Tuto prohlídku je potřeba provést vždy, jelikož jejím účelem je zjistit předpokládané datum a čas smrti, pravděpodobnou příčinu smrti, a v samotném závěru určit, zda bude zapotřebí provést pitvu. Údaj data a času smrti má pak vysokou míru důležitosti právě z pohledu okamžiku zániku právní osobnosti člověka. Z tohoto důvodu by měl lékař usilovat o zjištění tohoto časového údaje s přesností na minuty. Pokud však není možné den a čas úmrtí přesně určit, stanoví jej lékař alespoň odhadem, přičemž musí v listu o prohlídce zemřelého uvést, že se jedná o pouhý odhad. Pokud se datum smrti nepodaří určit ani předběžným šetřením provedeným podle MatrZ,²⁴ matriční úřad o tom učiní oznámení soudu, který provede řízení podle ustanovení § 59 – 64 ZŘS, jehož výsledkem je vydání rozsudku, kterým je určen den, jenž platí za den úmrtí člověka.

Prohlídku těla zemřelého zajišťuje lékař se specializovanou působností. V tomto případě se může jednat o poskytovatele v oboru všeobecného praktického lékařství u svých registrovaných pacientů, nebo o poskytovatele, v jehož zdravotnickém zařízení došlo k úmrtí. Dále pak jsou tuto činnost povinni zajišťovat lékaři vykonávající lékařskou pohotovostní službu. V neposlední řadě je potřeba zmínit poskytovatele zdravotnické záchranné služby, kteří vykonávají prohlídku těla zemřelého v případech, kdy k úmrtí došlo při poskytování přednemocniční neodkladné péče.²⁵

²⁴ § 22 odst. 3 MatrZ

²⁵ § 84 odst. 2 písm. a), b), c), d) ZdravSl

Za určitých zákonem stanovených podmínek tak mohou činit i lékaři ozbrojených sil či lékaři Vojenské služby. Ti nastupují v případech uvedených v ustanovení § 85 ZdravSl, kdy je potřeba provést prohlídku osob, které zemřely ve výcvikovém prostoru, zařízení ozbrojených sil nebo při výkonu služby. To samé ustanovení rovněž pamatuje na osoby ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody či zabezpečovací detence. Tehdy může prohlídku zemřelého provést lékař Vězeňské služby.

Často se také v souvislosti s touto problematikou setkáváme s postavou koronera. Koroner provádí standardní prohlídku těla zemřelého v případech, kdy dochází k úmrtí mimo zdravotní zařízení nebo jiné instituce. Jedná se tedy dle ustanovení § 84 odst. 2 písm. b) ZdravSl o poskytovatele zdravotních služeb, lékaře s atestací, se kterým kraj uzavře smlouvu právě za tímto konkrétním účelem. Důvodem je, že jsou jednotliví poskytovatelé zdravotních služeb limitováni určitými omezeními. Například praktický lékař může onu prohlídku provést pouze v ordinčních hodinách nebo v době návštěvních služeb. Dále pak lékař záchranné služby může provádět prohlídku pouze v případě neúspěšné přednemocniční neodkladné péče, kupříkladu resuscitace. Přijede-li tak k již mrtvému tělu, musí ze zákona předat případ koronerovi. Ten tedy přijíždí na místo určení nejčastěji na základě vyrozumění dispečinkem záchranné služby nebo Policií České republiky.

V momentě, kdy má lékař provádějící prohlídku těla zemřelého podezření, že bylo úmrtí způsobeno trestným činem či sebevraždou, bez zbytečných průtahů informuje Policii České republiky. Ta je lékařem informována i v případě, není-li známa totožnost zemřelého, nebo došlo-li dle lékaře k úmrtí za nejasných okolností. Totožným způsobem je na základě zákonem stanovených podmínek informován Orgán ochrany veřejného zdraví či Státní úřad pro jadernou bezpečnost.²⁶

Pokud člověk nalezne tělo zemřelého, má zákonem stanovenou oznamovací povinnost vyplývající z ustanovení § 83 ZdravSl. Tuto oznamovací povinnost má i v případě, kdy si není jistý, zda úmrtí nebo nález těla již někdo před ním oznámil. Jen za předpokladu, že má vědomost o tom, že oznámení již bylo učiněno, sám touto oznamovací povinností není zatížen. Oznamovací povinnost se vztahuje nejen na případy, kdy člověk nalezne celé tělo zemřelého, ale

²⁶ § 86 odst. 3 a 4 ZdravSl

i na situace, kdy nalezne pouze jeho část. Úmrtí či nález těla zemřelého mimo zdravotnické zařízení poskytovatele se oznamuje na jednotné evropské číslo tísňového volání 112. Nesplnění oznamovací povinnosti je dle ustanovení § 114 odst. 2 písm. d) ZdravSl přestupkem, za nějž lze uložit pokutu do 100 000 Kč. V tomto ustanovení však absentuje zákonem stanovená lhůta, do kdy je nálezce povinen tuto oznamovací povinnost splnit. Dle ustanovení § 1 odst. 1 již zrušené vyhlášky ministerstva zdravotnictví č. 19/1988 Sb., musel být nález mrtvého těla oznámen jeho nálezcem „bezodkladně“. Splnění takové oznamovací povinnosti bezodkladně, tedy bezprostředně či okamžitě, je dle mého názoru příhodné. Pokud by osoba, která mrtvé tělo nebo jeho část našla a nesplnila svou oznamovací povinnost bezodkladně, mohla by tak podstatně znesnadnit (vzhledem ke všem okolním vlivům působícím na tělo zemřelého a jeho části) zjištění příčiny či stanovení okamžiku smrti, případně efektivní pátrání Policie české republiky po potenciálním pachateli.

3.1.1 List o prohlídce zemřelého

V českých zemích přibližně od pol. 18 století platí, že teprve po vystavení lékařského potvrzení je možné uložit mrtvé tělo do hrobu. Smyslem lékařské prohlídky bylo především potvrdit, zda je dotyčný skutečně mrtvý, určit příčinu smrti, případně vyloučit cizí zavinění či sebevraždu, a v neposlední řadě detekovat nakažlivé onemocnění. V současné době je za toto lékařské potvrzení považován dle ustanovení § 26 odst. 1 ObčZ List o prohlídce zemřelého (dále jen „LPZ“), nebo také list o ohledání zemřelého, jako jeden ze základních dokumentů, který dokazuje úmrtí dané osoby. LPZ vystavuje osoba provádějící prohlídku těla zemřelého, tedy lékař se specializovanou působností.

LPZ je členěn na části označené jako „Část A“ a „Část B“, která je dále členěna na část „B1 – B3“, kdy každé vyhotovení je určeno pro jiný účel. Údaje vyplněné v „Části A“ LPZ jdou Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR. Prostřednictvím „Části B“ je oznámení úmrtí předáváno matričnímu úřadu (B1), dále osobě zajišťující pohřbení (B2) a provozovateli pohřební služby (B3). Postup předávání tiskopisu na jednotlivá místa určení se liší v případě, kdy prohlížející lékař určí, že bude provedena pitva. Náležitosti LPZ a způsob jeho vyplňování jsou stanoveny v příloze vyhlášky ministerstva zdravotnictví č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého.

V položkách jednotlivých částí budou vždy uvedeny všechny údaje potřebné k identifikaci zemřelého, k identifikaci poskytovatele (jehož zařízení prohlédlo zemřelého), a další charakteristiky týkající se zemřelého na základě údajů, které jsou známy (rodiště, bydliště, rodinný stav, nejvyšší ukončené vzdělání a další). Bez těchto informací nesmí osoba zajišťující pohřbení ani provozovatel pohřební služby mrtvé lidské tělo převzít. Jedním z údajů vyplňovaných lékařem v LPZ je například i místo úmrtí. ObčZ k tomuto v ustanovení § 28 odst. 1 stanovuje, že pokud není známo, kde k úmrtí došlo, má se za to, že se tak stalo tam, kde bylo nalezeno tělo zemřelého. Jelikož zde zákon zavádí vyvratitelnou domněnku, je v případě prokazování místa smrti přípustný důkaz opaku.

Dalším důležitým údajem je rodné číslo zemřelého. Osoba zajišťující pohřbení se na rozdíl od provozovatele pohřební služby z LPZ nemá dozvědět rodné číslo. To je rovněž zakotveno v ustanovení § 86 odst. 2 ZdravSl. Důvodem jeho neuvedení je nepochybně ochrana osobních dat zemřelého.

O úmrtí a nálezu těla zemřelého musí lékař provádějící prohlídku zemřelého následně informovat osobu blízkou, je-li tato osoba známa. Jestliže tato osoba známa není, nebo ji není možné vyrozumět, je o této skutečnosti informována Policie České republiky, která jediná má na základě ustanovení § 86 ZdravSl odst. 1 písm. h) povinnost vyhledávat blízké pozůstalé a předávat jim informace o úmrtí. Poté je příslušná zdravotní instituce, která LPZ vystavila, zodpovědná dle ustanovení § 21 odst. 3 MatrZ za jeho zaslání matričnímu úřadu do tří pracovních dnů od prohlídky těla zemřelého, který na jeho základě vyhotoví úmrtní list. Úmrtní list je oficiálním matričním dokladem potvrzující smrt dané osoby. Je vydáván matričním úřadem, v jehož správním obvodu osoba zemřela, nebo byla nalezena. Případně dojde-li k úmrtí v dopravním prostředku, zapíše úmrtí matriční úřad, v jehož správním obvodu byl zemřelý vyložen z dopravního prostředku. Tento matriční úřad nejprve obdrží od lékaře LPZ a poté provede zápis do knihy úmrtí. Náležitosti, které musí obsahovat úmrtní list, jsou upraveny v ustanovení § 31 MatrZ.

MatrZ zmiňuje rovněž pojem „zvláštní matrika“, která je vedena Úřadem městské části Brno-střed. Do této zvláštní matriky se zapisují narození, uzavření manželství, vznik partnerství nebo právě ona úmrtí občanů České republiky, ke kterým došlo na území cizího státu, zastupitelském úřadu České republiky, námořním plavidle či v letadle mimo území České republiky, nebo

na místě, které nepatří pod pravomoc žádného státu.²⁷ Nastane-li tedy situace, kdy občan České republiky zemře v zahraničí, je nutné, aby tuzemský úmrtní list vydala tato zvláštní matrika. Žádost o zápis se může spolu s příslušnými listinami podat buď u zastupitelského úřadu České republiky ve státě, ve kterém došlo k úmrtí, nebo přímo u zvláštní matriky. K této žádosti se připojí cizozemský úmrtní list a doklad o státním občanství zemřelého, případně i další doklady potřebné k ověření matričních skutečností zapisovaných do matriční knihy. Dodržení uvedeného postupu je podmínkou toho, aby smrt českého občana, ke které došlo v zahraničí, byla zapsána do příslušného informačního systému veřejné správy v České republice.²⁸

3.1.2 Prohlášení za mrtvého soudem

Smrt konstatuje lékař již zmíněným zákonem stanoveným způsobem. V praxi je ale zcela běžné, že tímto způsobem není možné smrt konstatovat. Hovoříme o případech, kdy byl člověk účasten takové události, vzhledem k níž a jejím okolnostem se jeho smrt jeví jako jistá a jeho tělo nebylo nalezeno. Za takových okolností jej za mrtvého prohlásí soud. Soud tak vydá, a to i bez návrhu, rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého, které lze považovat za důkaz smrti. Rovněž se může jednat o případy, kdy je tělo naopak nalezeno, ale není možné u tohoto těla provést identifikaci. V obou případech však musí být spolehlivě prokázáno, že dotyčný člověk zemřel. Jistota smrti musí být absolutní a konkrétní okolnosti musí vést k natolik jednoznačnému závěru, že není pochybom, že člověk smrtelně nebezpečnou událost nepřežil.

Otázkou je, co lze považovat za událost, vzhledem k níž a jejím okolnostem se smrt člověka jeví jako jistá. Může se jednat například o události, v důsledku nichž nevznikají pochybnosti o tom, že člověk, kterého nelze nalézt, již nežije. Tyto okolnosti musí být proto soudem náležitě vylíčeny. Typicky se jedná o situace odehrávající se před zraky svědků, jako je například pád do hluboké propasti, náhlé zmizení uprostřed moře, pád letadla spojený s výbuchem, nebo pokud bude někdo zahlédnut v hořící budově a po uhašení požáru není nalezen apod.²⁹ Pokud by však existovala nejistota o tom, zda člověk určitou událost

²⁷ § 42 odst. 1 písm. a), b), c), d) MatrZ

²⁸ MORÁVKOVÁ, Jitka. *Základy matričního práva*. V Praze: Ministerstvo vnitra ČR, 2022, s. 16-18.

²⁹ DOBROVOLNÁ, Eva. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 128.

spojenou s nebezpečím smrti přežil, není možné aplikovat ustanovení § 26 odst. 2 ObčZ, tedy pokud je smrt pouze pravděpodobná. V těchto případech by však bylo možné uvažovat o aplikaci domněnky smrti v ustanovení § 71 ObčZ, pokud by pochybnosti o tom, že člověk žije, byly důvodné.³⁰ Pokud dojde k mylnému prohlášení za mrtvého soudem, dochází k postupu dle ustanovení § 76 odst. 2 ObčZ. Postup bude stejný jako při prohlášení za mrtvého na základě domněnky smrti. K prohlášení za mrtvého se nebude přihlížet.

K provedení zápisu rozhodnutí soudu o prohlášení člověka za mrtvého je příslušný dle ustanovení § 10 odst. 4 MatrZ Úřad městské části Praha 1.

3.2 Domněnka smrti

Domněnka smrti představuje další možnou alternativu, na základě níž lze prohlásit člověka za mrtvého. Zatímco v případě důkazu smrti je smrt člověka jistá, v případě domněnky smrti se smrt člověka jeví pouze jako vysoce pravděpodobná a soudním rozhodnutím je konstruována právní fikce zániku právní osobnosti člověka. Ona právní fikce umožňuje následný postup v rovině soukromého i veřejného práva, jako by ke smrti člověka skutečně došlo, což však nevylučuje, že jeho právní osobnost nadále trvá, pokud je stále naživu.

Jednotlivé skutkové podstaty prohlášení člověka za mrtvého soudem na základě domněnky smrti jsou uvedeny v ustanovení § 71 – 75 ObčZ. Na rozdíl od důkazu smrti jsou stanoveny přísnější podmínky, a to: nezvěstnost, dodržení ochranné doby a absence zpráv o životě člověka. Ani při splnění všech těchto podmínek nelze s jistotou tvrdit, že bude soudem vydáno prohlášení člověka za mrtvého. Poslední slovo patří soudu a závisí pouze na jeho uvážení, zda na základě provedených důkazů deklaruje smrt.

Základní skutková podstata domněnky smrti vychází z ustanovení § 71 odst. 1 ObčZ, dle něhož prohlásí soud za mrtvého člověka na návrh osoby, která na tom má právní zájem, má-li se důvodně za to, že tento člověk zemřel. V rámci této vyvratitelné právní domněnky tedy postačuje pouhá pravděpodobnost smrti. Rozhodnutí soudu je pouze deklaratorní povahy a potvrzuje to, co skutečně nastalo.

Přestože nezvěstnost představuje logický předstupeň prohlášení člověka za mrtvého, není nutné, aby vždy prohlášení za mrtvého předcházelo prohlášení

³⁰ ČUHELOVÁ, Kateřina, PODNIKASOVÁ, Tereza. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 266.

člověka za nezvěstného. Člověk tak nemusí být prohlášen za nezvěstného, ale fakticky se musí nezvěstným stát. Tato skutečnost vyplývá z ustanovení § 74 odst. 1 ObčZ. K tomu, aby mohl být takový člověk prohlášen za mrtvého, je potřeba, aby byly naplněny znaky skutkové podstaty. Dle těchto znaků se stane člověk nezvěstným tím, že opustí své bydliště, nepodá o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje. Není tedy rozhodné, zda k opuštění bydliště došlo na základě vůle tohoto člověka, či byl k opuštění bydliště přinucen. Pod opuštění bydliště je třeba zahrnovat i situace, kdy osoba sice opustila místo, kde se jinak trvale zdržovala (ale nikoliv s úmyslem opustit své bydliště) a až následně došlo k události, která tento její dočasný stav nepřítomnosti ve svém bydlišti proměnila ve stav trvalý. Takto nezvěstného člověka lze prohlásit za mrtvého dle ustanovení § 74 odst. 1 ObčZ nejdříve po uplynutí sedmi let od konce roku, v němž se objevila poslední zmínka, ze které lze usoudit, že byl v tuto dobu stále naživu.

Existuje rovněž zvláštní zákonná úprava prohlášení za mrtvého u člověka, který se stal nezvěstným před dovršením osmnáctého roku věku. V těchto případech nelze dle ustanovení § 74 odst. 2 ObčZ prohlásit takového člověka za mrtvého před uplynutím roku, v němž uplyne dvacet pět let od jeho narození. Stejně podmínky pro prohlášení za mrtvého se vztahují i na nezletilého, kterému byla přiznána plná svéprávnost před dovršením osmnáctého roku života. Takovou osobu již lze prohlásit za nezvěstnou dle ustanovení § 66 odst. 1 ObčZ, avšak prohlášení za mrtvého se řídí vzhledem k zájmům původně nezletilého i nadále podmínkami uvedenými v ustanovení § 74 odst. 2 ObčZ.³¹ Pokud by se člověk stal nezvěstným až v den, kdy dovršil osmnáct let věku nebo později, zvláštní lhůty a úprava obsažená v ObčZ se nepoužije.

Ustanovení § 72 – 73 ObčZ upravuje případy, kdy prohlášení za nezvěstného předchází samotnému prohlášení za mrtvého. Nestačí tedy pouhý fakt, že se člověk nezvěstným fakticky stal a naplnil tak všechny hmotněprávní předpoklady nezvěstnosti, ale je potřeba, aby byl soudem za nezvěstného prohlášen. Další podmínkou je uplynutí pěti let od konce roku, v němž došlo k prohlášení za nezvěstného. Dlouhodobá nezvěstnost každým rokem zvyšuje pravděpodobnost úmrtí, nikoliv však jistotu, neboť v takovém případě by přicházel v úvahu postup předvídaný ustanovením § 26 ObčZ. S ohledem na rozlišování mezi pojmy „doba“

³¹ ČUHELOVÁ, Kateřina, PODNIKASOVÁ, Tereza. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 265.

a „lhůta“ v ObčZ lze tento časový okamžik považovat za dobu.³² Z toho lze odvodit pravidla pro počítání času. V průběhu pětileté doby ale mohou nastat okolnosti, z nichž lze vyvodit vážné pochybnosti, zda je nezvěstný člověk ještě živ. Pokud by se tedy objevila zpráva o životě člověka, jenž má být prohlášen za mrtvého, odpadá tak předpoklad aplikace ustanovení § 73 ObčZ a uplatnilo by se zde již výše zmíněné ustanovení § 74 nebo 75 ObčZ.

Další z případů domněnek smrti, na kterou zákon pamatuje v ustanovení § 75 ObčZ, je situace, kdy se člověk stane nezvěstným jako účastník události, při níž byl v ohrožení života větší počet osob. Jde o takovou událost, kdy je nebezpečí smrti neobyčejně stupňováno, například se může jednat o letecké neštěstí, potopení lodí, válečný konflikt, teroristický útok, výbuch třaskavých plynů či požár.³³ Předpoklady vyjádřené v hypotéze normy je třeba naplnit kumulativně. Významné pak je, že ochranná doba, po kterou není možné člověka prohlásit za mrtvého, je zkrácena na pouhé tři roky. Pokud nejsou naplněny všechny tyto předpoklady, bude potřeba postupovat podle obecných skutkových podstat v závislosti na tom, zda se osoba stala nezvěstnou, nebo byla za nezvěstnou soudem prohlášena. Podmínkou pro naplnění skutkové podstaty je existence onoho většího počtu osob, které byly v ohrožení života. Jasnou definici pojmu „větší počet osob“ však v ObčZ nenalezneme. Jistým vodítkem může být soudní judikatura, která v souvislosti se zákonným znakem trestného činu týrání zvířat dovodila následující: „K naplnění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby u trestného činu týrání zvířat podle § 302 odst. 3 TrZ, spočívající v tom, že pachatel spáchal tento trestný čin na větším počtu zvířat, je třeba, aby se tak stalo nejméně na sedmi zvířatech.“³⁴ Dalším vodítkem může být mimořádná událost s hromadným úmrtím, jež je upravena v ustanovení § 87 ZdravSl. Zde se za hromadné úmrtí považuje úmrtí více než deseti osob. Z tohoto hlediska nelze přesný počet osob dovozovat a vzhledem k charakteru nebezpečné události souhlasím se závěry obsaženými v komentáři k ObčZ, že tento číselný údaj není rozhodující.³⁵ Podstatná je především ona nebezpečnost konkrétní události, které byla osoba účastna, jelikož požadavek na ohrožení života většího počtu osob může být poněkud problematický.

³² V samotném znění ustanovení § 73 ObčZ je užitý výraz „doba“.

³³ FRINTA, Ondřej. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: Wolters Kluwer, 2020, s. 262.

³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.

³⁵ ČUHELOVÁ, Kateřina, PODNIKASOVÁ, Tereza. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 265-266.

Jedná se o situace, kdy k nebezpečné události dojde v liduprázdných místech a skutečně může být na životě ohrožen pouze jen jeden člověk. V těchto případech je příhodné posuzovat uvedenou situaci podle toho, zda by takto nebezpečná událost měla potenciál ohrozit na životě i větší počet osob, pokud by byly přítomny ve stejném čase a místě, jako nezvěstný člověk. Závěrem je potřeba zmínit, že komentované ustanovení normující speciální tříletou dobu pro vznik vyvratitelné domněnky smrti se bude vztahovat na případy, kdy byl člověk prohlášen za nezvěstného soudem, ale i tehdy, pokud se nezvěstným fakticky stal.

V případě, že dojde k mylnému prohlášení za mrtvého, pak domněnka smrti ustoupí prokázané skutečnosti dle ustanovení § 76 odst. 1 ObčZ. Tato skutečnost může nastat především v případech, kdy byl člověk prohlášen za mrtvého právě na základě některé z domněnek smrti. U důkazu smrti je míra nepochybnosti o smrti člověka postavena na praktické jistotě, ale i v těchto případech zákon počítá s možností omylu. Procesní postup soudu, který provádí řízení o prohlášení za mrtvého, je ale totožný, kromě toho, že u důkazu smrti soud řízení zahajuje i bez návrhu. Byl-li tak proveden mylný důkaz smrti, použije se odst. 1 ustanovení § 76 ObčZ obdobně.

K tomu, aby domněnka smrti byla z právních poměrů zcela odstraněna, je zapotřebí, aby došlo ke zrušení nebo změně rozhodnutí, jež ji zakládá, viz ustanovení § 57 ZŘS „*zjistí-li soud, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, je naživu nebo žil v den, od kterého dosud neuplynula lhůta stanovená k tomu, aby nezvěstný mohl být prohlášen za mrtvého, zruší rozsudek o prohlášení za mrtvého*“. Ono zrušení rozhodnutí je žádoucí především s ohledem na požadavek právní jistoty. Samotné zjištění, že člověk, který byl prohlášen za mrtvého, je naživu, zbavuje rozhodnutí o prohlášení za mrtvého právních účinků. Pokud se tedy zjistí, že člověk prohlášený za mrtvého žije, pak jeho způsobilost k právům a povinnostem nezanikla. Rozhodnutí o prohlášení za mrtvého má vůči skutečnému zániku právní osobnosti subsidiární povahu a není způsobilé konkurovat zániku právní osobnosti v důsledku faktické smrti člověka.³⁶

ObčZ upravuje jako důsledek smrti či prohlášení za mrtvého zánik manželství a registrovaného partnerství, a to zpětně ke dni, který se pokládá za den smrti člověka prohlašovaného za mrtvého. Jedná se o výjimku z pravidla, kdy konstitutivní rozsudky působí zpravidla pouze do budoucna, což

³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. března 2010, sp. zn. 30 Cdo 4326/2008.

bude podrobně rozebráno v následující kapitole této diplomové práce. Uvedená úprava představuje změnu oproti předchozí právní úpravě, podle níž se manželství neobnovovalo jen tehdy, pokud manžel osoby prohlášené za mrtvou v mezidobí uzavřel nové manželství.³⁷ Dle současné právní úpravy dojde prohlášením za mrtvého k zániku manželství nebo registrovaného partnerství bez dalšího s ohledem na zachování právní jistoty. Obnova není dle ustanovení § 76 odst. 1 ObčZ možná. Právní úprava obsažená v ustanovení § 15 odst. 2 RegP je však s úpravou obsaženou v ObčZ v přímém rozporu, jelikož dle RegP *„jestliže bylo prohlášení za mrtvého zrušeno, protože se zjistilo, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, žije, má se za to, že jeho partnerství nepřetržitě trvalo, pokud ale jeho partner mezitím uzavřel nové partnerství nebo manželství, dřívější partnerství se neobnoví“*. Tím je tedy vyloučen právní následek v podobě zániku partnerství, který přetrvává i poté, co se prohlášení za mrtvého stane jinak právně bezvýznamným. V tomto ustanovení je rovněž obsažena podmínka, za které k samotnému zániku partnerství dochází, tedy uzavření nového partnerství či manželství.

Co se tedy zániku partnerství smrtí jednoho z partnerů nebo prohlášením jednoho partnera za mrtvého týče, uplatní se dle mého názoru stejná pravidla jako v případě zániku manželství, neboť úmrtí osoby se věnuje část první ObčZ a ta se na základě společného ustanovení § 3020 ObčZ užije na práva a povinnosti registrovaných partnerů obdobně.³⁸

³⁷ § 22 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

³⁸ Shodně: SLOVÁČEK, Martin. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář. 2 vydání*. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 3216.

4 ŘÍZENÍ O PROHLÁŠENÍ ČLOVĚKA ZA MRTVÉHO

Institut prohlášení člověka za mrtvého představuje nesporné soudní řízení, jehož účelem je závazně určit smrt člověka. Jak již bylo v předchozích kapitolách této diplomové práce zmíněno, za mrtvého je možné prohlásit člověka, jehož smrt není jistá, ale lze o něm mít důvodně za to, že zemřel. Je zde tedy pouze pravděpodobné, že člověk již nežije, a nelze jednoznačně určit, zda a kdy smrt nastala, zejména lékařským ohledáním a vystavením úmrtního listu. Rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého v tomto případě zakládá vyvratitelnou domněnku smrti.

Dále může nastat situace, kdy se člověk stane účastníkem takové události, vzhledem k níž a jejím okolnostem se jeho smrt jeví jako jistá, avšak tělo mrtvého nelze prohlédnout stanoveným způsobem a nelze tedy vydat úmrtní list. Soud tak vydá, a to i bez návrhu, rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého, které lze považovat za důkaz smrti. ZŘS neobsahuje pro tento případ speciální právní úpravu a v řízení se postupuje dle právní úpravy řízení o prohlášení za mrtvého.

Řízení o prohlášení člověka za mrtvého stojí na pomezí hmotného a procesního práva. Hmotněprávní úprava rozlišuje, zda jde o člověka, který byl prohlášen za nezvěstného, a z okolností vyplývají vážné pochybnosti, zda je ještě živ, ačkoliv jeho smrt není nepochybná, nebo o člověka, který se stal nezvěstným, avšak nebyl za nezvěstného prohlášen. Procesní úprava řízení o prohlášení za mrtvého reflektuje na hmotněprávní úpravu v ObčZ, která důsledně rozlišuje důkaz a domněnku smrti. Tuto procesní úpravu nalezneme v ustanovení § 54 – 58 ZŘS. Tato ustanovení jsou pouhým doplňkem, neboť základ procedury je obsažen právě v onom hmotném právu s odkazem na již zmíněná ustanovení § 26, § 71 a násl. ObčZ. ZŘS neupravuje samotnou podstatu řízení o prohlášení za mrtvého, ale jen dílčí formálně procesní instituty, jako jsou věcná a místní příslušnost soudu, definice účastníků řízení nebo forma meritorního rozhodnutí.

4.1 Příslušnost soudu

V rámci příslušnosti soudu ve věci prohlášení člověka za mrtvého je rozhodné, který věcně a místně příslušný orgán veřejné moci bude danou věc projednávat a rovněž o ní rozhodne.

Věcná příslušnost není pro řízení o prohlášení člověka za mrtvého nijak speciálně upravena, použije se tedy úprava věcné příslušnosti obsažená v obecné části ZŘS. Prohlásit státního občana České republiky za mrtvého přísluší výlučně českému soudu. Dle ustanovení § 3 odst. 1 ZŘS se jedná o soud okresní, který je příslušný pro řízení v prvním stupni. Tento může prohlásit za mrtvého i cizince, v případě, je-li tak v souvislosti s právními následky pro státní občany České republiky a pro osoby s obvyklým pobytem v České republice a pro majetek, který je v České republice, což vyplývá z ustanovení § 39 odst. 2 ZMPS. Právě v otázkách s mezinárodním prvkem se aplikují kolizní normy uvedené v ustanovení § 39 – 40 ZMPS. Podstatná je rovněž zde zakotvená zásada uznávání pravomocných rozhodnutí cizích státních orgánů státu (ve věcech prohlášení cizinců za mrtvé či nezvěstné), v němž měl cizinec naposledy obvyklý pobyt. Tato rozhodnutí se uznávají bez dalšího řízení.

Co se místní příslušnosti týče, existuje zde speciální úprava obsažená v ustanovení § 54 ZŘS, podle které je pro řízení o prohlášení člověka za mrtvého příslušný ten soud, který byl naposledy obecným soudem toho, jenž má být prohlášen za mrtvého. Platí tedy následující: *„Nestanoví-li zákon jinak, je obecným soudem fyzické osoby okresní soud, v jehož obvodu má bydliště, a nemá-li bydliště, okresní soud, v jehož obvodu se zdržuje. Má-li fyzická osoba bydliště na více místech, jsou jejím obecným soudem všechny okresní soudy, v jejichž obvodu bydlí s úmyslem zdržovat se tam trvale. Nelze-li zjistit bydliště fyzické osoby nebo nelze-li zjistit, v obvodu kterého okresního soudu se fyzická osoba zdržuje, nebo lze-li to zjistit jen s velkými obtížemi, je obecným soudem fyzické osoby okresní soud, v jehož obvodu se nachází místo trvalého pobytu evidované v informačním systému evidence obyvatel podle zákona o evidenci obyvatel, popřípadě místo jiného pobytu evidované podle jiných právních předpisů.“*³⁹

Pro určení věcné a místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které byly relevantní v době jeho zahájení. Vzhledem k charakteru

³⁹ § 85 odst. 1 OSŘ

předmětné věci v souvislosti s určením věcné a místní příslušnosti nelze předpokládat, že by mělo v průběhu řízení dojít ke změně těchto okolností. Pokud ano, tak se nabízí přikázání věci jinému soudu z důvodu vhodnosti.

4.2 Účastníci řízení

Právní úprava řízení o prohlášení člověka za mrtvého nikterak speciálně neupravuje okruh účastníků řízení. Na tato řízení lze však vztáhnout právní úpravu obsaženou v ZŘS, která rozlišuje okruh účastníků řízení podle toho, zda se jedná o řízení, která lze zahájit i bez návrhu, nebo zda se jedná o řízení čistě návrhová. Okruh účastníků řízení je tedy odvislý na tom, o jaký ze dvou výše uvedených případů prohlášení za mrtvého se jedná. Pro řízení o prohlášení za mrtvého na základě důkazu smrti je možno řízení zahájit jak na návrh, tak i usnesením soudu. Zde vycházíme z definice účastníků řízení dle ustanovení § 6 odst. 1 ZŘS. Naopak pro řízení o prohlášení za mrtvého na základě domněnky smrti by mělo být pro vymezení účastníků řízení přílehlavé ustanovení § 6 odst. 2 ZŘS. V souvislosti s tímto se přikláním k názoru K. Hamulákové, která má za to, že by procesní úprava měla jasně definovat okruh účastníků pro oba typy řízení, protože ona obecná definice účastníků řízení dle ustanovení § 6 odst. 1 a 2 ObčZ nerespektuje specifika předmětného řízení.⁴⁰

Přestože není okruh účastníků řízení v právní úpravě náležitě vymezen, je však účastníkem všech řízení o prohlášení za mrtvého navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Touto problematikou se rovněž zabýval Nejvyšší soud České republiky a dle dosavadní judikatury lze za osobou, jíž se řízení přímo dotýká, považovat především člověka, jenž má být prohlášen za mrtvého. Dále jsou za účastníky řízení o prohlášení za mrtvého, kromě navrhovatele, považováni zejména manžel či partner, jeho nezletilé děti a osoby, kterým po zemřelém svědčí dědické právo.⁴¹ Okruh osob, o jejichž právech a povinnostech se v řízení o prohlášení za mrtvého jedná na základě samotné existence takových osob a jejich osobního statutu, jenž je smrtí dotyčného člověka poznamenán, není tedy možné ztotožnit s okruhem osob, které mají právní zájem na podání návrhu na prohlášení člověka za mrtvého.

⁴⁰ KŘIVÁČKOVÁ, Jana, HAMULÁKOVÁ, Klára, TINTĚRA, Tomáš a kolektiv. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 42.

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. září 2004, sp. zn. 21 Cdo 653/2004.

V řízení o prohlášení za mrtvého na základě domněnky smrti musí mít navrhovatel na prohlášení právní zájem. I přes zásadu vyšetřovací, která se při dokazování v tomto řízení uplatňuje, je právě navrhovatel zatížen břemenem tvrzení a za jistých okolností i prokazováním skutečností, z nichž vyplývá jeho právní zájem na zahájení řízení. Shledá-li soud, že u navrhovatele není dán na prohlášení člověka za mrtvého právní zájem, tento návrh zamítne.⁴² Naopak v řízení o prohlášení za mrtvého na základě důkazu smrti soud právní zájem navrhovatele nezkontroluje, respektive není zákonem vyžadován.

Za situace, kdy se v průběhu řízení soud dozví o účastníkovi řízení, který se řízení neúčastní, usnesením jej přibere do řízení a umožní mu plné uplatnění jeho procesních práv, včetně práva vyjádřit se k již provedeným důkazním prostředkům a případně požádat o opakování důkazních prostředků v jeho přítomnosti. Vůči tomuto usnesení není přípustný opravný prostředek. Opačná situace nastává v případě, kdy soud jedná s někým, kdo není účastníkem řízení. V tomto případě soud usnesením jeho účast ukončí, jak vyplývá z ustanovení § 7 odst. 2 ZŘS.

Návrh na zahájení řízení o prohlášení za mrtvého je oprávněno podat dle ustanovení § 8 odst. 2 ZŘS rovněž státní zastupitelství. Oprávnění se vztahuje i na samotné vstoupení státního zastupitelství do již probíhajícího řízení. Jedná se o zvláštní procesní subjekt, o jehož vstupu soud nijak nerozhoduje a stává se tedy účastníkem řízení v okamžiku, kdy dojde soudu jeho návrh na zahájení řízení, nebo dnem oznámení jeho vstupu do řízení. V řízení taxativně uvedených v § 8 odst. 1 ZŘS jedná státní zastupitelství svým vlastním jménem, nikoliv jako organizační složka státu.⁴³ V řízení klade státní zastupitelství při své činnosti důraz na hájení veřejného zájmu. Návrh bude tedy podávat v případech, kdy na jeho podání bude panovat veřejný zájem.

V rámci této kapitoly je potřeba rovněž zmínit osobu opatrovníka, kterého předseda senátu v rámci řízení o prohlášení za mrtvého ustanoví dle ustanovení § 29 odst. 1 OSŘ osobě, jež nemůže před soudem samostatně jednat, v tomto případě již od samého počátku řízení zřejmě nežije. Opatrovníkem může být ustanoven kdokoliv, kdo má potřebnou procesní způsobilost a se svým

⁴² SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015, s. 115.

⁴³ LEVÝ, Jiří. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, HROMADA, Miroslav a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 16.

ustanovením souhlasí. Neměla by jím být ale ustanovena osoba, jejíž zájmy by mohly být v rozporu s oprávněnými zájmy člověka, který je prohlašován za mrtvého. Opatrovníkem tak zpravidla nebude osoba, která je účastníkem řízení, či osoba blízká, neboť ve většině případů by tato osoba byla ve střetu zájmů se zájmy člověka, který má být prohlášen za mrtvého. Opatrovníkem nemůže být ani sám návrhovač. V případě, že není vhodné osoby, bude opatrovník ustanoven z řad advokátů.

4.3 Zahájení řízení

Dle současné právní úpravy lze prohlásit člověka za mrtvého bez návrhu pouze v případě důkazu smrti. V tomto řízení není smrt člověka prohlašována jako vyvratitelná domněnka, jeho smrt je jistá a jistota jeho smrti je předpokladem pro prohlášení člověka za mrtvého. Rozhodnutí soudu, kterým se určuje, že člověk zemřel, a rovněž je stanoven den jeho smrti, je považován za důkaz smrti. Na základě předpokladu pro prohlášení člověka za mrtvého dle ustanovení § 26 odst. 2 ObčZ není možné vyhovět a zahájit tak řízení na návrh, ze kterého plyne, že smrt člověka není jistá, ale pouze pravděpodobná. V tomto případě by měl být podán návrh na prohlášení člověka za mrtvého na základě domněnky smrti. Pokud však soud po zahájení řízení z moci úřední zjistí v průběhu procesního dokazování, že nejsou naplněny hmotněprávní podmínky pro prohlášení člověka za mrtvého na základě důkazu smrti, soud toto řízení zastaví.⁴⁴ K prohlášení člověka za mrtvého na základě důkazu smrti může dojít rovněž i na návrh.

Zahájí-li soud řízení bez návrhu, učiní tak bezodkladně poté, co se dozví o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení. O zahájení řízení vydá soud usnesení, proti kterému není přípustné odvolání, a které doručí účastníkům řízení do vlastních rukou. Řízení se zahajuje dle ustanovení § 13 odst. 2 ZŘS dnem, kdy bylo usnesení o zahájení řízení vydáno.

Co se prohlášení člověka za mrtvého na základě domněnky smrti týče, řízení takového charakteru lze zahájit pouze na návrh. Zahájení řízení z moci úřední je vyloučeno ustanovením § 55 ZŘS.

⁴⁴ § 16 ZŘS

Formální oddělenost řízení o prohlášení člověka za mrtvého na základě důkazu smrti a na podkladu domněnky smrti představuje koncepční změnu v porovnání s ustanovením § 195 – 200 OSŘ ve znění účinném do 31. 12. 2013. Tato úprava od sebe řízení o prohlášení za mrtvého na základě domněnky smrti ani důkazu smrti neoddělovala. Soud měl tak možnost prohlásit člověka za mrtvého poté, co posoudil, zda veškeré soudu známé informace a skutečnosti poskytují jasný důkaz smrti či nikoliv. Pokud tomu tak nebylo, soud řízení nezastavil, ani návrh nezamítl, ale zjišťoval, zda jsou splněny podmínky řízení na základě tzv. domněnky smrti.⁴⁵ I ve znění účinném do 31. 12. 2013 sice platilo, že navrhovatel, který žádal o prohlášení člověka za mrtvého, měl prokázat svůj právní zájem na prohlášení, ale tento nedostatek však přímo ze zákona nebyl důvodem pro zamítnutí tohoto návrhu. Soud mohl návrhu nevyhovět jen tehdy, kdy nebyly splněny podmínky pro prohlášení člověka za mrtvého, a to jak na základě důkazu smrti, tak i na podkladě domněnky smrti.

Náležitosti návrhu na zahájení řízení o prohlášení za mrtvého nejsou nikde speciálně upraveny. Musí z něj být však patrné, kterému soudu je určeno, kdo jej činí, které věci se týká, co se jím sleduje a musí obsahovat podpis a datum.⁴⁶ Kromě obecných náležitostí musí návrh rovněž obsahovat další náležitosti, jako je například rodné číslo a bydliště účastníků řízení, vylíčení rozhodujících skutečností a označení důkazů, jichž se navrhovatel domáhá.⁴⁷ Z návrhu by rovněž mělo být zřejmé, zda směřuje k prohlášení smrti člověka na základě domněnky smrti nebo na základě důkazu smrti, neboť pro tato řízení zákon stanovuje rozdílné podmínky. V případě, že podání nespĺňuje zmíněné náležitosti, vyzve předseda senátu formou usnesení navrhovatele, aby podání opravil či doplnil. K tomu určí lhůtu a účastníka poučí o způsobu opravy či doplnění. V případě, že podání není v tomto směru opraveno či doplněno, soud musí zvážit, zda lze v řízení i tak pokračovat. V opačném případě soud návrh odmítne.⁴⁸

Na základě usnesení Nejvyššího soudu České republiky, který se zabýval problematikou identifikace osoby, jež má být prohlášena za mrtvou,

⁴⁵ SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 95.

⁴⁶ § 42 odst. 4 OSŘ

⁴⁷ § 79 odst. 1 OSŘ

⁴⁸ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, HROMADA, Miroslav a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 126.

došel tento soud k závěru, že navrhovatel není povinen uvést v návrhu na prohlášení za mrtvého všechny údaje, které jsou potřebné k řádné identifikaci takové osoby. V návrhu na prohlášení za mrtvého tak může absentovat rodné číslo nebo datum narození, popřípadě též místo narození nebo poslední známé bydliště, jen jestliže v něm navrhovatel uvede takové skutečnosti, které soudu umožní, aby prostřednictvím vlastního šetření potřebné údaje zjistil. Za mrtvou pak může být rozsudkem soudu prohlášena jen taková osoba, ohledně které bylo během řízení zjištěno její rodné číslo nebo datum narození, popřípadě též místo narození nebo poslední známé bydliště.⁴⁹

Návrh na zahájení řízení není osvobozen od soudních poplatků, a to ani tehdy, kdy jde o návrh na prohlášení za mrtvého na podkladu důkazu smrti. Dle položky 4.1 písm. c) uvedené v příloze zákona č. 549/1991 Sb., zákon České národní rady o soudních poplatcích, činí soudní poplatek za podání návrhu 2 000 Kč.

4.4 Průběh řízení

V řízení o prohlášení člověka za mrtvého se postupuje dle právní úpravy obsažené v ZŘS a OSŘ. Po zahájení řízení, v rámci přípravy jednání, předseda senátu prvotně zkoumá, zda jsou splněny podmínky řízení a zda návrh obsahuje veškeré stanovené náležitosti, případně vyzve navrhovatele k opravě nebo doplnění tohoto návrhu. Cílem této fáze řízení je především připravit jednání tak, aby bylo možné věc rozhodnout zpravidla při jediném jednání.⁵⁰ K projednání věci samé nařídí soud jednání. ZŘS rovněž umožňuje soudu, považuje-li to za vhodné, k přípravě a projednání věci svolat jiný soudní rok. Vzhledem k povaze řízení však soud věc zpravidla projedná v rámci standardního jednání. Přípravné jednání soud v tomto případě nevede.⁵¹

Přestože není v ZŘS výslovně upravena povinnost soudu ustanovit osobě, která má být prohlášena za mrtvou, opatrovníka, je nezbytné, aby se soud touto otázkou zabýval. Při ustanovení opatrovníka je nutné vycházet ze skutečnosti, zda již takové osobě nebyl v předcházejícím řízení ve věci opatrovnictví ustanoven opatrovník dle ustanovení § 465 odst. 1 ObčZ, nebo je nutné ustanovit mu

⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. září 2004, sp. zn. 21 Cdo 653/2004.

⁵⁰ KŘIVÁČKOVÁ, Jana, HAMULÁKOVÁ, Klára, TINTĚRA, Tomáš a kolektiv. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 45.

⁵¹ § 114c OSŘ, § 17 ZŘS

opatrovníka pro dané řízení ve smyslu ustanovení § 29 odst. 1 OSŘ. Osoba, která má být prohlášena za mrtvou bude zastoupena vždy, pakliže půjde o osobu, která není plně svéprávná. Zastoupení je potřeba i u všech ostatních nezvěstných osob, které mají být prohlášeny za mrtvé nehledě na to, zda tato osoba byla prohlášena za nezvěstnou soudem, nebo se stala nezvěstnou pouze fakticky.⁵²

Soud je dále povinen zjistit všechny skutečnosti, které mají význam pro výsledné rozhodnutí. Uplatňuje se zde tak zásada vyšetřovací, kdy soud není vázán pouze již navrženými důkazy účastníků řízení.

Primárně se zjišťuje existence právního zájmu navrhovatele. Přestože je řízení ovládáno zásadou vyšetřovací, je na navrhovateli, aby právní zájem na projednání a rozhodnutí věci prokázal. Pokud tento právní zájem neprokáže, soud návrh zamítne tehdy, jde-li o řízení o prohlášení člověka za mrtvého na základě domněnky smrti.

Kromě základních předpokladů pro jednotlivé možnosti prohlášení člověka za mrtvého, které již byly v této diplomové práci podrobně rozebrány, zkoumá soud rovněž podmínku uplynutí minimální doby od faktické či formálně prohlášené nezvěstnosti daného člověka. Nastane-li případ, že je návrh na prohlášení člověka za mrtvého podán před uplynutím této doby, soud takto předčasně podaný návrh zamítne pro nesplnění zákonem stanovených hmotněprávních předpokladů.

Současná právní úprava řízení o prohlášení za mrtvého neobsahuje povinnost soudu vyzvat vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem člověka, jenž má být prohlášen za mrtvého, a případně každého, kdo o něm ví, k podání zprávy soudu. Tato povinnost je zakotvena v ustanovení § 53 odst. 1 ZŘS pouze pro řízení o prohlášení člověka za nezvěstného. V případě prohlášení za mrtvého na základě důkazu smrti není tato povinnost potřebná. Problém však může nastat tehdy, kdy má být za mrtvého prohlášen člověk, který za nezvěstného nebyl prohlášen soudem, ale stal se nezvěstným pouze fakticky. Vzhledem k tomu, že řízení o prohlášení člověka za nezvěstného není podmínkou pro vedení řízení o prohlášení člověka za mrtvého, přikláním se k názoru, že by bylo vhodné i v tomto případě vyzvat dotyčné osoby vyhláškou obdobně jako v řízení o prohlášení člověka za nezvěstného. Tuto skutečnost lze dovodit z argumentace *a minori ad maius*. Pokud vydání vyhlášky představuje nezbytný předpoklad pro to, aby mohlo být

⁵² KŘIVÁČKOVÁ, Jana, HAMULÁKOVÁ, Klára, TINTĚRA, Tomáš a kolektiv. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 46.

rozhodnuto o prohlášení za nezhvěstného, měla by být tato povinnost vztáhnuta i na samotné prohlášení za mrtvého, jehož následky jsou závažnější.⁵³

Ve věci samé rozhoduje soud rozsudkem, v jehož výroku kromě autoritativního určení smrti člověka určí rovněž den, který platí za den smrti, popřípadě den, který nezhvěstný zřejmě nepřežil a který se považuje za den smrti nezhvěstného. V řízení o prohlášení za mrtvého nemůže soud rozhodnout rozsudkem pro uznání ani rozsudkem pro zmeškání. Výjimkou, kdy ve věci samé soud rozhoduje usnesením, je zastavení řízení o prohlášení člověka za mrtvého dle ustanovení § 26 odst. 2 ObčZ zahájeného bez návrhu z důvodu neexistence důkazu smrti. V takovém případě soud s ohledem na zahájení řízení *ex offio* zastaví řízení usnesením.

V rozsudku, jímž soud prohlašuje osobu za mrtvou, musí být obsažena identifikace takové osoby, zejména pomocí data narození, místa narození a posledního bydliště, jelikož je na jeho základě proveden zápis do knihy úmrtí.⁵⁴ Dále soud zašle rozsudek příslušnému soudu k projednání pozůstalosti.⁵⁵

Vyjde-li v průběhu řízení najevo, že osoba, která má být prohlášena za mrtvou, žije, případně bylo-li nalezeno její tělo, soud postupuje podle toho, jakým způsobem bylo řízení zahájeno. V případě, že jde o řízení zahájené na návrh, vyzve navrhovatele, zda nadále trvá na svém návrhu. Pokud navrhovatel na svém návrhu netrvá, soud řízení zastaví. Naopak pokud navrhovatel i nadále na svém návrhu trvá, soud jej zamítne. U řízení o prohlášení za mrtvého, které bylo zahájeno z moci úřední, platí, že objeví-li se v průběhu řízení osoba, která má být prohlášena za mrtvou, soud zde přistoupí k zastavení řízení.

⁵³ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, HROMADA, Miroslav a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 127-128.

⁵⁴ § 21 odst. 2 písm. b) MatrZ

⁵⁵ Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č.j. 505/2001-Org, § 8 odst. 5 písm. e).

4.5 Účinky rozsudku

Generální účinek rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého je upraven v ustanovení § 71 odst. 2 věty první ObčZ, podle níž se na člověka, který byl prohlášen za mrtvého, hledí, jako by zemřel. Dochází tak k zániku jeho právní osobnosti. Na rozsudek o prohlášení člověka za mrtvého lze však nahlížet ze dvou úhlů pohledu. Jedná-li se o rozhodnutí, které zakládá důkaz smrti, jedná se tak o rozhodnutí deklaratorní povahy. Dochází tím k nastolení právní jistoty ohledně skutečnosti, která nastala v minulosti. Oproti tomu rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého, které zakládá domněnku smrti, je konstitutivní povahy.

K deklaratorním rozhodnutím se obecně vážou účinky *ex tunc*, tedy od okamžiku, kdy právní skutečnost nastala, kdežto konstitutivní rozhodnutí působí *ex nunc*, tedy od právní moci rozhodnutí. S rozdílností obou skutkových podstat, na jejichž základě soud vydává rozhodnutí, je tak spojeno problematické určení počátku jeho účinků. Touto problematikou se zabýval i Nejvyšší soud České republiky, který ve svém rozhodnutí konstatoval následující: „*Rozsudek o prohlášení za mrtvého je konstitutivním rozhodnutím o osobním stavu. Právní teorie definuje konstitutivní rozhodnutí jako rozhodnutí, jež je svou podstatou nejen skutečností procesní, ale i hmotněprávní, neboť je ve smyslu ustanovení hmotného práva samo teprve důvodem vzniku nového, předtím neexistujícího hmotněprávního vztahu, popř. důvodem jeho změny nebo zániku. Jsou s ním proto nutně spojeny účinky ex nunc a pouze zákon by mohl stanovit něco jiného. Rozhodnutí o prohlášení za mrtvého působí ex nunc a nemá zpětnou účinnost, přičemž v některých případech jsou jeho účinky výslovně příslušným zákonným předpisem stanoveny ex tunc, tj. se zpětnou účinností*“.⁵⁶ Výjimky tedy musí být výslovně stanoveny zákonem, jako například v ustanovení § 71 odst. 2 ObčZ, dle kterého zánik manželství či registrovaného partnerství zaniká dnem, který se pokládá za den smrti člověka, jenž byl prohlášen za mrtvého. Rovněž dle věty druhé ustanovení § 72 ObčZ se má za to, že den, který soud v rozsudku uvedl, je dnem smrti člověka, který byl prohlášen za mrtvého. Tato formulace se opět příklání k závěru, že právně významné je nikoliv datum právní moci rozsudku, ale datum, které je v pravomocném rozsudku uvedeno jako den smrti. Tedy že rozsudek o prohlášení za mrtvého působí *ex tunc* (od data, které je v rozhodnutí uvedeno jako

⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. listopadu 2017, sp. zn. 21 Cdo 4813/2016.

den smrti), nikoliv *ex nunc*. Není tak logické, aby smrt ustavená na základě úmrtního listu a smrt určená soudem měla na právní poměry člověka jiný účinek. Avšak i zde se nachází určitý nedostatek spočívající v tom, že nejsou dostatečně vyřešeny právní poměry člověka v době od data smrti, které soud dodatečně stanovil, do právní moci rozsudku o prohlášení za mrtvého. Soudem dodatečně konstituovaná právní smrt člověka by tak neovlivňovala právní jednání, k němuž došlo v tomto mezidobí ze strany třetích osob.⁵⁷ Tím se však opět vracíme k výše uvedenému, tedy že rozsudek o prohlášení člověka za mrtvého má účinky *ex nunc*, právní mocí rozsudku tak dojde k zániku právní osobnosti člověka, jenž byl prohlášen za mrtvého, pokud zákon nestanoví výslovně jinak.

4.6 Opravné prostředky

V rámci řízení o prohlášení za mrtvého není vyloučeno napadnout vydané rozhodnutí opravným prostředkem. Může tak být podáno odvolání, přípustné je i použití mimořádných opravných prostředků. Další možností, jak lze provést nápravu nesprávného rozhodnutí, je pomocí zrušení rozhodnutí. Jedná se o případy, kdy soud zjistí, že člověk prohlášený za mrtvého stále žije nebo žil v den, od kterého neuplynula zákonem stanovená minimální doba nezbytná k prohlášení člověka za mrtvého. Popřípadě dochází ke stanovení jiného data smrti, zjistí-li se dodatečně, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, zemřel jiného dne, nebo se toho dne nemohl dožít, anebo jej naopak přežil.

4.6.1 Řádné a mimořádné opravné prostředky

Proti nepravomocnému rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého je možné podat řádný opravný prostředek v podobě odvolání. Uplatňuje se zde princip úplné apelace, mohou zde být tedy uváděny nové skutečnosti a důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně. K novým skutečnostem nebo důkazům soud přihlédne, i když nebyly uplatněny. Dle ustanovení § 28 odst. 3 ZŘS lze rozhodnutí přezkoumat i tehdy, pokud nebyl v odvolání odvolací důvod uplatněn ani přes výzvu.

⁵⁷ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: velký komentář*. V Praze: Leges, 2013, s. 472.

Po právní moci rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého lze podat mimořádný opravný prostředek v podobě dovolání či žaloby pro zmatečnost.⁵⁸ Žaloba na obnovu řízení není proti rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého přípustná, nejde-li o obnovu řízení o prohlášení člověka za mrtvého, které skončilo zamítnutím návrhu. Byl-li návrh na prohlášení člověka za mrtvého zamítnut a následně vyjdou najevo skutečnosti, pro které mělo být návrhu vyhověno, je dán důvod pro obnovu řízení.⁵⁹

4.6.2 Zrušení či změna rozhodnutí

Dle ustanovení § 57 ZŘS dochází ke zrušení rozhodnutí vždy, kdy soud po vydání svého rozhodnutí zjistí, že osoba, jež byla prohlášena za mrtvou, stále žije či žila v den, od kterého dosud neuplynula doba stanovená k tomu, aby nezvěstný mohl být prohlášen za mrtvého. Dojde-li však k uplynutí této doby v období mezi právní mocí rozsudku a okamžikem, kdy tato skutečnost vyjde najevo, soud ke zrušení rozsudku nepřistoupí, neboť rozsudek se stal v mezidobí věcně správným. Soud pak může přistoupit pouze ke stanovení jiného data smrti podle ustanovení § 58 ZŘS. Toto ustanovení upravuje případy, kdy jsou podmínky pro prohlášení za mrtvého splněny, avšak soud dodatečně zjistí, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, zemřel jiného dne nebo se toho dne nemohl dožít, anebo jej přežil. Soud tak vydá rozhodnutí o změně dne, který je uveden v rozsudku jako den smrti.

Ke zrušení či změně rozsudku o prohlášení za mrtvého dochází na návrh toho, kdo byl prohlášen za mrtvého. Další oprávněnou osobou k podání tohoto návrhu je ta, která má na zrušení nebo na opravě soudního rozhodnutí právní zájem. Ve veřejném zájmu může rovněž podat návrh státní zastupitelství. Soud však může přistoupit ke zrušení rozhodnutí či jeho změně i bez návrhu, například na základě podnětu nebo vlastních zjištění vyplývajících z jeho rozhodovací činnosti.⁶⁰

Uvedená procedura zrušení rozhodnutí se aplikuje i na již zmíněný případ, kdy dojde k mylnému provedení důkazu smrti, tedy v případě, že bylo vydáno rozhodnutí o prohlášení člověka za mrtvého ve smyslu ustanovení § 26 odst. 2

⁵⁸ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 131.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž, s. 132.

ObčZ a současně jsou splněny podmínky pro zrušení rozhodnutí podle komentovaného ustanovení.

O zrušení rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého rozhodne soud usnesením, proti němuž je přípustné odvolání. Zrušení rozhodnutí o prohlášení za mrtvého působí zásadně s účinky *ex tunc*, tedy na člověka se hledí tak, jako by jej soud za mrtvého vůbec neprohlásil.

5 URČENÍ DATA SMRTI

Datum smrti člověka představuje velice důležitý údaj o smrti zemřelého. Rozumí se jím den, který je jako termín smrti zanesen do listu o prohlídce zemřelého. Není-li však možné uskutečnit prohlídku těla zemřelého, je dnem smrti termín, který je jako den smrti stanoven v rozsudku o prohlášení člověka za mrtvého. V těchto případech není možné stanovit datum smrti prostřednictvím soudního řízení dle ustanovení § 59 – 64 ZŘS. Toto řízení se koná pouze za podmínky, kdy existuje list o prohlídce zemřelého, na jehož základě je matriční úřad povinen provést zápis o smrti člověka do knihy úmrtí. Tento list však postrádá jednu ze základních informací, a to, že neobsahuje údaj o datu smrti zemřelého, a matriční úřad ani po dílčím šetření nemůže toto datum s jistotou určit. Za takových okolností je soud pravomocný ke stanovení data smrti zemřelého.

Ustanovení § 60 ZŘS zakotvuje tzv. dělenou pravomoc. Prvotním orgánem státní moci, který má tak zákonné oprávnění určit datum smrti člověka a toto datum zaevidovat do knihy úmrtí, je matriční úřad. Nastane-li však situace, že správní řízení o stanovení termínu smrti před matričním úřadem není úspěšné, oznámí matriční úřad soudu, že se nepodařilo datum smrti zemřelého zjistit, a toto datum určí soud.⁶¹ Stěžejním dokumentem pro určení data smrti matričním úřadem je onen list o prohlídce zemřelého.

Řízení o určení data smrti se tedy koná v případě, je-li člověk nepochybně mrtev, existuje list o prohlídce zemřelého, avšak není v něm uvedeno určité datum smrti zemřelého a ani matriční úřad toto datum nestanovil. Matriční úřad tak může provést šetření ke zjištění tohoto data, a to za pomoci důkazních prostředků. Může se jednat například o výpovědi svědků, kteří byli přítomni smrti zemřelého, či další okolnosti, které mohou daný termín smrti blíže a nepochybně specifikovat. Matriční úřad by však neměl sáhnout po odborných důkazních prostředcích, na základě nichž by byl stanoven termín smrti, jako je například odborné vyjádření znalce z oboru soudního lékařství o tom, kdy člověk zemřel. Takové vyjádření či posudek by totiž nebyly v souladu s odborným závěrem uvedeným v listu o prohlídce zemřelého, v němž stojí, že „termín smrti nebyl s jistotou stanoven“. Stanovení data smrti na základě odborného vyjádření nebo

⁶¹ § 22 odst. 3 MatrZ

znaleckého posudku je záležitostí soudu, který koná řízení podle ustanovení § 59 a násl. ZŘS.⁶² Do doby rozhodnutí soudu je v knize úmrtí zaznamenáno pouze zjištěné přibližné datum smrti. Rozhodnutím soudu je následně stanoveno konkrétní datum smrti, které je podkladem pro záznam matričního úřadu do knihy úmrtí. Na základě tohoto zápisu vydá matriční úřad úmrtní list.

5.1 Příslušnost soudu

V rámci příslušnosti soudu ve věci řízení o určení data smrti je rozhodné, který věcně a místně příslušný orgán veřejné moci bude danou věc projednávat a rovněž o ní rozhodne. Zatímco se věcná příslušnost řídí obecnými pravidly dle ustanovení § 3 ZŘS, na místní příslušnost se aplikuje speciální právní úprava. Tu nalezneme v ustanovení § 59 ZŘS, dle kterého je pro tato řízení příslušný soud, v jehož obvodu se nachází sídlo matričního úřadu, který učinil oznámení soudu o tom, že nedospěl k závěru o zjištění data smrti člověka. Příslušnost matričních úřadů je primárně odvislá od místa, kde osoba zemřela. Není-li možné místo úmrtí zjistit, je k zápisu do knihy úmrtí příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu byl zemřelý člověk nalezen. Zemře-li člověk v dopravním prostředku, je k zápisu úmrtí příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu došlo k vyložení zemřelého z dopravního prostředku.⁶³ Pro určení místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu byly v době jeho zahájení.

5.2 Účastníci řízení

Řízení o určení data smrti spadá pod řízení, které je zahajováno bez návrhu. Matriční úřad zde vystupuje z pozice podněcovatele řízení, tudíž matriční úřad nelze kategorizovat pod osobu navrhovatele, stejně tak pod osobu, o jejíchž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Matriční úřad v tomto případě není účastníkem řízení.⁶⁴

⁶² SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 80.

⁶³ § 10 odst. 1, 2, 3 MatrZ

⁶⁴ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, HROMADA, Miroslav a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 136-137.

Namísto osoby, o jejímž datu smrti je řízení vedeno, vystupuje opatrovník. Jelikož z ustanovení § 61 ZŘS vyplývá, že jde o opatrovníka pro řízení, není tak ustanovován ve zvláštním opatrovnickém řízení dle ustanovení § 44 a násl. ZŘS, ale přímo soudem, který vede řízení o určení data smrti. Tento opatrovník vystupuje jako účastník řízení hájící zájmy zemřelého. Při procesních úkonech jedná vlastním jménem, reálně se tedy nejedná o zastoupení. Opatrovník nikterak nezasahuje do práv zemřelého, ale pouze je hájí.⁶⁵

Opatrovníka zájmů zemřelého soud ustanoví na samém počátku řízení, může tak učinit již v rámci usnesení o zahájení řízení. Jeho ustanovení se uskuteční usnesením, vůči němuž je přípustné odvolání. Opatrovníkem může být ustanovena jakákoliv osoba, která má potřebnou procesní způsobilost a se svým ustanovením souhlasí. Je však potřeba brát v potaz skutečnost, zda taková osoba nemůže mít ze stanovení konkrétního data smrti třeba i nepřímo majetkový nebo jiný osobní prospěch. Opatrovníkem tak zpravidla nebude osoba, která je účastníkem řízení, a rovněž ne vždy bude opatrovníkem z důvodu možného střetu zájmů ustanovena osoba, která je zemřelému blízká. Není-li zde taková osoba v okruhu osob zemřelému blízkých, bude opatrovníkem ustanoven zástupce z řad advokátů.

Kromě opatrovníka jsou účastníky řízení osoby, o kterých se během řízení ukáže, že mají přímý právní zájem na stanovení data smrti. Materiálním smyslem řízení o určení data smrti totiž není jen stanovení termínu smrti za účelem jeho zápisu do knihy úmrtí, ale vyřešení otázky, zda a kdy vzniklo, případně pominulo konkrétní soukromé právo, které je vázáno na datum smrti. Takovými subjekty jsou zejména dědicové, případně osoby mající k zemřelému vyživovací povinnost. Soud v průběhu řízení zkoumá, zda existují tito potenciální účastníci řízení, a dozví-li se o takovém účastníku, který se řízení neúčastní, přibere jej do řízení jako účastníka řízení usnesením podle ustanovení § 7 odst. 1 ZŘS. Soud do řízení musí přibrat i ty účastníky, kterým na počátku řízení nerozeslal usnesení o zahájení řízení, a tedy s nimi od počátku nejednal jako s účastníky. Usnesení o přibrání účastníka do řízení soud doručuje nejen účastníku, který je do řízení přibírán, ale i všem ostatním známým účastníkům. Společně s usnesením o přibrání účastníka do řízení zašle tomuto účastníku i usnesení o zahájení řízení o určení data smrti. Proti usnesení o přibrání účastníka do řízení není přípustné odvolání.

⁶⁵ SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 84.

Opačný případ nastává za situace, kdy soud během řízení zjistí, že se řízení účastní osoba, jež nemá právní zájem na určení data smrti, a tedy není účastníkem řízení. V tomto případě soud postupuje podle ustanovení § 7 odst. 2 ZŘS a účast této osoby v řízení ukončí usnesením, které doručí jak účastníku, jehož účast se v řízení končí, tak i ostatním účastníkům řízení. Proti tomuto usnesení je odvolání přípustné. Vedlejší účastenství není s ohledem na předmět řízení přípustné.

Do řízení o určení data smrti může rovněž jako účastník vstoupit i státní zastupitelství dle ustanovení § 8 odst. 1 písm. f) ZŘS. Není však oprávněno podat podnět ani návrh na zahájení tohoto řízení.

5.3 Zahájení řízení

K zahájení řízení o určení data smrti je příslušný okresní soud, v jehož obvodu má sídlo matriční úřad, který dal podnět k zahájení takového řízení. Řízení je zahajováno bez návrhu, na základě podnětu matričního úřadu. Podnět matričního úřadu má písemnou formu. Primárně obsahuje skutečnost, že se matričnímu úřadu nepodařilo zjistit nepochybné datum smrti člověka, který s jistotou zemřel. Součástí je rovněž informativní popis, jaká případná dodatečná šetření za účelem zjištění nepochybného data smrti ve smyslu ustanovení § 22 odst. 3 MatrZ byla z jeho strany provedena, včetně listin, které dokládají tato šetření. Do doby doručení podnětu matričního úřadu tak soud nemá civilní pravomoc k zahájení řízení o určení data smrti.

Oznámení matričního úřadu dle ustanovení § 60 ZŘS je pouhým podnětem, nikoliv návrhem na zahájení řízení. Pokud soud dospěje k závěru, že z podkladů a informací předložených úřadem plyne nepochybné datum smrti, nebo že šetření bylo prováděno neúplně, oznámí matričnímu úřadu svůj závěr a sdělí mu datum nepochybné smrti člověka s tím, že má být zaevidováno. Rovněž může matričnímu úřadu uložit povinnost provést zcela konkrétní šetření ohledně data smrti. Matriční úřad je vázán sdělením nepochybného data smrti úřadu soudem, případně pokyny soudu k provedení konkrétních úkonů šetření.⁶⁶

Má-li soud za to, že jsou splněny podmínky pro zahájení řízení, tedy aby došlo k určení data smrti soudem, vydá usnesení o zahájení řízení, které se doručuje

⁶⁶ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, HROMADA, Miroslav a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 135.

účastníkům řízení do vlastních rukou. Řízení je zahájeno dnem, kdy bylo usnesení o zahájení řízení vydáno. Proti tomuto usnesení není přípustné odvolání.

Je-li řízení zahájeno někým jiným než matričním úřadem, soud takové řízení zastaví, jelikož došlo k zahájení řízení na základě návrhu osoby, jež k takovému jednání není oprávněna.⁶⁷ Avšak učiní-li namísto matričního úřadu podnět jiná osoba, je soud povinen tento podnět zvážit a případně se obrátit na příslušný matriční úřad s žádostí o poskytnutí informací k dané věci.⁶⁸ Řízení je i v tomto případě zahájeno až na základě samotného podnětu matričním úřadem.

5.4 Průběh řízení

V návaznosti na předchozí kapitolu této diplomové práce, jakmile je stanoven okruh účastníků řízení, soud přistoupí k šetření, jež je potřebné a žádoucí vzhledem ke zjištění data smrti člověka. Šetření probíhá formou vyhlášky, kterou soud vyzve každého, kdo by mohl znát okolnosti, na základě nichž lze zjistit či dovodit datum smrti, popřípadě každého, kdo je schopen soudu poskytnout jakékoliv bližší informace týkající se tohoto data. K podání těchto informací je v ustanovení § 62 odst. 1 ZŘS stanovena lhůta o délce jednoho měsíce od uveřejnění vyhlášky soudem. Vydání vyhlášky, její následné uveřejnění a uplynutí v ní stanovené lhůty je procesní podmínkou pro stanovení data smrti.

Úprava průběhu řízení je přenesena ze staré právní úpravy obsažené v ustanovení § 194a odst. 2 a 3 OSŘ ve znění do 31. 12. 2013. Došlo zde ale ke zkrácení lhůty na jeden měsíc, po kterou je nezbytné vyzvat vyhláškou ke sdělení okolností ohledně data smrti člověka, jelikož lhůta dvou měsíců byla lhůtou zbytečně prodlužující předmětné řízení.⁶⁹

Existuje však výjimka, kdy soud namísto vyhlášky užije jiný způsob uveřejnění. Jedná se typicky o zveřejnění v tisku či prostřednictvím jiného média. Lze tak očekávat, že uveřejnění vyhlášky právě tímto způsobem bude mít za následek mnohem větší přínos informací. Soud je proto povinen vyhlášku uveřejnit i tímto způsobem, je-li tento způsob uveřejnění racionální jak s ohledem na možnosti soudu, tak s ohledem na míru pravděpodobnosti, že soud při tomto

⁶⁷ § 104 odst. 1 OSŘ

⁶⁸ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 136.

⁶⁹ Důvodová zpráva k § 59-64 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

způsobu uveřejnění získá informace potřebné ke stanovení data smrti. Pokud však soud takového racionálního vhodného způsobu nevyužije, nelze mít za to, že vyhláška byla doručena a začala běžet jednoměsíční lhůta, po jejímž uplynutí lze pokládat vyhlášku za doručenou.⁷⁰

Dle ustanovení § 62 odst. 2 ZŘS musí být ve vyhlášce vylíčeny okolnosti takovým způsobem, aby z ní bylo patrné, v jakých souvislostech a ohledně koho je výzva uskutečněna, a které konkrétní informace o smrti člověka jsou pro rozhodnutí soudu podstatné. Rovněž zde musí být uveden časový údaj o vyvěšení vyhlášky a o mezní lhůtě k podání zprávy včetně oznámení, že po uplynutí stanovené lhůty od uveřejnění vyhlášky soud určí den smrti člověka. Jestliže soud náležitě nepopíše následky uplynutí této lhůty, má takové pochybení za následek ustanovení pouze pořádkové lhůty, jejíž uplynutí neopravňuje soud k vydání rozsudku o datu smrti.⁷¹ Vyhláška je následně vyvěšena na úřední desce soudu, která má v současné době jak fyzickou, tak i elektronickou podobu. Dále je doručena všem účastníkům řízení.

Vydání vyhlášky, případně její uveřejnění jiným způsobem, je nezbytnou podmínkou pro určení data smrti soudem. Nedoručení vyhlášky stávajícím účastníkům řízení není pochybením, na jehož základě by odvolací soud uzavřel, že lhůta podle vyhlášky nezačala plynout. Účastníci řízení navíc mohou informace vedoucí ke stanovení data smrti poskytnout soudu kdykoliv během řízení, o jehož průběhu jsou soudem pravidelně vyrozumíváni. Tato vada proto nemá na účinnost vyhlášky žádný vliv. Rozhodnou vadou rovněž není neuvedení data, kterým končí lhůta k poskytnutí informací, neboť plynutí a konec této lhůty lze snadno dovodit prostým dopočtem ode dne, kdy došlo k uveřejnění vyhlášky. Ostatní nedostatky mohou mít za následek, že lhůta pro podání informací nepočala běžet, a vydá-li následně soud rozsudek o určení data smrti, aniž by vydal řádnou vyhlášku nebo výzvu zveřejnil jiným vhodným způsobem, bude dán odvolací důvod proti tomuto rozhodnutí.

Řízení o určení data smrti je stejně jako další nesporná řízení ovládáno zásadou vyšetřovací. Soud je tak povinen aktivně z úřední povinnosti zjišťovat všechny skutečnosti, které mají zásadní význam pro určení data smrti. K projednání věci soud musí nařídit jednání. Stejně jako u řízení o prohlášení člověka za mrtvého i v této věci soud nemůže konat přípravné jednání. Z dominance vyšetřovací zásady též vyplývá, že soud nemůže využít institutů urychlujících řízení

⁷⁰ SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 85.

⁷¹ Tamtéž.

na úkor dokazování, jako je například kvalifikovaná výzva k vyjádření, rozsudek pro zmeškání nebo pro uznání. Rovněž platí, že není vázán a omezován pouze skutečnostmi, které jsou uváděny účastníky řízení. Naopak vychází a navazuje na šetření provedená matričním úřadem. Uvedené se odráží právě v průběhu dokazování, v jehož rámci provádí soud i jiné než účastníky navržené důkazy. V této fázi má soud povinnost využít takových důkazů, ke kterým matriční úřad nemá oprávnění. Cílem je především na základě takto zjištěných důkazů stanovit co nejspolehlivěji datum smrti. Soud přitom není vázán datem, které má být jako den smrti určeno na základě podnětu matričního úřadu.⁷²

Z ustanovení § 63 odst. 1 ZŘS vyplývá, že soud meritorně rozhodne bez zbytečného odkladu po uplynutí zákonem stanovené měsíční lhůty. To znamená, že soud nemá právo zvážit, zda tato zákonná lhůta určená k tomu, aby se přihlásily osoby, které mají bližší informace o datu smrti zemřelého, je přiměřená s ohledem na konkrétní okolnosti případu.⁷³

5.5 Účinky rozsudku

Po uplynutí vyhláškou stanovené měsíční lhůty k podání informací, které mohou vést k určení data smrti, soud rozhodne rozsudkem, v rámci něhož určí den, který platí za den smrti zemřelého.⁷⁴ Lhůtu nelze bez vážných důvodů prodlužovat či vyčkávat, zda nevyjdou najevo nové skutečnosti. V případě, vyjdou-li najevo skutečnosti, na základě nichž se skutečný den smrti liší ode dne smrti určeného soudem v rozsudku, soud tak může rozhodnout o změně dne či rozhodnutí zrušit, o čemž je blíže pojednáno v následující kapitole.

Rozsudek o určení data smrti je následně doručen do vlastních rukou všem účastníkům řízení, opatrovníku ustanovenému k ochraně zájmů zemřelého včetně matričního úřadu, který podal podnět k zahájení řízení. V rámci tohoto řízení je vyloučeno jeho skončení dohodou o předmětu řízení či smírem, rovněž je vyloučeno rozhodnutí rozsudkem pro uznání či rozsudkem pro zmeškání.

Současná právní úprava přináší změnu ve formě rozhodnutí v meritu věci. Podle staré právní úpravy obsažené v ustanovení § 194a odst. 4 OSŘ do 31. 12.

⁷² TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, HROMADA, Miroslav a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 141-142.

⁷³ SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 88.

⁷⁴ § 63 odst. 2 ZŘS

2013, soud po uplynutí lhůty vydal usnesení. Důvodem této změny je dle důvodové zprávy skutečnost, že se jedná o velmi závažný zásah do právní jistoty s rozsáhlými hmotněprávními důsledky. Proto byla zvolena přísnější forma rozhodnutí, která lépe vystihuje tuto závažnost.⁷⁵

Rozsudek o určení data smrti rovněž slouží jako podklad pro zápis do knihy úmrtí. Jeho povaha je v tomto případě srovnatelná s povahou ostatních listin, které slouží jako podklad pro zápis do knihy úmrtí.

Vyskytují se zde však výjimečné případy, kdy může být řízení o určení data smrti zastaveno. Ty nastávají v okamžiku zjistí-li soud, že zde nebyl dán důvod pro vedení řízení, případně odpadl-li takový důvod. Příkladem lze uvést situace, kdy matriční úřad podal podnět nedopatřením, nebo došlo-li již k zapsání data smrti do knihy úmrtí matričním úřadem apod.

Rovněž může nastat situace, kdy osoba, o jejímž datu smrti je řízení vedeno, je stále naživu. V tomto případě není možné řízení před soudem bez dalšího zastavit, neboť zjištění, že člověk zemřel, je pro soud závazné a musí z něj vycházet. Je tedy nezbytné, aby se dotyčná osoba obrátila na matriční úřad a ve správní linii se domáhala opravy zápisu do knihy úmrtí. Matriční úřad musí nejprve chybu napravit, aby došlo k odpadnutí skutkového zjištění, že člověk zemřel. Až poté je možné řízení o určení data smrti zastavit.⁷⁶

Výrokem soudu o tom, které datum platí za den, měsíc a rok smrti zemřelého, se nerozhoduje o osobním stavu. Je zde totiž jisté, že dotyčná osoba zemřela, a její smrt byla prokázána předepsaným způsobem. Rozhodnutím o určení data smrti zemřelého se tedy neřeší jeho osobní stav, ale zjišťuje se jen určitá právní skutečnost, a to datum, které platí za den, měsíc a rok jeho smrti. Nejedná se tak o rozhodnutí, které by bylo dle ustanovení § 159a odst. 3 OSŘ závazné pro každého a z něhož by soud byl povinen ve smyslu ustanovení § 135 odst. 1 OSŘ vycházet.⁷⁷ Rozsudek o určení data smrti je deklaratorním rozhodnutím, které působí *ex tunc*.

⁷⁵ Důvodová zpráva k § 59-64 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁷⁶ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 141.

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. března 2016, sp. zn. 21 Cdo 1858/2015.

5.6 Opravné prostředky

Jak již bylo v předchozí kapitole této diplomové práce zmíněno, dojde-li soud dodatečně ke zjištění, že skutečný den smrti je odlišný ode dne určeného v rozsudku podle ustanovení § 64 ZŘS, rozhodne o změně dne, který je uveden v rozsudku, nebo rozsudek zruší, a to i na návrh osoby, která na takové změně prokáže právní zájem. Vyjdou-li tak po rozhodnutí soudem o určení data smrti najevo skutečnosti, ze kterých je zřejmé, že datum smrti člověka bylo stanoveno nesprávně, je dán důvod pro změnu rozsudku o stanovení data smrti, případně pro jeho zrušení.

5.6.1 Řádné a mimořádné opravné prostředky

Proti rozhodnutí o určení data smrti je přípustný opravný prostředek v podobě odvolání. V rámci odvolacího řízení mohou být uváděny nové skutečnosti a důkazy, které nebyly doposud uplatněny před soudem prvního stupně.

Po právní moci rozsudku o určení data smrti se lze domáhat nápravy prostřednictvím mimořádných opravných prostředků jimiž jsou dovolání a žaloba pro zmatečnost. V tomto případě nelze podat žalobu na obnovu řízení.⁷⁸

5.6.2 Zrušení či změna rozhodnutí

Bude-li dodatečně zjištěno, že skutečné datum smrti je odlišné od data smrti určeného rozsudkem soudu, je dán důvod ke změně rozhodnutí. Jakmile soud stanoví datum smrti, získává tak výlučné oprávnění k případné změně tohoto rozsudku. Nemůže tedy dojít k situaci, kdy matriční úřad převezme iniciativu a soudem stanovené datum smrti v knize úmrtí určí znovu sám.

Právní úprava obsažená v ustanovení § 64 ZŘS se uplatní za situace, kdy soud dodatečně zjistí, že skutečný den smrti se liší ode dne určeného v rozsudku. Soud tak „*rozhodne o změně dne, který je uveden v rozsudku, nebo rozsudek zruší, a to i na návrh osoby, která na takové změně prokáže právní zájem*“.

Osobou, která má právní zájem na změně původního rozsudku, je především ten, kdo by byl účastníkem původního řízení o určení data smrti. Právní zájem je

⁷⁸ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 143-144.

třeba dovodit u osob, jejichž právní poměry mohou být dotčeny tím, že soud návrhu vyhoví nebo jej zamítne.

Z ustanovení § 64 ZŘS je patrné, že soud může změnit původní rozsudek o určení data smrti i z vlastní iniciativy, tedy i bez návrhu. Dojde-li soud k závěru, že navrhovatel není k podání návrhu na změnu původního rozsudku o určení data smrti aktivně legitimován, návrh na změnu rozsudku nezamítne, pokud dodatečně zajištěné důkazní prostředky vedou k závěru, že smrt má být stanovena jiným datem.⁷⁹ Opatrovník, který byl v původním řízení ustanoven za účelem, aby hájil zájmy zemřelého, nemá právní zájem na podání návrhu na změnu či zrušení rozsudku, jelikož jeho postavení zaniká s právní mocí původního rozsudku. V řízení o změně rozsudku o určení data smrti je tak ustanoven nový opatrovník.

Soud ve svém novém rozhodnutí zpravidla původní rozhodnutí soudu změní tak, že určí datum nové. Výrok nového rozsudku dle ustanovení § 64 ZŘS bude obsahovat následující: „*Výrok rozsudku XY, jímž bylo datum smrti zemřelého AB stanoveno na den CD, se mění tak, že se datum smrti určuje na den EF.*“⁸⁰

Z ustanovení § 64 ZŘS rovněž vyplývá, že původní rozsudek o stanovení data smrti lze i zcela zrušit, avšak zákon již nestanoví, za jakých okolností k tomuto rozhodnutí může soud přistoupit. Ke zrušení pravděpodobně dochází pouze ve výjimečných případech, kdy datum smrti nebylo možné určit.⁸¹

⁷⁹ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 143.

⁸⁰ SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 89.

⁸¹ TRNĚNÁ, Klára. In: SVOBODA, Karel. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 143.

6 POSTMORTÁLNÍ OCHRANA

V předchozích kapitolách této diplomové práce bylo již několikrát zmíněno, že smrt představuje objektivní právní skutečnost, na základě níž dochází k zániku právní osobnosti, tedy způsobilosti být subjektem práv a povinností. Po smrti člověka se i přesto nadále uplatňuje právo na ochranu osobnosti v podobě institutu soukromoprávní ochrany piety zemřelého, tzv. postmortální ochrany. Systém postmortální ochrany má svůj základ v ústavním pořádku České republiky a v mezinárodních smlouvách, jimiž byl vytvořen katalog základních práv a svobod, z nichž mnoho spadá svou právní podstatou právě do kategorie osobnostních práv. Rozsah hodnot, které jsou předmětem postmortální ochrany, není totožný s hodnotami, které jsou předmětem obecné ochrany osobnosti. Některé z těchto hodnot se váží pouze na žijícího člověka, který jich může aktivně využít. Je-li tak neoprávněně zasaženo do osobnostních práv živého člověka, může tomuto zásahu čelit přímo poškozený. V případě zemřelého je faktická obrana proti neoprávněným zásahům omezena, takový člověk již ztratil své právo bránit se proti zásahům do své piety. Z tohoto důvodu je tedy důležité si alespoň okrajově představit institut postmortální ochrany.

6.1 Právo na postmortální ochranu

Z hlediska dělení práv je právo na postmortální ochranu řazeno mezi práva osobní, konkrétně mezi práva člověka spjatá s jeho osobností. Nejedná se tedy o ochranu osobnosti jako takové, neboť ta smrtí zaniká. Rovněž se jedná o absolutní osobní právo, tedy právo vztahující se k osobě působící *erga omnes*. V tomto případě však není nositelem tohoto práva sám zemřelý, ale zpravidla aktivně legitimované osoby, o nichž bude dále pojednáno v rámci následující kapitoly.

Pojem postmortální ochrany lze definovat na základě objektivního a subjektivního hlediska. Dle objektivního hlediska se jedná o soubor právních norem, prostřednictvím nichž je chráněna pieta zemřelého. Dle subjektivního hlediska lze tento pojem definovat jako subjektivní právo blízkých osob zemřelého, které spočívá v možnosti domáhat se ochrany před neoprávněnými zásahy do piety zemřelého.⁸²

⁸² ONDRŮŠ, Miroslav. *Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany*. Právní rozhledy. 21/2018, s. 725.

Postmortální ochranu lze také dělit podle rozsahu předmětu této ochrany na obecnou a zvláštní. V první řadě je chráněna vlastní pieta zemřelého, tedy jeho pověst, čest či důstojnost (obecná postmortální ochrana). V druhé řadě se jedná o statky, které jsou výsledkem tvůrčí činnosti zemřelého za dob jeho života (zvláštní postmortální ochrana).⁸³ Zatímco vlastní složky osobnosti, jež spadají pod obecnou postmortální ochranu, tvoří nerozlučnou součást osobnosti, výsledky tvůrčí činnosti mohou i nadále existovat zcela nezávisle na existenci osobnosti jako takové.⁸⁴

Z hlediska hodnot, jež byly neoprávněným zásahem dotčeny, lze postmortální ochranu dále rozčlenit na pozitivní a negativní složku. Pozitivní složka postmortální ochrany je aplikovatelná ještě za života člověka. V takovém případě může člověk v průběhu jeho života rozhodnout o konkrétních záležitostech, které nastanou až po jeho smrti. Naopak v případě, kdy o těchto záležitostech za života nerozhodne, je toto rozhodnutí zpravidla v rukou osob blízkých zemřelému, což představuje onu negativní složku postmortální ochrany. Negativní složka postmortální ochrany je tedy založena na povinnosti všech nezasahovat do piety zemřelého a musí se aplikovat nejdříve v okamžiku smrti zemřelého.⁸⁵

Právní úprava postmortální ochrany se nachází nejen v ObčZ, ale rovněž například v ZdravSI nebo v zákoně č. 46/2000 Sb., zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů. Právní úpravu vztahující se na předmětnou problematiku bychom také našli v TrZ, který obsahuje některé ze skutkových podstat (jako například trestný čin hanobení lidských ostatků dle ustanovení § 359 TrZ). Pro účely této diplomové práce je stěžejní především právní úprava obsažená v ObčZ. Ta přikládá značný význam právu na ochranu osobnosti, kdy v ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ zakotvuje následující: „*Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.*“ Ustanovení § 3 odst. 2 písm. a) ObčZ pak doplňuje v rámci zásad, na kterých soukromé právo spočívá, že má každý právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí. Bližší právní úprava ochrany osobnosti člověka je pak obsažena

⁸³ ONDRŮŠ, Miroslav. *Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany*. Právní rozhledy. 21/2018, s. 725.

⁸⁴ TŮMA, Pavel. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 291.

⁸⁵ ONDRŮŠ, Miroslav. *Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany*. Právní rozhledy. 21/2018, s. 725.

v ustanovení § 81 – 114 ObčZ. V ustanovení § 81 odst. 1 ObčZ je zakotvena generální klauzule, dle které je chráněna osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Demonstrativně je pak v odst. 2 téhož ustanovení uvedeno, že ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví, vážnost, čest, soukromí, projevy osobní povahy a právo žít v příznivém životním prostředí.

6.1.1 Aktivní legitimace

V ustanovení § 82 odst. 2 ObčZ je taxativně vymezen okruh osob, jež se mohou po smrti člověka domáhat ochrany jeho osobnosti. V tomto případě je aktivně legitimována kterákoli z osob jemu blízkých. Dle ustanovení § 22 odst. 1 ObčZ se pak osobou blízkou rozumí příbuzný v řadě přímé, sourozenec, manžel nebo partner, dále jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, taktéž osoby sešvagřené, nebo osoby, které spolu trvale žijí. Z pohledu aktivní legitimace se jedná o originárně vzniklé osobnostní právo na občanskoprávní ochranu osobnosti zemřelého. Pro aktivní legitimaci k postmortální ochraně není rozhodné, zda k neoprávněnému zásahu došlo po smrti nebo za života dotčené osoby. Podstatné je, aby účinky zásahu přetrvávaly i po smrti.⁸⁶

Aktivně legitimovanou osobou může být dle ustanovení § 83 ObčZ též právnická osoba. Právnická osoba se může domáhat postmortální ochrany pouze za podmínky, souvisí-li neoprávněný zásah do piety zemřelého rovněž s jeho činností v právnické osobě. Právnická osoba zde tedy nechrání svá vlastní práva, nýbrž práva cizí (práva v ní angažovaného člověka), a to jménem dotčené osoby jako její zástupce. Jedná se o zastoupení zákonné.⁸⁷ V návaznosti na již výše zmíněné ustanovení § 22 ObčZ je rovněž potřeba zmínit jeho druhý odstavec. Z dikce tohoto ustanovení vyplývá, že tam, kde zákon stanoví k ochraně třetích osob zvláštní podmínky nebo omezení pro převody majetku, jeho zatížení nebo přenechání k užití jinému mezi osobami blízkými, vztahují se uvedené dispozice i na právnickou osobu a osoby, které k ní mají určitý zákonem stanovený vztah. V souvislosti s postmortální ochranou a ustanovením § 82 odst. 2 ObčZ se však ustanovení § 22 odst. 2 nepoužije.⁸⁸

⁸⁶ TŮMA, Pavel. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 329.

⁸⁷ RYŠKA, Michal. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 147.

⁸⁸ HURDÍK, Jan, DOBROVOLNÁ, Eva. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 121.

V případě, kdy zemřelý nemá žádných osob blízkých, které by se aktivně podílely na ochraně jeho osobnosti, ať už z důvodu jejich neexistence či prostého nezájmu o osobu zemřelého, stává se postmortální ochrana nevymahatelnou. Toto právo nepřechází ani na dědice osob uvedených v ustanovení § 82 odst. 2 ObčZ. Nezaniká tím však samotná postmortální ochrana, ale zvláštní osobnostní právo aktivně legitimovaných osob.

Rovněž i stará právní úprava obsažená v ObčZ 1964 pamatovala na respektování piety, památky a ochrany osobnosti po smrti fyzické osoby. Aktivní legitimace za této situace náležela oproti současné právní úpravě poněkud užšímu okruhu osob. Dle ustanovení § 15 ObčZ 1964 tvořily tento okruh dvě skupiny osob, a to pozůstalý manžel a děti, a nebylo-li jich, rodiče zemřelého. Žádným dalším osobám, i když byly zemřelému jakkoliv blízké, zvláštní osobnostní právo podle této právní úpravy nevznikalo. Rodiče zemřelého (tedy v pořadí druhá aktivně legitimovaná skupina osob) mohli své zvláštní osobnostní právo uplatnit až tehdy, neuplatnil-li toto právo někdo z osob z první skupiny aktivně legitimovaných. V případě, kdy se jedna z osob z první skupiny rozhodla uplatňovat občanskoprávní ochranu zemřelého, zatímco druhá osoba téže skupiny s uplatněním této ochrany nesouhlasila, nepředstavovala tato situace překážku. Každá aktivně legitimovaná osoba, bez ohledu na to, v jaké skupině oprávněných se nacházela, disponovala zvláštním a zároveň samostatným osobnostním právem k uplatnění občanskoprávní ochrany osobnosti zemřelého. Z toho vyplývá, že k uplatnění těchto práv mohlo dojít společně, ale i samostatně, dokonce i proti vůli ostatních.⁸⁹ Případná výše zmíněná kolize nevzniká ani v případě aktivní legitimace dle současné právní úpravy. Dle důvodové zprávy k ObčZ má tak současná právní úprava oproti té staré širší výčet aktivně legitimovaných osob, jelikož podle staré právní úpravy by tak osoba bezdětná, svobodná, či osoba bez rodičů neměla žádných dalších osob, které by se po její smrti mohly domáhat ochrany její osobnosti.

V neposlední řadě je potřeba podotknout, že i osoby, jež spadají do okruhu aktivně legitimovaných osob, mají rovněž povinnost ctít pietu zemřelého.

⁸⁹ KNAP, Karel, ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich a kolektiv. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. V Praze: Linde Praha, 2004, s. 84-86.

6.1.2 Pasivní legitimace

V rámci postmortální ochrany je potřeba též zmínit pasivně legitimovaný okruh osob, tedy původce neoprávněného zásahu do piety zemřelého. Tímto původcem může být jak fyzická, tak i právnická osoba. Tyto původce lze dále členit na ty, jež se neoprávněného zásahu do piety zemřelého dopustili svým jednáním přímo, a ty, jež za zásah do piety zemřelého odpovídají na základě teorie přičitatelnosti, tedy nepřímě.⁹⁰ V návaznosti na toto rozdělení pasivně legitimovaných osob je potřeba zmínit kauzu, jež má své dozvuky i v současnosti. Jedná se o velice medializovanou kauzu „Peroutka“, která by mohla být co do obsahu samostatným tématem diplomové práce.

27. ledna 2015 u příležitosti 70. výročí osvobození koncentračního tábora v Osvětimi byla v Praze uspořádána konference *Let My People Live!*, na které, dnes již bývalý prezident Ing. Miloš Zeman, pronesl projev, v rámci něhož pronesl následující slova: „Jeden z největších českých novinářů Ferdinand Peroutka uveřejnil v prestižním časopise *Přítomnost* článek s titulkem *Hitler je gentleman*. Tentýž novinář po Mnichovské dohodě napsal: „Nemůžeme-li zpívat s anděly, musíme výt s vlky!“... „Co vede k této fascinaci intelektuálů naprosto zruďným učením?“ Celý projev byl přenášen celoplošným televizním vysíláním České televize. Prezidentova slova vyvolala vlnu kritiky, a to jak u odborné veřejnosti, tak mezi pozůstalými. Ve snaze ochránit rodinné jméno i samotného spisovatele tak koncem dubna roku 2015 podala Terezie Kaslová, vnučka Ferdinanda Peroutky, žalobu na ochranu osobnosti proti České republice, jelikož vzhledem k teorii přičitatelnosti byla za nepřímého původce neoprávněného zásahu, jehož se dopustil prezident svým projevem, považována Česká republika – Kancelář prezidenta republiky.

Tento několik let trvající soudní spor doprovázela řada rozhodnutí, jako například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. května 2018, jímž soud rozhodl o zrušení obou rozsudků soudů nižších instancí s odůvodněním, že organizační složkou státu, která zodpovídá za škodu způsobenou při výkonu státní správy, není v tomto případě Kancelář prezidenta republiky. Tím podle Nejvyššího soudu odvolací soud zatížil řízení takzvanou jinou vadou, která mohla mít za následek

⁹⁰ ONDRUŠ, Miroslav. *Legitimace a nároky z postmortální ochrany*. Právní rozhledy. 2/2019, s. 46.

nesprávné rozhodnutí ve věci.⁹¹ Z toho důvodu pak byla v dané věci pasivně věcně legitimovaná žalovaná Česká republika jednající Ministerstvem financí.

Nejvyšší soud rovněž v rámci svého rozsudku dospěl k následujícímu závěru: „[...] je-li někdo citován (je-li někomu přisuzován konkrétní výrok), je z hlediska posouzení pravdivosti tohoto tvrzení podstatné, zda ten, komu je daný výrok přisuzován, skutečně vyslovil či napsal právě tento výrok, nikoliv výrok jiný, byť obsahově obdobný, neboť právě v tom spočívá podstata citace. Nesprávnost citace (ať už chyba v osobě autora, nebo nepřesnost citace) shodně jako uvedení nepravdivého údaje však ještě nutně nemusí vést k zásahu do osobnostního práva. I v tomto případě je třeba posoudit, zda existuje mezi zásahem a porušením osobnostní sféry příčinná souvislost a zda tento zásah v konkrétním případě přesáhl určitou přípustnou intenzitu takovou mírou, kterou již v demokratické společnosti tolerovat nelze. V tomto ohledu se dovolací soud ztotožňuje s právním názorem odvolacího soudu, že pouhá nepřesnost citace, či záměna autora výroku, nedosahuje takové intenzity, aby z hlediska právního vedla k zásahu do osobnostního práva, pokud autor, jemuž je tvrzený výrok přisuzován, uvedl výrok obsahově obdobný (či výroky obsahově obdobné).“⁹²

Soudy všech stupňů konstatovaly, že prezident při svém projevu ze dne 27. ledna 2015 při příležitosti 70. výročí osvobození Osvětlemi nebyl veden v žádném případě zlým úmyslem. Žaloba v částech, kde se Terezie Kaslová domáhala omluvy za titul „Nemůžeme-li zpívat s anděly, musíme výti s vlky!“, dále za hodnotící soudy „Co vede k této fascinaci intelektuálů naprosto zřídčným učením“ a konečně „Co vede k tomu, že se z doktora Jekylla stává Mr.Hyde“ byla soudy všech stupňů zamítnuta a pouze v jednom výroku, ohledně titulu „Hitler je gentleman“, bylo žalobě vyhověno. Ministerstvo financí tak zaslalo dne 5. listopadu 2021 Terezii Kaslové omluvu v předepsaném znění a o této skutečnosti zároveň informovalo na svých webových stránkách, kde označilo prezidentem vyřčené výroky za dehonestující.⁹³

Závěrem je potřeba poukázat na skutečnost, která byla podstatným bodem pro rozsouzení výše zmíněného soudního sporu, a to samotné postavení a odpovědnost prezidenta republiky. Prezident republiky představuje osobu veřejně

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. května 2018, sp. zn. 30 Cdo 5848/2016.

⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. října 2021, sp. zn. 30 Cdo 3889/2020.

⁹³ ŽUROVEC, Michal. *Ministerstvo financí odeslalo omluvu Terezii Kaslové*. In: *MFCR.cz* [online]. 5.11.2021 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2021/ministerstvo-financi-odeslalo-omluvu-ter-43490>.

činnou, jež je zvoleným zástupcem lidu. Výrokům proneseným prezidentem republiky, tedy ústavním činitelem, je veřejností obecně přikládána větší váha než informacím, které poházejí od jiných osob. Od prezidenta republiky se tak očekává, že bude podávat relevantní, pravdivé a ověřené informace. Rovněž se od něj očekává, že bude zachovávat respekt k právům jednotlivců. V dané věci se projev vztahoval k věci veřejného zájmu vzhledem k tomu, že se jednalo o projev k 70. výročí osvobození koncentračního tábora v Osvětimi. Jednalo se tak o výkon pravomoci státního orgánu ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1. zákona č. 82/1998 Sb., přičemž není rozhodující, zda v rámci takové činnosti tento orgán rozhoduje o právech a povinnostech jiných subjektů prostřednictvím individuálních či obecně závazných aktů. Vzhledem k ustanovení § 1 odst. 1 citovaného zákona, je výkon takové pravomoci prezidenta republiky soudy posuzován jako úřední postup, který může mít za následek vznik škody a následné odpovědnosti státu za takto vzniklou škodu dle ustanovení § 13 odst. 1 citovaného zákona. Zde se jednalo o nesprávný úřední postup spočívající ve veřejném politickém projevu prezidenta republiky, kterým bylo neoprávněně zasaženo do osobnostních práv zemřelého. V souvislosti s tím se jednotlivé soudy rovněž shodly a zdůraznily fakt, že předmětné jednání prezidenta republiky nelze považovat za exces vzhledem k tomu, že toto jednání po formální i obsahové stránce nepostrádalo časový, místní ani věcný vztah k jeho činnosti.⁹⁴ Takový exces by pak zakládal přímou odpovědnost jednající osoby, tedy prezidenta republiky.

⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. září 2016, sp. zn. 30 Cdo 4118/2015.

6.2 Hodnoty chráněné postmortální ochranou

V kontextu postmortální ochrany jsou za základní hodnoty považovány ochrana piety, podoby, jména a pseudonymu, projevů osobní povahy, lékařského tajemství a pietního místa. Je rovněž potřeba zmínit, že i okruh hodnot chráněných postmortální ochranou se mění v souvislosti s rozvojem vědy, techniky a sociálním přístupem k mrtvým.

6.2.1 Ochrana piety zemřelého

Pieta představuje velice široký pojem sahající daleko do historie. Již starořímská *pietas* znamenala svědomité dodržování obřadů, ale také úctu k tradičním vztahům mezi lidmi. V současnosti lze pietu vykládat jako vzpomínku, respekt k zemřelému a jeho pověsti či důstojnosti. Obecně tak právo pamatuje na ochranu proti neoprávněným zásahům do vlastní piety zemřelého. Ochrana piety zemřelého vyplývá z čl. 1 LZPS, který říká, že lidé jsou si rovni v důstojnosti i v právech. Postmortální ochrana je tedy projevem všeobecného respektu k důstojnosti, jenž smrtí nezaniká.

Neoprávněný zásah do vlastní piety zemřelého lze spatřovat v situacích, kdy dochází k zesměšňování, tvrzení nepravdivých informací až dehonestaci zemřelého. Tím se také zabýval Nejvyšší soud České republiky v rámci případu, ve kterém žalovaná uveřejnila na internetovém deníku, na titulní straně bulvárního deníku Š. a dále pak na čtvrté straně téhož bulvárního deníku fotografie vraku vozidla s ohořelými tělesnými pozůstatky sedících osob, z nichž jedna byla synem žalobců, jakožto posmrtných zastánců. Žalobci podali žalobu na ochranu osobnosti, a to jednak ve vztahu k zemřelému synovi ve smyslu ustanovení § 15 ObčZ 1964, a dále za svou osobu za zásah do jejich soukromého a rodinného života. Soud prvního stupně nedovodil, že by zveřejněním fotografií zemřelého bylo zasaženo do piety zemřelého, neboť nedošlo ke snížení cti či důstojnosti k zemřelému, byť způsob uveřejnění takových fotografií je pro cíle zpravodajství nevhodný. Zemřelý nebyl z popisovaných snímků identifikovatelný a jejich cílem nebylo znevážit zemřelého. Nejvyšší soud uvedl, že výše popsany zásah žalovaného spočíval ve zcela neopodstatněném zveřejnění fotografií, zpodobňujících ohořelé tělesné pozůstatky tragicky zesnulého syna žalobců. Tento zásah neoprávněně postihl soukromí žalobců, jakožto nejbližších pozůstalých, v oblasti prožívání a realizace

piety ve vztahu k zemřelému synovi. Je zřejmé, že tento neoprávněný zásah by byl jako závažný pocíťován obecně. Proto závěr odvolacího soudu, že v tomto případě se jednalo pouze o subjektivní vnímání tohoto zásahu žalobci, není správný.⁹⁵

Podle citovaného rozsudku u osob blízkých přetrvávají vytvořená rodinná pouta se zemřelým ve formě piety, resp. kultu, přičemž jejich význam pro prakticky každou pozůstalou osobu je nepopíratelný.

6.2.2 Ochrana podoby

Ochrana podoby člověka představuje další osobnostní hodnotu, jež je chráněna ustanovením § 84 – 85 ObčZ. Dle těchto ustanovení se ochrana podoby vztahuje na její zachycování a rozšiřování.

Podoba člověka je identifikovatelná na základě charakteristických rysů postavy a tváře. Hovoříme tak o souhrnu opticky vnímatelných, neopakovatelných a dynamicky se proměňujících charakteristik člověka, které umožňují jeho identifikaci.⁹⁶

Obsahem práva na podobu je především dispoziční právo člověka zachytit svou podobu či udělit souhlas k jejímu zachycení. V negativním smyslu toto právo zahrnuje možnost bránit se proti případnému neoprávněnému zachycení podoby. Podmínkou ochrany podoby i práva k podobizně je, aby zobrazený člověk byl na základě tohoto zobrazení identifikovatelný.

V souvislosti s postmortální ochranou není podstatné, zda došlo k zachycení podoby za života či po smrti takového člověka. Pokud někdo neoprávněně zachycuje či rozšiřuje podobu zemřelého a dojde-li na základě takového jednání k objektivnímu zásahu do jeho piety, vznikají tak nároky z postmortální ochrany. Viz v předchozí kapitole zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 30 Cdo 3361/2007.

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 30 Cdo 3361/2007.

⁹⁶ RYŠKA, Michal. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 149.

6.2.3 Ochrana jména a pseudonymu

Význam jména člověka lze spatřovat hned ve dvou rovinách. V první řadě hovoříme o významu osobnostním, který byl stvrzován i v ObčZ 1964 zařazením jména do demonstrativního výčtu osobnostních atributů v generální klauzuli ustanovení § 11. V druhé řadě hovoříme o významu statusovém, který naopak zdůrazňuje systematika ObčZ. Vedle statusové funkce je však jméno člověka i nadále součástí jeho osobnosti a případným zásahem do jména může dojít zároveň k zásahu, jenž se dotýká jeho cti a důstojnosti.

Z hlediska postmortální ochrany se rozcházejí názory ohledně toho, zda je ochrana jména poskytována i po smrti jeho nositele. V ObčZ není rovněž jasně zakotvena. Na tento problém je potřeba nahlížet tak, že úprava práva ke jménu je ve vztahu speciality k obecné úpravě ochrany osobnostních práv. Smrtí nositele toto právo zaniká a tím zaniká i jeho ochrana. Ve vztahu k právu na jméno není tedy možné aplikovat ustanovení § 82 odst. 2 ObčZ. Vzhledem k tomu, že je však toto právo součástí přirozeného osobnostního práva, může tak zásahem do jména rovněž dojít k zásahu dotýkajícímu se jeho cti a důstojnosti. V takovém případě již lze ustanovení § 82 odst. 2 ObčZ aplikovat.⁹⁷ V tomto ohledu se přikláním k názoru, že statusová ochrana jména trvá i po smrti člověka v souvislosti s historickým výkladem již citovaného ustanovení § 11 ObčZ 1964.

Pseudonym představuje krycí jméno člověka, které dotyčný užívá k jeho označení a současně se odlišuje od jména jeho uživatele. Ochrana takového označení je podmíněna tím, že se pro určitou osobu stalo natolik příznačným, že je na základě něj možné určitou osobu individualizovat. Vzhledem k ustanovení § 79 odst. 2 ObčZ a analogickým použitím ustanovení § 82 odst. 2 ObčZ používá pseudonym postmortální ochrany stejně jako jméno.

6.2.4 Ochrana projevů osobní povahy

Projevem osobní povahy mohou být například korespondence, zápisky či obsah soukromých rozhovorů. Vždy se musí jednat o takové projevy, z nichž vyplývají informace, které jsou přiřaditelné konkrétnímu jednotlivci bez ohledu na jejich pravdivost. V tomto případě může být uplatněna pozitivní složka

⁹⁷ RYŠKA, Michal. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 131.

postmortální ochrany. Člověk tak ještě za svého života může rozhodnout, jak bude s těmito projevy osobní povahy naloženo po jeho smrti, a pokud tak nerozhodne, je toto rozhodnutí opět na některé z osob blízkých (aktivně legitimovaných). V souvislosti s ustanovením § 8a odst. 1 zákona č. 106/1999 Sb., zákon o svobodném přístupu k informacím, jsou projevy osobní povahy považovány za citlivé informace, jež jsou poskytovány jen v souladu s právními předpisy upravujícími jejich ochranu.

6.2.5 Posmrtná ochrana lékařského tajemství

Lékař v rámci Hippokratovy přísahy slibuje následující: „*Cokoli, co při léčbě i mimo ni uvidím či uslyším o životě lidí, a co nemá být dál šířeno, ponechám nevyslovené a nikdy nevyjevím.*“⁹⁸ Dále je povinná mlčenlivost zakotvena v Etickém kodexu České lékařské komory, kde je na základě ustanovení § 2 odst. 9 lékař povinen v zájmu pacienta zachovávat lékařské tajemství s výjimkou případů, kdy je této povinnosti zbaven na základě souhlasu pacienta nebo na základě zákona. V neposlední řadě je potřeba zmínit ustanovení § 51 ZdravSl, kde je zakotvena povinnost poskytovatele zdravotních služeb zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb. Výše zmíněné ustanovení dále vyjmenovává osoby, na než se, vedle poskytovatelů zdravotních služeb, povinná mlčenlivost taktéž vztahuje, jako například na zdravotnické pracovníky či jiné odborné pracovníky.

Co se zákonné úpravy obsažené v ZdravSl týče, je v ustanovení § 33 odst. 4 rovněž zakotveno následující: „*Osoby blízké zemřelému pacientovi, popřípadě další osoby určené pacientem, mají právo na informace o zdravotním stavu pacienta, který zemřel, a informace o výsledku pitvy, byla-li provedena, včetně práva nahlížet do zdravotnické dokumentace vedené o jeho osobě nebo do jiných zápisů vztahujících se k jeho zdravotnímu stavu a pořizovat z nich výpisy nebo jejich kopie. Pokud zemřelý pacient za svého života vyslovil zákaz sdělovat informace o svém zdravotním stavu určitým osobám blízkým, lze informaci těmto osobám podat pouze v případě, že je to v zájmu ochrany jejich zdraví nebo ochrany zdraví další osoby, a to pouze v nezbytném rozsahu.*“ Z výše uvedeného vyplývá,

⁹⁸ KUŘE, Josef, VESELSKÁ, Renata a kol. *Kapitoly z lékařské etiky*. In: *Muni.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/ps21/lekarska_etika/web/pages/priloha1_hippokratova_prisaha.html.

že posmrtné lékařské tajemství není absolutní a může být v jistých případech prolomeno.

Závěrem je potřeba zmínit, že povinnost zachovávat mlčenlivost ve zdravotnictví se týká bezesporu zdravotního stavu konkrétního pacienta a také zdravotní péče, jež je mu poskytována. Naopak se netýká zprostředkování a šíření zobecněných poznatků, a to za účely vědeckými či pedagogickými. Takové zprostředkování informací je potřebné pro rozvoj zdravotnictví.⁹⁹ Obecně lze říci, že otázky povinné mlčenlivosti jsou spojeny nejen s rovinou právní, ale i etickou.

6.2.6 Ochrana pietního místa

Do piety zemřelého je rovněž zasaženo v případě, kdy dojde k neoprávněnému zásahu do pietního místa, tedy místa posledního spočinutí. Tímto případem se zabýval Ústavní soud České republiky, který ve svém nálezu uvedl následující: „[...] součástí rodinného života je bezpochyby i to, jakým způsobem je nakládáno s mrtvými předky, v jaké formě jsou uloženy jejich ostatky a na jakém místě se tyto ostatky nacházejí. Jedná se o právo na pietní ochranu osobnosti, která ostatně není toliko výdobytkem liberálního, resp. právního státu, ale má svůj historický předobraz v křesťanské morálce či věrouce. Přitom platí, že o způsobech nakládání s mrtvými, o tom, v jaké formě a na jakém místě jsou jejich ostatky uloženy, má právo rozhodovat sám jednatel. Zvláštní pouto jednotlivce se proto neváže pouze k mrtvým předkům, ale rovněž i k místu jejich posledního spočinutí, které si zvolili a vlastními prostředky zbudovali. Tento pietní respekt se proto týká nejen mrtvých samotných, ale též pietního místa. Pietní a emocionální vztah k tomuto místu může být v takovém případě dokonce silnější, než vlastnický vztah k tomuto místu, resp. než pocit absolutního právního panství nad věcí.“¹⁰⁰ Za pietní místo je tak považováno hrobové místo charakterizované v ustanovení § 2 písm. g) PohřZ, tedy místo na pohřebišti určené pro zřízení hrobu nebo hrobky, dále vyhrazené místo v úložišti jednotlivých urn, nebo na vsypové louce. Analogicky lze považovat za pietní místo rovněž pamětní desky, pomníky, památníky či jiné obdobné symboly připomínající zemřelé.¹⁰¹ Zvláštní kategorii pak dle mého názoru

⁹⁹ KŘEPELKA, Filip. *Mlčenlivost, dokumentace a informace o zdravotnictví*. Studijní materiály do předmětu České a evropské zdravotnické právo. In: *is.muni.cz* [online]. 28. 12. 2016 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2017/MVV0768K/um/66887167/NCEZP_05_2016_Krepelka.pdf.

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. ledna 2009, sp. zn. I. ÚS 2477/08.

¹⁰¹ § 2 odst. 1 zákona č. 122/2004 Sb., zákon o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

představují pomníčky u silnic, které zřizují pozůstalí obětem dopravních nehod. Jedná se o formu ritualizovaného chování, která se nejvíce rozšířila v období 90. let 20. století.¹⁰² Ovšem místa smrti, jež jsou značeny u cest, sahají už daleko do historie. Zajímavostí je, že doposud neexistuje právní regulace těchto pomníčků, co se užitých materiálů, rozměrů, umístění či doby jejich trvání týče. Tyto pomníčky tak často vznikají nezákonně, a to na území, které patří státu nebo jiným vlastníkům. I přesto nejsou zpravidla tato pietní místa likvidována, a to právě z důvodu úcty k pietě zemřelého.¹⁰³ Ovšem pokud by takové pietní místo ohrožovalo bezpečnost či plynulost silničního provozu, nebo by bránilo v údržbě komunikací, je dle mého názoru bezesporu namístě, aby byl tento potenciálně nebezpečný objekt náležitě odstraněn bez toho, aniž by toto jednání bylo považováno jako zásah do piety zemřelého.¹⁰⁴

Pro konstatování závěru o neoprávněnosti zásahu do pietního místa není rozhodné, zda toto jednání směřovalo vůči konkrétní osobě či vůči danému místu. Rozhodující v těchto případech je především to, zda tímto jednáním bylo zasazeno do piety zemřelého bez ohledu na zavinění. Tyto neoprávněné zásahy často naplňují skutkovou podstatu trestného činu hanobení lidských ostatků dle ustanovení § 359 TrZ, či trestný čin výtržnictví dle ustanovení § 358 TrZ.

6.3 Existence postmortální ochrany

Jak již bylo v rámci definice postmortální ochrany zmíněno, postmortální ochranu lze členit na pozitivní a negativní složku. Pozitivní složka má počátek své existence za života člověka, tedy před smrtí samotnou. Naopak v případě negativní složky postmortální ochrany se její existence vztahuje k okamžiku smrti dotčené osoby. Rozpory však vyvolává samotný zánik postmortální ochrany.

Dle ustanovení § 612 ObčZ nepodléhá právo na život, důstojnost, jméno, vážnost, čest, soukromí nebo obdobné osobní právo promlčení. Z druhé části tohoto ustanovení ale rovněž vyplývá, že právo na náhradu újmy způsobené porušením práv osobní povahy již promlčení podléhá. Promlčení podléhá jen právo na náhradu újmy ve smyslu ustanovení § 2956 ObčZ. Naproti tomu zápůrčí a odstraňovací

¹⁰² NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a umírání*. V Brně: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 269.

¹⁰³ Tamtéž, s. 268.

¹⁰⁴ V souladu s ustanovením § 25 odst. 8 zákona č. 13/1997 Sb., zákon o pozemních komunikacích.

nároky, tedy zvláštní osobnostní nároky ve smyslu ustanovení § 82 odst. 1 ObčZ, promlčení v zásadě nepodléhají.¹⁰⁵

Postmortální ochrana se obdobně jako absolutní osobnostní právo nepromlčuje. Zánik práva na uplatnění postmortální ochrany spočívá v již zmíněné neexistenci aktivně legitimované osoby pro uplatnění tohoto práva, či v jejím nezájmu podílet se na ochraně zemřelého.

V současné době nám stále není znám ucelený pohled na délku trvání postmortální ochrany. Judikatura České republiky není na tuto problematiku příliš četná, avšak příkladem lze uvést usnesení Nejvyššího soudu České republiky, ve kterém byla poskytnuta postmortální ochrana po více jak sedmapadesáti letech od smrti zemřelého, do jehož piety bylo zasaženo.¹⁰⁶ V souvislosti s tímto případem je potřeba brát v potaz, že vzhledem k plynutí času od okamžiku smrti konkrétní osoby je velice pravděpodobné, že se zákonem vymezený okruh aktivně legitimovaných osob bude zužovat, což by mohlo mít právě onen potenciální vliv na nevymahatelnost postmortální ochrany. Vzhledem k výkladu ustanovení § 22 odst. 1 ObčZ se však může jednat o teoreticky nevyčerpatelný okruh osob, což opět nasvědčuje časově neomezené povaze postmortální ochrany, kdy aktivně legitimovaným může být pravděpodobně i potomek, který v době smrti jeho předka ještě ani nežil.

6.4 Důvody vylučující neoprávněnost zásahu

V předchozích kapitolách této diplomové práce byly uvedeny jednotlivé hodnoty, jež jsou chráněny postmortální ochranou. Nikoliv však každý zásah do těchto hodnot představuje ihned zásah neoprávněný. S neoprávněným zásahem je spojena možnost se proti takovému zásahu bránit, zatímco u zásahu oprávněného dochází k částečnému omezení práva na ochranu osobnosti. Vzhledem k intenzitě a významu jednotlivých zájmů je protiprávnost takového zásahu vyloučena.

Důvody, jež vylučují neoprávněnost zásahu do piety zemřelého, jsou: svolení dotčeného člověka nebo osob blízkých, zákonné licence podle ObčZ, dovolení stanovené zvláštním zákonem, plnění právní povinnosti a v neposlední řadě výkon jiného ústavně zaručeného práva či povinnosti.

¹⁰⁵ TŮMA, Pavel. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 334.

¹⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. srpna 2011, sp. zn. 30 Cdo 3176/2009.

Korektiv přiměřenosti zásahu do osobnostních práv je přítomen u každého z výše uvedených důvodů, jež vylučuje jeho neoprávněnost, přičemž přiměřenost takového zásahu se posuzuje pomocí testu proporcionality. Posouzení přípustnosti daného zásahu podle zásady proporcionality zahrnuje tři kritéria. Prvním z nich je posouzení způsobilosti naplnění účelu, jinak také kritérium vhodnosti. Zde je zjišťováno, zda-li je institut omezující určité základní právo vůbec schopen dosáhnout zamýšleného cíle. Dále se ve druhém kroku posuzuje kritérium potřebnosti. V této fázi je zkoumáno, zda byl při výběru prostředků použit ten, který je k základnímu právu nejšetrnější. Konečně je hodnoceno kritérium přiměřenosti v užším slova smyslu, tj. zda újma na základním právu není nepřiměřená ve vazbě na zamýšlený cíl.¹⁰⁷

6.4.1 Svolení dotčeného člověka nebo osob blízkých

V rámci vymezení pojmu postmortální ochrany bylo zmíněno její členění na pozitivní a negativní složku. Pozitivní složka postmortální ochrany je aplikovatelná ještě za trvání života. V takovém případě může člověk v průběhu jeho života rozhodnout o konkrétních záležitostech, které nastanou po jeho smrti. Naopak v případě, kdy o těchto záležitostech nerozhodne, je toto rozhodnutí zpravidla v rukou osob blízkých zemřelému, což představuje onu negativní složku postmortální ochrany.

Svolení dotčeného či osob jemu blízkých bylo již v rámci této diplomové práce zmíněno v souvislosti s posmrtnou ochranou lékařského tajemství, kdy je v ustanovení § 33 odst. 4 ZdravSl zakotveno následující: „[...] *Pokud zemřelý pacient za svého života vyslovil zákaz sdělovat informace o svém zdravotním stavu určitým osobám blízkým, lze informaci těmto osobám podat pouze v případě, že je to v zájmu ochrany jejich zdraví nebo ochrany zdraví další osoby, a to pouze v nezbytném rozsahu.*“ Stejně tak jak může tyto skutečnosti zemřelý ještě za svého života zakázat, může rovněž vyslovit souhlas s tím, které osoby mohou být o jeho zdravotním stavu informovány a které mohou nahlížet do jeho zdravotnické dokumentace, pořizovat si výpisy nebo její kopie.

Mezi další již zmíněné důvody spadající do této kategorie patří souhlas k nakládání s projevy osobní povahy či souhlas s použitím jména a podoby

¹⁰⁷ RYŠKA, Michal. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 160-161.

zemřelého. Každý takto udělený souhlas nesmí být v rozporu se zákonem, dobrými mravy nebo veřejným pořádkem dle ustanovení § 19 odst. 2 ObčZ.

Další velice významnou část postmortální ochrany představuje udělování souhlasu s tím, jak bude naloženo s tělem zemřelého dle ustanovení § 113 odst. 1 ObčZ, o čemž blíže pojednává kapitola 6.5 této diplomové práce.

6.4.2 Zákonné licence podle ObčZ

Bez ohledu na existenci souhlasu dotčené osoby může dojít k takovému zásahu do piety zemřelého, který je dovolen přímo zákonem. Mezi základní zákonné licence patří licence úřední, umělecká, vědecká a zpravodajská.

Zákonná úřední licence dle ustanovení § 88 odst. 2 ObčZ znamená, že svolení k pořízení či užití není třeba, použijí-li se písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky nebo obrazové a zvukové záznamy k účelům úředním na základě zákona. Je zde uplatňován výkon moci veřejné, ovšem jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. Předpokladem k uplatnění úřední licence dle § 88 odst. 2 ObčZ tedy je, aby příslušný zákonný předpis takový postup předpokládal či umožňoval. Zákonnou úřední licenci lze aplikovat například v případě, kdy se pro účely zjištění totožnosti zemřelého zveřejní na stránkách Policie České republiky posmrtná fotografie obličeje člověka, neboť se nepodařilo zjistit jeho totožnost jinými způsoby.¹⁰⁸ Ustanovení § 88 odst. 2 ObčZ obsahuje rovněž licenci v podobě ochrany v záležitostech veřejného zájmu.

Dalšími licencemi jsou tzv. zákonná licence vědecká, umělecká a zpravodajská dle ustanovení § 89 ObčZ, kdy podobizny, obrazové snímky a obrazové či zvukové záznamy se mohou bez svolení dotčené osoby pořídít nebo použít přiměřeným způsobem též pro vědecké a umělecké účely a rovněž pro tiskové, filmové, rozhlasové a televizní zpravodajství. Je zde však nutno dodržet požadavek, aby ani takové použití nebylo v rozporu s oprávněnými zájmy dotčené osoby.

Mimo výše zmíněné zákonné licence není dle ustanovení § 88 odst.1 ObčZ souhlasu třeba, pokud se podobizna, zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použije při výkonu nebo ochraně práv a zájmů jiných osob.

¹⁰⁸ ONDRŮŠ, Miroslav. *Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany*. Právní rozhledy. 21/2018, s. 774.

6.4.3 Zvláštní zákonná úprava

Vyjma ObčZ umožňují zásah do piety zemřelého i některé veřejnoprávní předpisy. Tímto předpisem je například již v této diplomové práci několikrát zmiňovaný ZdravSl. Důvody, pro které není vyžadován souhlas zemřelého či jiné osoby na základě dovolení stanoveného zvláštním zákonem, budou dále rozebrány v rámci kapitoly 6.5.

6.4.4 Plnění právní povinnosti

Za důvod, jenž vylučuje neoprávněnost zásahu do piety zemřelého, uvádí judikatura rovněž důvod v podobě plnění právní povinnosti. Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 28. března 2013 v souvislosti s neoprávněností zásahu a z toho plynoucích nároků uvedl následující: *„Současně je však třeba vážit, zda v konkrétním případě nejsou dány okolnosti vylučující neoprávněnost zásahu, tj. okolnosti, které porušení, resp. ohrožení osobnosti fyzické osoby ospravedlňují. Takto o neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby nejde například tam, kde k němu došlo v rámci výkonu jiného subjektivního práva stanoveného zákonem, resp. kde jiný subjekt plnil právní povinnost, kterou mu uložil zákon. Přípustnost těchto případů je odůvodněna zvláštním veřejným zájmem jak na nerušené a plynulé realizaci subjektivních práv, tak na plynulém plnění právních povinností uložených zákonem. Do této skupiny se pak mimo jiné řadí i výkon povinnosti svědecké a znalecké, pokud jsou odůvodněny předmětem věci.“*¹⁰⁹ Za vybočení z práv a povinností, neboli exces v soudním řízení, je pak považováno, pokud se osoba dopustila zásahu do osobnostní sféry v souvislosti s poškozením jiné osoby (viz trestný čin krivého obvinění dle ustanovení § 345 TrZ, nebo trestný čin krivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle ustanovení § 346 TrZ).¹¹⁰

Mimo práva a povinnosti stanovené zákonem se může rovněž jednat o výkon ústavně zaručených práv a povinností, jež vylučují neoprávněnost zásahu do piety zemřelého, jako je například ústavně zaručené právo svobody projevu dle čl. 17 odst. 1 LZPS. V nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. února 1998, sp. zn. IV. ÚS 154/97, uveřejněném ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. března 2013, sp. zn. 30 Cdo 593/2013.

¹¹⁰ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. dubna 2010, sp. zn. Cpjn 13/2007.

soudu, Ústavní soud konstatoval, že při střetu práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy práv stojících na stejné úrovni, je především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily, zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým. Úkolem soudů tedy je, aby na základě konkrétních okolností zvážily, zda určitý výrok, jenž vychází ze svobody projevu, dosahuje intenzity situaci přiměřené či nepřiměřené, a došlo-li tak v důsledku tohoto projevu k zásahu do práva druhého.

6.5 Ochrana lidského těla a jeho částí po smrti

ObčZ ve svém ustanovení § 493 obsahuje negativní vymezení věci. Základním východiskem ochrany těla zemřelého je právě zmíněné ustanovení, dle něhož lidské tělo ani jeho části, a to ani tehdy, jsou-li od těla odděleny, nejsou věcí v právním slova smyslu. Listina základních práv Evropské unie ve svém čl. 3, dále Úmluva o lidských právech a biomedicině v čl. 21, stejně tak TransplZ v ustanovení § 28 či ZdravSl v ustanovení § 81 odst. 7 výslovně stanovují, že lidské tělo a jeho části nelze využívat jako zdroj finančního prospěchu. Zákaz finančního prospěchu z lidského těla a jeho částí je též označován jako princip extrakomerciality lidského těla.¹¹¹ Výjimku obsahuje ustanovení § 112 ObčZ. Ta se vztahuje na části lidského těla, které lze bezbolestně odejmout bez znecitlivění a které se přirozenou cestou obnovují. Tyto části lze přenechat jinému za odměnu a hledí se na ně jako na věc movitou.

Každý má právo na to, aby byla respektována jeho fyzická a duševní nedotknutelnost a je proto výsostným právem každého člověka za svého života rozhodnout, jak bude s jeho tělem naloženo po smrti, jak je zakotveno v ustanovení § 113 odst. 1 ObčZ. Toto právo nelze chápat jako neomezitelné, což znamená, že s lidským tělem a jeho částmi nelze nakládat v rozporu s ustanovením § 4 odst. 1 PohřZ, dobrými mravy a veřejným pořádkem. Pokud je s tělem zemřelého naloženo jinak, než jak určil za svého života, může se domáhat ochrany v souladu s ustanovením § 82 odst. 2 ObčZ některá z osob blízkých. Na tomto místě je potřeba rozlišovat zásah do lidského těla v podobě pitvy, odběru tkání a orgánů a použití

¹¹¹ ŠOLC, Martin. *Právo, etika a kmenové buňky*. V Praze: Wolters Kluwer, 2018. Právní Monografie, s. 225.

těla pro účely vědecké, výzkumné a výukové, jelikož každý z těchto zásahů podléhá jinému právnímu režimu udílení souhlasu či nesouhlasu.

6.5.1 Pitva

Dle ustanovení § 113 odst. 2 ObčZ je možné provést pitvu bez souhlasu zemřelého jen tehdy, pokud tak stanoví jiný zákon. Z toho vyplývá, že pokud ZdravSI stanoví podmínky, za kterých lze provést pitvu, není k takové pitvě třeba souhlasu zemřelého, který by učinil za svého života. Navíc, dle ustanovení § 9 odst. 2 ObčZ, soukromá práva a povinnosti osobní a majetkové povahy se řídí podle ObčZ v tom rozsahu, v jakém je neupravují jiné právní předpisy. Z toho logicky vyplývá, že ZdravSI je k ObčZ ve vztahu speciality.

Dnes již novelou zrušená ustanovení § 115 – 117 ObčZ zakotvovala, že pokud zemřel člověk bez toho, aniž by za svého života projevil souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti, platilo, že s provedením pitvy nebo s takovým použitím svého těla nesouhlasil. Podle ustanovení § 116 ObčZ kdo souhlasil s tím, aby po jeho smrti bylo jeho tělo pitváno nebo použito pro účely lékařské vědy, byl povinen zapsat své stanovisko do rejstříku vedeného podle jiného právního předpisu. Tento souhlas bylo možno projevit i ve veřejné listině nebo vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli. A konečně podle ustanovení § 117 byl souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům odvolatelný. Ke zrušení těchto ustanovení došlo v prosinci roku 2016 novelou ObčZ, provedenou zákonem č. 460/2016 Sb. Touto novelou došlo rovněž k přeformulování ustanovení § 113 odst. 2 ObčZ tím způsobem, že z dikce: *„Provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez souhlasu zemřelého lze jen, pokud tak stanoví jiný zákon.“* byla vypuštěna slova *„pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům“*. Podle důvodové zprávy k zákonu č. 460/2016 Sb. byl tento krok učiněn z důvodu odstranění výkladových pochybností, jež mohly vzniknout v otázkách potřeby souhlasu v případě tzv. patologicko-anatomických pitev. Tyto pochybnosti byly odstraněny v souladu se závěry o aplikační přednosti ZdravSI jako *lex specialis*.

ZdravSI pak v ustanovení § 88 odst. 1 rozlišuje pitvy patologicko-anatomické, zdravotní, soudní a anatomické. Patologicko-anatomická pitva se

provádí za účelem zjištění základních nemocí a dalších nemocí, komplikací zjištěných nemocí a k ověření klinické diagnózy a léčebného postupu u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení smrtí z chorobných příčin. Zdravotní pitva se provádí za účelem zjištění příčiny smrti a objasnění dalších ze zdravotního hlediska závažných okolností a mechanismu úmrtí u osob, které zemřely mimo zdravotnické zařízení nebo v něm náhlým, neočekávaným nebo násilným úmrtím, včetně sebevraždy. Soudní pitva se provádí v případě, že existuje podezření na způsobení úmrtí trestným činem. Poslední anatomická pitva, která slouží k výukovým účelům, nebo pro účely vědy a výzkumu v oblasti zdravotnictví.

Jednotlivé druhy pitev lze dále rozdělit do dvou skupin, a to na povinné a nepovinné. Povinné pitvy, které se provádějí automaticky bez souhlasu zemřelého, jsou soudní, patologicko-anatomické dle ustanovení § 88 odst. 2 ZdravSl a zdravotní dle ustanovení § 88 odst. 3 ZdravSl. V zákoně je poměrně značně rozšířená povinná patologicko-anatomická pitva. Od ní lze upustit na základě rozhodnutí lékaře provádějícího prohlídku těla zemřelého nebo patologa určeného k provedení pitvy, pokud zemřelý za svého života nebo osoby blízké (po jeho smrti) s pitvou nesouhlasí, a lékař, který rozhodl o provedení pitvy, uváží, že její provedení není nutné. Konečné slovo má tedy vždy lékař, viz ustanovení § 88a ObčZ.

6.5.2 Odběr tkání a orgánů po smrti člověka

V České republice je v ustanovení § 16 TransplZ právně zakotven předpokládaný souhlas s darováním tkání a orgánů po smrti s tím, že každý má možnost vyjádřit svůj nesouhlas. Tento nesouhlas lze evidovat v tzv. Národním registru osob nesouhlasících s posmrtným darováním tkání a orgánů (dále jen „NROD“), jehož zřizovatelem je Ministerstvo zdravotnictví. Pokud nebylo prokázáno, že zemřelý vyslovil za svého života prokazatelně nesouhlas s posmrtným odběrem, platí, že s odběrem souhlasí. Odběr od zemřelého dárce je tedy vyloučen, pouze pokud on sám v průběhu svého života vyslovil prokazatelně nesouhlas s posmrtným odběrem tkání a orgánů, což znamená, že je evidován v NROD, nebo zemřelý ještě za svého života přímo ve zdravotnickém zařízení před ošetřujícím lékařem a jedním svědkem prohlásí, že nesouhlasí s odběrem v případě smrti. Stejně prohlášení může učinit i zákonný zástupce osoby, která není plně svéprávná. Odběr od zemřelého dárce je na základě ustanovení § 11 TransplZ

rovněž vyloučen v případě, kdy zemřelého nelze identifikovat, nebo nelze-li vyloučit, že zemřelý trpěl takovou nemocí, která by mohla ohrozit zdraví či dokonce život potenciálního příjemce.

U osob, které nenabýly plné svéprávnosti, nebo u osob s omezenou svéprávností je tedy vždy povinnost informovat o možném odběru orgánů zákonného zástupce a je nutné učinit zápis, že zákonný zástupce nevyslovil nesouhlas. Zápis do zdravotnické dokumentace učiní ošetřující lékař a svědek, podpis zákonného zástupce není nutný.¹¹² Odběr od zemřelého dárce je vyloučen, pokud zákonný zástupce zemřelého, který byl osobou, jež není plně svéprávná, vyslovil prokazatelně nesouhlas s posmrtným odběrem tkání a orgánů dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. a) v návaznosti na ustanovení § 16 TransplZ.

Ošetřující lékař má dle ustanovení § 15 TransplZ dále povinnost informovat osoby blízké zemřelému o možnosti odběru orgánů či tkání. V případě, že taková osoba vyjádří nesouhlas s odběrem, je tento postoj v rámci zvyklostí v České republice respektován, a to v naprosté většině případů. Tento nesouhlas však není pro poskytovatele péče právně závazný a zpravidla nepředstavuje překážku.¹¹³

V polovině 60. let 20. století převažovala v oblasti dárčovství tendence odkrývat příjemci orgánů a jeho rodině identitu zemřelého dárce. Docházelo tak k poskytování informací o životě takového dárce v domnění, že v důsledku aktu darování jsou si příjemce a dárce v blízkém vztahu. V důsledku toho docházelo u rodinných příslušníků příjemce i příjemce samotného k personifikaci přijatých orgánů a pocitům, že jsou dlužníky.¹¹⁴ Tyto vzájemné vztahy vedly k tomu, že je dnes anonymita dárců respektována a v České republice je dokonce uzákoněna. Poskytovatel zdravotních služeb je tak dle ustanovení § 20 odst. 1 písm. a) TransplZ povinen zachovat anonymitu zemřelého dárce tkání či orgánů vůči příjemci.

¹¹²Předpokládaný souhlas. In: *IKEM.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.ikem.cz/cs/transplantcentrum/oddeleni-odberu-organu-a-transplantacnich-databazi/darcovstvi-organu/predpokladany-souhlas/a-3051/>.

¹¹³KIELBERGER, Lukáš, BENEŠ, Jan. *Selected aspects of the management of the brain-dead organ donor*. Anesteziologie a intenzivní medicína. 1/2018, s. 25.

¹¹⁴KUŘE, Josef, VESELSKÁ, Renata a kol. *Etika transplantacní medicíny*. In: *Muni.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: file:///C:/Users/marce/Downloads/06_trasplantacni_medicina.html.

6.5.3 Použití lidského těla pro vědecké, výzkumné a výukové účely

Medicína a její vývoj stojí na základech poznání stavby a funkce lidského těla. Pro budoucího lékaře je tak klíčové seznámit se s vlastnostmi a stavbou lidského těla přímo. Z tohoto důvodu je potřeba dárců, kteří po smrti přenechají své tělo pro výuku těchto budoucích lékařů. Lidské tělo tedy představuje nenahraditelný výukový materiál a neocenitelný zdroj poznatků pro vědce z nejrůznějších lékařských oborů.

Dle ustanovení § 81 odst. 2 písm. b) ZdravSI lze pro vědecké, výzkumné a výukové účely použít výhradně tělo zemřelého, který dal za svého života k takovému použití prokazatelný souhlas. Pokud zemřelý za svého života tento souhlas nevyjádřil, může za zemřelého poskytnout souhlas osoba blízká. Prokazatelným souhlasem se pak dle ustanovení § 81 odst. 5 písm. a) ZdravSI rozumí písemný souhlas, u něhož je vyžadován úředně ověřený podpis. Tento písemný souhlas tvoří součást zdravotnické dokumentace. Často se také jedná o dárce, kteří se na základě dostupných informací a svého vlastního přesvědčení rozhodnou uzavřít s anatomickým ústavem kterékoliv lékařské fakulty v České republice smlouvu o darování těla za těmito účely. Podle této smlouvy anatomický ústav bezplatně zajistí veškerý transport ostatků zemřelého dárce a jejich následnou kremaci.¹¹⁵ Kopie této dohody je také součástí zdravotnické dokumentace. Na základě darování ústav použije tělo pouze k účelům a způsobem, který je stanoven ve smlouvě.

I přesto, že zemřelý nedá za svého života souhlas s poskytnutím jeho těla za těmito účely, ustanovení § 81 odst. 4 ZdravSI stanovuje, že pro výše zmíněné účely není souhlas zemřelého vyžadován v případě, bude-li odebrán biologický materiál, který bude při jeho následném užívání náležitě anonymizován a zemřelého tak nebude možné identifikovat.¹¹⁶ Biologickým materiálem se rozumí materiál pocházející z organismu člověka, tj. vzorky určené k vyšetření, jako je krev, stolice, moč, hlen atd.¹¹⁷ Dle ustanovení § 79 odst. 3 ZdravSI se odběr těchto vzorků provádí výhradně v souvislosti s pitvou.

¹¹⁵ § 91 ZdravSI

¹¹⁶ § 29 odst. 1 písm. b) zákona č. 373/2011 Sb., zákona o specifických zdravotních službách

¹¹⁷ Velký lékařský slovník. In: *lekarske.slovniky.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://lekarske.slovniky.cz/pojem/biologicky-material>.

Dnes již novelou zrušené ustanovení § 117 ObčZ deklarovalo, že souhlas s pitvou nebo s použitím těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům lze odvolat. Tento souhlas lze odvolat i bez jeho výslovného přiznání zvláštním ustanovením. Jestliže tedy dal člověk za svého života souhlas s pitvou nebo použitím svého těla pro vědecké, výzkumné nebo výukové účely, je oprávněn tento souhlas kdykoli, a to i bez udání důvodu a jakýchkoliv sankcí, odvolat, vzhledem k již zmíněnému ustanovení § 113 odst. 1 ObčZ.¹¹⁸

6.6 Další práva a povinnosti související se smrtí

ObčZ ve svém ustanovení § 92 výslovně upravuje ochranu lidského těla po smrti člověka. Zakazuje se tak nedůstojně nakládat s lidskými pozůstatky a ostatky. Člověk má rovněž dispoziční právo rozhodnout, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem, a je oprávněn rozhodnout o tom, jaký má mít pohřeb.

6.6.1 Nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky

Zprvu je potřeba vysvětlit terminologický rozdíl mezi lidským pozůstatkem a lidským ostatkem. Oba tyto pojmy jsou vymezeny v ustanovení § 2 PohřZ, kdy se lidskými pozůstatky rozumí tělo zemřelého a jeho části do fáze pohřbení. Lidskými ostatky se naopak rozumí lidské pozůstatky po této fázi.

Ustanovení § 92 odst. 1 ObčZ představuje paralelu k ustanovení § 4 odst. 1 PohřZ, dle kterého je stanovena povinnost zacházet s lidskými pozůstatky a ostatky důstojně, a rovněž tak, aby nedošlo k ohrožení veřejného zdraví či pořádku. Za důstojné zacházení s lidskými pozůstatky se považuje v souladu s všeobecně přijímanými etickými pravidly takové jednání, které by nepřivodilo újmu ani živé osobě, vyjma nezbytných zdravotně hygienických opatření.¹¹⁹ Je tedy zakázáno zacházet s lidskými pozůstatky nebo lidskými ostatky způsobem, jenž se dotýká důstojnosti zemřelého nebo mravního cítění pozůstalých a veřejnosti. Porušení této povinnosti považuje PohřZ za přestupek, za který lze dle ustanovení § 26 odst. 2 PohřZ uložit pokutu do výše 100 000 Kč.

¹¹⁸ Obdobně právní úprava odvolání souhlasu obsažená v ustanovení § 7 odst. 5 TransplZ.

¹¹⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů.

V ustanovení § 92 odst. 2 ObčZ je garantováno právo na vydání lidských ostatků. Toto právo se vztahuje na vydávání ostatků, jež jsou uchovávány ve schránkách, tj. zpopelněné ostatky. Vzhledem k povaze tohoto práva se nejedná o součást postmortální ochrany osobnosti, ale o zvláštní relativní právo osobnostního charakteru, právo *sui generis*.¹²⁰ Obsah tohoto práva je tvořen nárokem na vydání lidských ostatků za současně naplněné podmínky, že se ostatky nacházejí mimo veřejné pohřebiště. Okruh osob, které mají právo na vydání ostatků, je stanoven v posloupnosti: osoba k tomu výslovně určená zemřelým za jeho života, dále pak manžel, dítě nebo rodič zemřelého, a není-li žádný z nich nebo odmítnou-li ostatky převzít, tak jeho dědic.

Velice zajímavou kategorií tvoří rovněž předměty, jež jsou vyjmuty po exhumaci. Součástí lidských ostatků tak často tvoří předměty vyrobené z drahých kovů či předměty kulturně-historické hodnoty. Dle ustanovení § 20 písm. f) bod 5 PohřZ je upraveno nakládání s hrobovým zařízením, které si odebere nájemce po skončení nájmu, a neučiní-li tak, obec naloží s takto nalezenými věcmi jako s věcmi opuštěnými. Právní úprava se v souvislosti s touto problematikou konkrétněji zaměřuje na zubní náhrady obsahující drahé kovy, avšak ty jsou zpravidla pevně osazeny na chrup zemřelého. Na takto nesnímatelnou zubní náhradu je dle mého názoru potřeba nahlížet na základě již zmíněného principu extrakomerciality. V ustanovení § 4 písm. d) PohřZ je výslovně zakázáno osobě provádějící exhumaci odjímat z těla zemřelého tyto nesnímatelné náhrady. Takové jednání lze kvalifikovat jako přestupek.¹²¹ V případě, že by tento zákaz porušila jiná než osoba oprávněná, jednalo by se o trestný čin hanobení lidských ostatků dle ustanovení § 359 TrZ.¹²²

Obdobně dle ustanovení § 14 odst. 3 písm. g) PohřZ je uložena provozovateli krematoria povinnost zbavit lidské ostatky před uložením do urny kovových a jiných nespalitelných příměsí (dále jen „nespalitelné části“). Ovšem další nakládání s těmito nespalitelnými částmi není v zákoně nijak upraveno. Oproti tomu předchozí právní úprava, jež byla ke dni 1. 5. 2006 zrušena zákonem č. 64/2006 Sb., upravovala ve svém ustanovení § 14 odst. 2 písm. f) nejen, jak má provozovatel krematoria s nespalitelnými částmi naložit, ale rovněž mu byla

¹²⁰ TŮMA, Pavel. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 384.

¹²¹ § 26 odst. 1 písm. c) PohřZ

¹²² KOTRLÝ, Tomáš. *Pohřebnictví: právní zajištění piety a důstojnosti lidských ostatků*. V Praze: Linde Praha, 2013, s. 149.

v ustanovení § 14 odst. 2 písm. g) stanovena povinnost tyto části předat příslušnému soudu k dědickému řízení. Julius Mlčoch, bývalý ředitel pohřebního ústavu a krematoria v Praze, k této problematice uvedl, že takto získaný kovový materiál v praxi často odebírá od většiny krematorií konkrétní odběratel, který jej dále zpracovává.¹²³ V České republice však neexistuje právní úprava, která by jasně stanovila, jak má být s těmito částmi naloženo. Vzhledem k tomu, že pojetí těchto částí je nejasné, a nelze zcela jednoznačně vymezit jejich právní povahu, vedou se neustálé spory o tom, zda jsou nespalitelné části lidským ostatkem, věcí v právním slova smyslu či odpadem. V tomto ohledu se přikláním k názoru, že nespalitelnou část nelze považovat za lidský ostatek, vzhledem k již zmíněnému ustanovení § 14 odst. 3 písm. g) PohřZ a jeho dikci „uložit lidské ostatky zbavené kovových a jiných nespalitelných příměsí“. Zakonodárce tak nespalitelné části nepopíratelně nepovažuje za lidské ostatky, když ukládá povinnost provozovateli krematoria uložit je odděleně. Rovněž vzhledem k vymezení umělých částí lidského těla, jako jsou právě implantáty, plomby, kardiostimulátory atp., podle něhož jsou tyto považovány za část lidského těla jen tehdy, dokud jsou s lidským tělem pevně spojeny. V okamžiku, kdy dochází k jejich oddělení, nesdílejí již faktický ani právní osud lidského těla.¹²⁴ Toto tvrzení je v rozporu s ustanovením § 493 ObčZ, podle něhož nelze považovat za věci ani ty části, které byly od lidského těla odděleny. Nicméně zmíněné ustanovení se vztahuje na přirozené části lidského těla, jež nebyly věcí od svého počátku.¹²⁵ Naproti tomu umělá část měla již na svém počátku povahu věci ve smyslu ustanovení § 489 ObčZ, poté se sice stala částí lidského těla, avšak po jejím vyjmutí je vzhledem k výše zmíněnému logické, aby se opět stala věcí. Otázkou je, kdo má k takto odejmuté části vlastnické právo. V návaznosti na již zmíněné ustanovení § 489 ObčZ má věc sloužit potřebě lidí. Přestože se zdá být umělá část, jež zbyla po kremaci, již pro další lidské potřeby zjevně neúčinná, je potřeba ji i nadále považovat za věc.¹²⁶ Dle mého názoru se zdá být v tomto případě účelné naložit s takovou věcí jako s odpadem, tedy zpracovat ji pro další využití, jelikož cílem zákona č. 541/2020 Sb., zákon

¹²³ Rozhovor s Juliem Mlčochem In: ŠTASTNÁ, Jarmila. *Speciální oceli z implantátů se dále využijí*. Odpady. 9/2013, s. 12.

¹²⁴ KOUKAL, Pavel. In: LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 1521.
shodně TĚGL, Petr. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: velký komentář*. V Praze: Leges, 2014, s. 227.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž, s. 1494.

o odpadech, je především předcházet vzniku odpadů, omezovat jejich množství a nebezpečné vlastnosti. Vzhledem k povaze nespalitelných částí by tak bylo namístě, aby zákonodárce v rámci zákona č. 541/2020 Sb. tyto nespalitelné části zbylé po kremaci náležitě kategorizoval a následně vymezil, jak s nimi má být naloženo. Ustanovení § 14 odst. 3 písm. g) PohřZ by pak reflektovalo na předmětnou právní úpravu odkazem na postup podle zvláštního právního předpisu.

6.6.2 Pohřeb

Zemře-li člověk, je všeobecně očekáván zármutek pozůstalých. Pohřební obřad je pak prostředkem, který umožňuje poslední rozloučení se zemřelým a akceptaci této extrémní ztráty. Jedná se tedy o proces, který má vysokou míru důležitosti nejen pro pozůstalé, ale i pro samotného zemřelého, jelikož pohřbíváním je předně prokazována úcta k mrtvému tělu. To souvisí se stavem veřejné morálky, kdy veřejná morálka představuje obsah veřejného mínění rozhodné části slušné společnosti o tom, co je nebo naopak není veřejně pohoršlivé.¹²⁷ Samotný pojem „pohřeb“ avšak není definován v žádném právním předpisu. Podle současných názorů je třeba jej vykládat extenzivně, než jej vztáhnout jen samotný akt uložení lidských pozůstatků podle ustanovení § 2 písm. e) PohřZ. Každý člověk má tak právo rozhodnout v souladu s ustanovením § 114 odst. 1 ObčZ nejen o způsobu pohřbení jeho těla, ale i o konkrétním místě konání smutečního obřadu, druhu, průběhu a podrobnostech pohřbu včetně výběru hrobového místa. I v tomto případě může být volba o způsobu pohřbu za života zemřelého rovněž odvolána či v průběhu života měněna, přičemž zákon pro takové právní jednání nestanovuje konkrétní formu.¹²⁸

Zmíněné ustanovení § 114 ObčZ je dle důvodové zprávy inspirováno především úpravou obsaženou v čl. 42 quebeckého občanského zákoníku (dále jen „CCQ“). Čl. 42 CCQ obsahuje následující: *„Zletilá osoba má právo rozhodnout o podobě svého pohřbu a o tom, jak má být naloženo s jejím tělem. Nezletilá osoba tak může učinit s písemným souhlasem zákonného zástupce nebo poručníka. Při absenci přání zemřelého se rozhodne na základě vůle jeho dědiců nebo právních*

¹²⁷ TELEČ, Ivo. *Poctivost a důvěra, dobrá víra, dobré mravy, veřejná morálka a veřejný pořádek*. Právní rozhledy. 1/2011, s. 1.

¹²⁸ VALUŠ, Antonín. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2019, s. 190.

nástupců. V obou případech jsou dědici a právní nástupci k tomu povinni. Náklady se hradí z pozůstalosti.“¹²⁹ V ustanovení § 114 ObčZ se zrcadlí zásadní dva výše zmíněné body, a to právo člověka rozhodnout, jaký bude mít pohřeb, a pravidlo, že se náklady pohřbu hradí z pozůstalosti. Odlišná je však úprava výčtu osob rozhodujících o pohřbu v případě, nezanechá-li zemřelý výslovné rozhodnutí. Tento výčet je posloupný a zahrnuje manžela, děti, rodiče, sourozence, děti sourozenců či kteroukoli z osob blízkých zemřelému. V případě, kdy není těchto osob, přičemž postačuje jejich pasivita, rozhodne obec, na jejímž území člověk zemřel. Další odlišností je, že ObčZ u práva volby pohřbu nerozlišuje mezi zletilým a nezletilým.

Oprávnění výslovně uvedených osob rozhodnout o celkové organizaci pohřbu může zahrnovat i určení okruhu jeho účastníků. Výkon tohoto práva se může dostat do případné kolize s právem na pietu ostatních osob. Proto je nezbytné i v těchto případech proporcionálně poměřovat tato práva s ohledem na okolnosti každého konkrétního případu. Jako zákonná pomůcka poslouží případně i aplikace ustanovení § 8 ObčZ, podle něhož *„zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany“*. Takovéto zneužití práva může být spatřováno právě v tom, pokud by osoba oprávněná rozhodnout o pohřbu zemřelého neopodstatněně znemožnila osobám, které oprávněně uplatňují své právo na pietu, zúčastnit se pohřbu zemřelého. Tímto se zabýval i Nejvyšší soud České republiky, který ve svém rozhodnutí uvedl následující: *„[...] oprávnění osob, jejichž výčet obsahuje ustanovení § 114 odst. 1 věta druhá o. z., nelze posuzovat jako absolutní právo umožňující takovýmto osobám bez objektivně seznatého důvodu vyloučit další osoby, jimž ve smyslu § 81 o. z. svědčí právo na pietu, z možnosti účastnit se pohřbu jim blízkého zemřelého člověka, vzdát mu tak úctu a současně mimo jiné i dát tak průchod svým legitimním citům ve vztahu k němu.*“¹³⁰

Nerespektování vůle zesnulého či pozůstalých osob povolaných k rozhodnutí o podobě pohřbu má za následek porušení postmortální ochrany osobnosti. Je ale potřeba zmínit, že podoba pohřbu musí být vždy v souladu s veřejnoprávními předpisy, dobrými mravy a veřejným pořádkem. K přání zesnulého, které by bylo zjevně v rozporu, se nepřihlíží, a nastupuje již zmíněný výčet osob, jež mohou rozhodnout o pohřbu v případě absence přání zemřelého.

¹²⁹ Code civil du Québec. In: *LegisQuebec* [online]. 8. 12. 2022 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/fr/document/lc/CCQ-1991>.

¹³⁰ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 18. září 2018, sp. zn. I. ÚS 781/18.

PohřZ rovněž v rámci zachování piety pamatuje na ty zemřelé, kterým nikdo pohřeb nevypravil. V takových případech je obci v ustanovení § 5 PohřZ uložena pohřbivací povinnost. Platí tedy, že obec, na jejímž území došlo k úmrtí nebo nálezů lidských pozůstatků, případně jejich vyložení z dopravního prostředku, má tato obec povinnost pohřbít zemřelého, pakliže ve lhůtě 96 hodin od oznámení úmrtí pohřbení těla zemřelého nikdo neprojeví zájem a není žádného vypravitele pohřbu. V této souvislosti se ustálil pojem „sociální pohřeb“, pod který lze rovněž podřadit situace, kdy se obec rozhodne vypravit pohřeb na základě vlastní vůle a na své náklady.¹³¹ Zvláštní skupinu zemřelých, na něž se vztahují sociální pohřby, představují zemřelí neznámé totožnosti. Není-li tak totožnost zemřelého zjištěna do jednoho týdne od zjištění úmrtí, vypraví pohřeb opět obec dle výše uvedených kritérií. PohřZ v ustanovení § 5 odst. 3 dále stanoví, jakým způsobem může být osoba neznámé totožnosti pohřbena. V těchto případech je možné pohřbít pozůstatky pouze uložením do hrobu nebo hrobky. Druhá věta téhož ustanovení se vztahuje na zemřelé příslušníky cizího státu. V těchto případech lze provést zpopelnění v krematoriu, avšak k tomuto kroku lze přistoupit až poté, co obec obdrží souhlas příslušného státu s tímto druhem pohřbení na území České republiky. Pokud obec tento souhlas neobdrží do jednoho měsíce od oznámení úmrtí, je možné pohřbít příslušníka cizího státu pouze uložením do hrobu nebo hrobky. Výjimka může spočívat v situaci, kdy Krajská hygienická stanice rozhodne o povinnosti vypravitele pohřbu zpopelnit tělo z důvodu, že byl zemřelý v době úmrtí nakažen nebezpečnou nemocí a nelze vyloučit riziko nákazy.

¹³¹ VARVAŘOVSKÝ, Pavel. *Pohřebnictví. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. V Praze: Wolters Kluwer, 2013, s. 29.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se pokusila poskytnout ucelený výklad smrti jako objektivní právní skutečnosti a s tím spojených následků z pohledu soukromého práva na území České republiky. Přestože jsem při jejím zpracování vycházela převážně z koncepce obecné části ObčZ, bylo pro ucelení dané problematiky žádoucí v daných případech odkázat i do oblasti práva veřejného. Smrt tak stejně jako mnoho jiných občanskoprávních institutů není otázkou ryze soukromoprávní.

V první kapitole této diplomové práce bylo pojednáno o smrti jako objektivní právní skutečnosti, s níž právo spojuje zánik právní osobnosti, tedy způsobilosti být subjektem práv a povinností. Jedná se o obecné ustanovení ObčZ, které ve své podstatě působí nadmíru jasně. Ovšem vymezení smrti a jejího okamžiku z pohledu práva je už poněkud obtížnější, jelikož se jedná o problematiku, jejíž komplikovanost dokáží náležitě uchopit pouze jednotlivé obory medicíny. Právo v tomto ohledu může pouze vyčkávat na nové poznatky, které s sebou lékařská věda a praxe přinese, a náležitě na ně reagovat případnou novelizací. Jak již bylo řečeno, samotné vymezení okamžiku smrti a metoda jeho zjištění je výhradně věcí lékařské vědy.

Co se neustálého technického a vědeckého pokroku v oboru medicíny týče, nelze dle mého názoru od zákonodárců očekávat, že udrží s tímto vývojem stejné tempo. Medicína bude vždy o pár kroků napřed. Příkladem může být případ zmíněný v kapitole 2.1. Avšak v tomto ohledu není cílem právní úpravy, aby v jednotlivých konkrétních předpisech explicitně upravovala dílčí individuality. Tato úloha je opět v rukou lékařů, kteří postupují podle objektivních možností, konkrétních podmínek, stanovených standardů a především individuality pacienta, jak je ostatně zakotveno v ZdravSl.

V rámci třetí, čtvrté a páté kapitoly této diplomové práce byl vymezen zánik právní osobnosti na základě důkazu smrti a domněnky smrti. V praxi nejfrekventovanějším důkazem smrti je jednoznačně prokázání smrti na základě prohlédnutí těla zemřelého. Další, a o něco méně spolehlivý důkaz smrti, představuje prohlášení za mrtvého soudem. Onu menší spolehlivost spatřuji v situacích, kdy může být hranice mezi řízením o prohlášení za mrtvého soudem na základě důkazu smrti a řízením o prohlášení za mrtvého na základě domněnky smrti velice tenká. Domněnka smrti pak představuje další možnou alternativu,

na základě níž lze rovněž prohlásit člověka za mrtvého. Přestože nezvěstnost představuje logický předstupeň prohlášení člověka za mrtvého, není nutností, aby vždy prohlášení za mrtvého předcházelo prohlášení člověka za nezvěstného. Člověk tak nemusí být prohlášen za nezvěstného, ale fakticky se musí nezvěstným stát. Co se řízení o určení data smrti týče, to se koná pouze v případě, je-li člověk nepochybně mrtev, existuje list o prohlídce zemřelého, avšak není v něm uvedeno určité datum smrti zemřelého a ani matriční úřad toto datum nestanoví. Není-li tedy možné uskutečnit prohlídku těla zemřelého, není možné konat ani řízení o určení data smrti.

Jak již bylo v této diplomové práci několikrát zmíněno, vývoj medicíny zaznamenává neustálý pokrok. Moderní medicína dokáže stále efektivněji rozpoznávat nejrůznější poruchy lidského těla a neustále zlepšuje své léčebné možnosti. Převážnou zásluhu na tom mají právě těla zemřelých, z nichž mohou čerpat informace nejen vědci z nejrůznějších lékařských oborů, ale rovněž medicí, kteří mají zájem prohloubit své znalosti a v budoucnu tak napomoci dalšímu potenciálnímu vývoji. Mrtvé lidské tělo má tedy nezanedbatelný potenciál a považují za důležité, aby byli lidé otevřeni možnosti poskytnout své tělo pro účely vědecké, výzkumné či výukové.

S předpokládaným souhlasem s darováním orgánů a tkání, jež je zakotven v ustanovení § 16 TransplZ, se ztotožňuji. Lidský život má nevyčísitelnou hodnotu. V momentě, kdy si představím situaci, že by byl můj život vážně ohrožen, a existovala by šance na záchranu, ani na chvíli bych neváhala. Směle si dovolím tvrdit, že by stejné stanovisko zaujala většina lidské populace. K této záchraně je ale potřeba dostatečné množství vhodných dárců. Předpokládaný souhlas je tak zvolen vhodně z toho důvodu, že rozhodování za života o tom, jak bude naloženo s našimi orgány po smrti, může řadu jedinců odradit. Stejně tak odrazující mohou být milné obavy z toho, že potom, co dotyčný učiní souhlas s darováním, nebude mu už poskytnuta adekvátní lékařská péče v případě záchrany jeho života. Každý má v tomto směru svobodnou vůli rozhodnout, jak bude s jeho tělem naloženo. Je tedy namístě, aby v situacích, kdy zemřelý nevyslovil za svého života s odběrem výslovný nesouhlas, převažoval zájem na záchraně jiného lidského života.

Šestá a poslední kapitola této diplomové práce se zaměřila hned na několik aspektů postmortální ochrany. Tuto ochranu lze vztáhnout nejen na osobnostní práva, kterým je poskytována ochrana rovněž za života člověka, ale i na ochranu lidského těla, tedy jeho pozůstatků a ostatků. Právní úprava postmortální ochrany

tak není komplexně upravena jen v jednom právním předpisu, ale hned v několika. Velice pozitivně vnímám vymezení aktivně legitimovaného okruhu osob, jež se mohou domáhat postmortální ochrany, podle současné právní úpravy. Tento okruh je definován natolik široce, že je postaveno téměř najisto, že se vždy najde potenciální aktivně legitimovaná osoba. Velice podstatné je rovněž členění postmortální ochrany na její pozitivní a negativní složku. Každý má tak možnost v průběhu života rozhodnout podle vlastní vůle o konkrétních záležitostech, které nastanou po jeho smrti, čímž se dá často předejít mnoha neshodám.

Ve zbytku diplomové práce bylo cílem poukázat na další práva a povinnosti, které souvisí s nedotknutelností lidského těla a jeho částí po smrti, a rovněž se zachováním respektu a úcty k zemřelému. Především je znovu vyzdviženo právo rozhodnout o tom, jak bude po smrti naloženo s naším tělem, které představuje absolutní osobnostní právo k tělesné a duševní integritě každého z nás.

S ohledem na vše shora uvedené lze závěrem konstatovat, že smrt bezesporu patří mezi nejvýznamnější objektivní právní skutečnosti.

RESUMÉ

This diploma thesis discusses death in detail as an objective legal fact from the perspective of Czech private law. Its main goal is to introduce the legal regulation of death, to define its position in the Czech legal order and to point out how the two fields, which are law and medicine, interact. In connection with this, the diploma thesis focuses on the constant development of medicine, which undoubtedly has an impact on the institute of death and its anchoring in the legal order. Medicine and law are therefore fields that are inseparably linked.

To achieve the above-mentioned goal, this diploma thesis deals with the issue of defining the concept of death and determining the moment of death, which also includes issues related to the demise of a person's legal personality. Following this, the procedures by which death is detected are analyzed.

An integral part of this diploma thesis is also the procedural adjustment of the declaration of a person as dead and the determination of the date of death. A very interesting issue is also included in the part where post-mortem protection is discussed, but also the burial itself and the handling of human remains. The diploma thesis is then supplemented in individual chapters with case law for better illustration of the issue.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

1) Monografie

1. KNAP, Karel, ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich a kolektiv. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. V Praze: Linde Praha, 2004. ISBN 80-7201-484-6.
2. KOTRLÝ, Tomáš. *Pohřebnictví: právní zajištění piety a důstojnosti lidských ostatků*. V Praze: Linde Praha, 2013. ISBN 978-80-86131-95-5.
3. KŘIVÁČKOVÁ, Jana, HAMULÁKOVÁ, Klára, TINTĚRA, Tomáš a kolektiv. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-294-6.
4. MATES, Pavel, FIALOVÁ, Eva, VALOUŠEK, Martin a kolektiv. *Ochrana osobnosti, soukromí a osobních údajů*. V Praze: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-346-9.
5. MORÁVKOVÁ, Jitka. *Základy matričního práva: praktický průvodce a rádce úředníka pro přípravu na matriční zkoušku podle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů*. V Praze: Ministerstvo vnitra ČR, 2022. ISBN 978-807616-128-3.
6. NOVOTNÝ, Petr a kolektiv. *Nový občanský zákoník*. 2. aktualizované vydání. V Praze: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0431-4.
7. NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a umírání*. V Brně: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.
8. SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-266-3.
9. SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-563-3.

10. ŠEBLOVÁ, Jana, KNOR, Jiří a kolektiv. *Urgentní medicína v klinické praxi lékaře*. V Praze: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4434-6.
11. ŠOLC, Martin. *Právo, etika a kmenové buňky*. V Praze: Wolters Kluwer, 2018. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-977-0.
12. TELEČEK, Ivo. *Kontroverze práva, zdraví a rodiny*. V Praze: Leges, 2021. Praktikum. ISBN 978-80-7502-533-3.
13. VARVAŘOVSKÝ, Pavel. *Pohřebnictví. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. V Praze: Wolters Kluwer, 2013. ISBN 978-80-7357-986-9.

2) Komentáře

1. LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.
2. LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654): komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2022. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-852-8.
3. MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: velký komentář*. V Praze: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-1.
4. MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: velký komentář*. V Praze: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-003-1.
5. PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-747-7.
6. SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015. Beckova edice komentované zákony. ISBN: 978-80-7400-297-7.

7. SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, HROMADA, Miroslav a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-788-0.
8. ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.
9. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kolektiv. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: Wolters Kluwer, 2020. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-656-6.
10. WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kolektiv. *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: Wolters Kluwer, 2012. Komentáře. ISBN 978-80-7357-750-6.

3) Důvodové zprávy

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).
2. Důvodová zpráva k zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
3. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zákon občanský zákoník.
4. Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních.
5. Důvodová zpráva k zákonu č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony.
6. Důvodová zpráva k zákonu č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon).
7. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů.
8. Důvodová zpráva k zákonu č. 44/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých

zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

4) Odborné články

1. DOLEŽAL, Tomáš, DOLEŽAL, Adam, Kabinet zdravotnického práva a bioetiky, ÚSP AV ČR, v. v. i. *Právní aspekty rozhodování o zdravotní péči v závěru života člověka*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2/2020. ISSN 1804-8137.
2. HEŘMAN, Miroslav. *CT angiografie tepen zásobujících mozek pro stanovení smrti mozku u dárců orgánů*. Ces Radiol. 4/2020. ISSN 1210-7883.
3. KIELBERGER, Lukáš, BENEŠ, Jan. *Selected aspects of the management of the brain-dead organ donor*. Anesteziologie a intenzivní medicína. 1/2018. ISSN 1214-2158.
4. OLIVIERUS, Martin. *Chirurgické techniky v době nedostatku dárců*. Vnitřní lékařství. 8/2013. ISSN 1801-7592.
5. ONDRÚŠ, Miroslav. *Legitimace a nároky z postmortální ochrany*. Právní rozhledy. 2/2019. ISSN 1210-6410.
6. ONDRÚŠ, Miroslav. *Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany*. Právní rozhledy. 21/2018. ISSN 1210-6410.
7. ŠŤASTNÁ, Jarmila. *Speciální oceli z implantátů se dále využijí*. Odpady. 9/2013. ISSN 1210-4922.
8. TELEC, Ivo. *Poctivost a důvěra, dobrá víra, dobré mravy, veřejná morálka a veřejný pořádek*. Právní rozhledy. 1/2011. ISSN 1210-6410.

Elektronické zdroje

a) české

1. Kdy přesně nastává okamžik smrti. In: *MEDICAL TRIBUNE* [online]. 29.3.2021 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/zdravotnictvi/kdy-presne-nastava-okamzik-smrti/>.

2. KŘEPELKA, Filip. *Mlčenlivost, dokumentace a informace o zdravotnictví*. Studijní materiály do předmětu České a evropské zdravotnické právo. In: *is.muni.cz* [online]. 28. 12. 2016 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2017/MVV0768K/um/66887167/NCEZP_05_2016_Krepelka.pdf.
3. KUŘE, Josef, VESELSKÁ, Renata a kolektiv. *Kapitoly z lékařské etiky*. In: *Muni.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/ps21/lekarska_etika/web/pages/priloha1_hipokratova_prisaha.html.
4. KUŘE, Josef, VESELSKÁ, Renata a kolektiv. *Etika transplantační medicíny*. In: *Muni.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: file:///C:/Users/marce/Downloads/06_trasplantacni_medicina.html.
5. Předpokládaný souhlas. In: *IKEM.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.ikem.cz/cs/transplantcentrum/oddeleni-odberu-organu-a-transplantacnich-databazi/darcovstvi-organu/predpokladany-souhlas/a-3051/>.
6. Událost roku. Brněnská medicína dobyla celý svět. In: *fnbrno.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/udalost-roku-brnenska-medicina-dobyla-cely-svet/t6920>.
7. Velký lékařský slovník. In: *lekarske.slovniky.cz* [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://lekarske.slovniky.cz/pojem/biologicky-material>.
8. Zákon je zákon, byť je zralý k novelizaci. In: *MEDICAL TRIBUNE* [online]. 5.4.2012 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/zdravotnictvi/zakon-je-zakon-byt-je-zraly-k-novelizaci/>.
9. ŽUROVEC, Michal. *Ministerstvo financí odeslalo omluvu Terezii Kaslové*. In: *MFCR.cz* [online]. 5.11.2021 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2021/ministerstvo-financi-odeslalo-omluvu-ter-43490>.

b) zahraniční

1. CURLIN, F. *Brain death: new questions and fresh perspectives*. In: *Theoretical Medicine and Bioethics* [online]. 15.11.2019 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11017-019-09507-7>.
2. KEETCH, S. *When Is Dead Really Dead?* [online]. 28.1.2021 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://cdtrp.ca/en/deppart-study/>.

Prameny

1) Právní předpisy

1. Code civil du Québec. In: *LegisQuebec* [online]. 8.12. 2022 [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/fr/document/lc/CCQ-1991>.
2. Nařízení Komise EU č. 328/2011 ze dne 5. dubna 2011, kterým se provádí nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1338/2008 o statistice Společenství v oblasti veřejného zdraví a bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pokud jde o statistiky příčin smrti.
3. Usnesení č. DE01/48 Valného shromáždění OSN, Všeobecná deklarace lidských práv.
4. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.
5. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
6. Vyhláška č. 11/1988 Sb., vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky.
7. Vyhláška č. 297/2012 Sb., vyhláška o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého).

8. Vyhláška č. 115/2013 Sb., vyhláška o stanovení specializované způsobilosti lékařů zjišťujících smrt a lékařů provádějících vyšetření potvrzující nevratnost smrti pro účely odběru tkání nebo orgánů určených pro transplantaci (vyhláška o specializované způsobilosti lékařů zjišťujících smrt pro účely transplantací).
9. Zákon č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 122/2004 Sb., zákon o válečných hrobech a pietních a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
11. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.
12. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.
14. Zákon č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
15. Zákon č. 46/2000 Sb., zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
17. Zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
18. Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.
19. Zákon č. 285/2002 Sb., zákon o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů.
20. Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

21. Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině.
22. Zákon č. 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů.
23. Zákon č. 82/1998 Sb., zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.
24. Zákon č. 13/1997 Sb., zákon o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů.

2) Judikatura

a) česká

1. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. ledna 2009, sp. zn. I. ÚS 2477/08.
2. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14.
3. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. února 2007, sp. zn. 4 Tz 173/2006.
4. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 30 Cdo 3361/2007.
5. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. března 2013, sp. zn. 30 Cdo 593/2013.
6. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. března 2016, sp. zn. 21 Cdo 1858/2015.
7. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. září 2016, sp. zn. 30 Cdo 4118/2015.
8. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. listopadu 2017, sp. zn. 21 Cdo 4813/2016.
9. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. května 2018, sp. zn. 30 Cdo 5848/2016.
10. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. října 2021, sp. zn. 30 Cdo 3889/2020.

11. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 11. srpna 1970, sp. zn. 7 To 7/70.
12. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 18. září 2018, sp. zn. I. ÚS 781/18.
13. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. září 2004, sp. zn. 21 Cdo 653/2004.
14. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. března 2010, sp. zn. 30 Cdo 4326/2008.
15. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. června 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.
16. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. srpna 2011, sp. zn. 30 Cdo 3176/2009.
17. Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. června 1976, sp. zn. Tpjf 30/76.

b) zahraniční

1. Usnesení ze dne 16. října 1992, XVII 1556/92, NJW 1992.

Ostatní

1. Doporučení představenstva ČLK č. 1/2010 k postupu při rozhodování o změně léčby intenzivní na léčbu paliativní u pacientů v terminálním stavu, kteří nejsou schopni vyjádřit svou vůli.
2. Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.
3. Konsensuální stanovisko k poskytování paliativní péče u nemocných s nezvratným orgánovým selháním. Verze 1/2009.
4. Stavovský předpis ČLK č. 10 – Etický kodex České lékařské komory. [online]. [cit. 21.3.2023]. Dostupné z: https://www.lkcr.cz/doc/cms_library/13-sp-c-10-eticky-kodex-clk-101313.pdf.